

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN'DA SALÂT KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yusuf İŞİCİK

HAZIRLAYAN
Recep TORAMAN

KONYA- 2005

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	4
ÖNSÖZ	5
GİRİŞ	7
1. Kur'an'ı Anlamada Kavramların Önemi.....	7
2. Siyak İlkesi.....	14
2.1. Bir Ayet İçindeki Siyak İlişkisi.....	15
2.2. Ayetler Arasındaki Siyak İlişkisi.....	15
2.3. Farklı Konular Arasındaki Siyak İlişkisi.....	16
2.4. Bir Süre İçindeki Siyak İlişkisi.....	17
2.5. Sûreler Arasındaki Siyak İlişkisi.....	17
2.6. Kur'anî Bütünlük İçerisindeki Siyak İlişkisi.....	17
3. Konulu Tefsir Metodu.....	17
I. BÖLÜM	
SALÂT KAVRAMININ MENŞEİ ve MÂNÂSİ	23
1. Salât Kavramının Menşei.....	23
1.1. Dua, istiğfar ve tezkiye anlamına gelen 'salât'.....	23
1.2. Cehennem mânâsına gelen 'sılıyyün'.....	24
1.3. Devam etmek anlamına gelen 'salâ'.....	24
1.4. Uylukları hareket ettirmek olan 'sallâ'.....	25
1.5. Sırtın ortasında bir damar mânâsına gelen bir kelime olan 'salâ'.....	25
1.6. Kuyruk sokumu mânâsına bir kelime olan 'salâ'.....	26
1.7. Ateş ve yakacak mânâsına gelen 'sılâ'.....	26
1.8. Ârâmice'deki 'selota' kökü.....	26
2. Salât Kavramının Birlikte Zikredildiği İsimlerle Aldığı Farklı Mânâlar.....	27
2.1. Allah'ın salâtı.....	27
2.1.1. Allah'ın peygamberine salâtı.....	27
2.1.2. Allah'ın kullarına salâtı.....	28
2.2. Peygamberin salâtı.....	30
2.2.1. Peygamberin Allah'a karşı salâtı.....	30
2.2.2. Peygamberin İnananlara salâtı.....	32

2.3. Meleklerin salâtı.....	33
2.3.1. Meleklerin Allah'a karşı salâtı.....	33
2.3.2. Meleklerin peygambere salâtı.....	33
2.3.3. Meleklerin müminlere salâtı.....	34
2.4. İnananların salâtı.....	35
2.4.1. İnananların Allah'a karşı salâtı.....	35
2.4.2. İnananların peygambere salâtı.....	36
2.4.3. İnananların birbirlerine salâtı.....	37
2.5. Diğer mahlukatın salâtı.....	37
2.6. Geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin salâtı.....	38
2.6.1. Geçmiş peygamberlerin salâtı.....	38
2.6.2. Geçmiş ümmetlerde salât.....	38
2.7. Müşriklerin salâtı.....	39
3. Salât Kavramının İstılahi Mânâsı.....	40

II. BÖLÜM

NAMAZ İBADETİ İLE BERABER ELE ALINAN KAVRAMLAR ve NAMAZIN EDA EDİLİŞ KEYFİYETİ.....43

A- KUR'AN'DA NAMAZ İBADETİ İLE BERABER ELE ALINAN KONULAR ve KAVRAMLAR.....43

1. Müttakilerin Özelliği Olarak Namaz.....	44
2. Müminlerin Özelliği Olarak Namaz.....	44
3. Akıllıların Özelliği Olarak Namaz.....	45
4. Mühtedilerin Özelliği Olarak Namaz.....	46
5. Müslümanların Özelliği Olarak Namaz.....	46
6. Muhbitlerin Özelliği Olarak Namaz.....	47
7. Mühsinlerin Özelliği Olarak Namaz.....	47
8. Abidlerin Özelliği Olarak Namaz.....	47
9. Münib Olanların Özelliği Olarak Namaz.....	47
10. Huşu' İçinde Olanların Özelliği Olarak Namaz.....	48
11. Muslihlerin Özelliği Olarak Namaz.....	48

B- NAMAZIN YERİNE GETİRİLİŞ NİTELİKLERİ İÇİN KULLANILAN KAVRAMLAR.....	49
1. Namazı Salât Etmek.....	49
2. Namazda Devamlı Olmak.....	51
3. Namazı Muhafaza Etmek.....	56
4. Namazda Kunut Yapmak.....	62
5. Namazda Huşu'lu Olmak.....	68
6. Namazı İkame etmek.....	74
7. Namazı Zayi Etmek.....	80
8. Namazda Sehiv Yapmak.....	83
III. BÖLÜM	
NAMAZIN ÖNEMİ.....	88
1. İslam Öncesi Dönemde Namaz.....	88
1.1. Geçmiş ümmetlerde namaz.....	91
1.2. Peygamberlerde namaz.....	93
1.2.1. Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup peygamberlerde namaz.....	93
1.2.2. Hz. İsmail'de namaz.....	94
1.2.3. Hz. Şuayb'da namaz.....	95
1.2.4. Hz. Zekeriya'da namaz.....	95
1.2.5. Hz. Lokman'da namaz.....	95
1.2.6. Hz. Musa ve Harun'da namaz.....	96
1.2.7. Hz. İsa'da namaz.....	98
1.3. Haniflerde namaz.....	101
1.4. Müşrik Araplarda namaz.....	102
2. İslam'da Namaz ve Önemi.....	104
2.1. İnanç yönüyle namaz.....	104
2.2. Namazın dünyevi faydaları ile ruhi ve psikolojik kazanımları.....	107
2.3. Namazın ahirete yönelik mânevi faydaları.....	110
SONUÇ.....	112
BİBLİYOGRAFYA.....	117

KISALTMALAR

(a.s)	: Aleyhisselâm
(c.c)	: Celle Celâlühu
(r.a)	: Radıyallahu anh
(s.a.v)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
a. g. e.	: Adı geçen eser
Ank.	: Ankara
AÜB	: Ankara Üniversitesi Basımevi
AÜDTCFY	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİB	: Diyanet İşleri Basımevi
DİD	: Diyanet İşleri Başkanlığı İlmî Dergi
FÜİFD	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicri
H. no.	: Hadis numarası
H.z.	: Hazreti
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
trc.	: Tercüme eden
tsz.	: Tarihsiz
v.	: Vefatı
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları
şerh.	: Şerh eden
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'de imanî kaideler ve İslamî esaslar manzumesinin teşekkülünde rol oynayan önemli kilometre taşlarından biri de salât kavramıdır.

Salât kavramı; Kur'an'da sıklıkla kullanılmasıyla, İslam inanç dünyasını şekillendiren çok önemli kavramlar ile beraber zikredilmesiyle ve daha önemlisi, önem itibarıyla iman ile küfür arasında bir mihenk, mânâsı itibarıyla de İslam binasında bir direk mesabesinde olan namaz ibadetine işaret etmesiyle, İslam dininin kavşak noktalarında sık sık kendisini gösteren bir kavramdır.

İslam dini ve bu dinin müntesipleri/aksiyonları açısından çok önemli bir yer tutan salât kavramını konu olarak seçtik. Değişik zaman ve zeminlerde inzal buyrulan ayetlerdeki kullanımları ve muhtelif şahıslara isnat edilerek zikredildiği yerlerdeki kazandığı farklı özellikleri ile belli bir anlam derinliği kazanan salât kavramına ışık tutmaya çalıştık. Dolayısıyla çok ciddi boyutlarda olmasa da Bu sebeple kavramın anlam derinliklerine inmeye, bütün semavi dinlerde önemli bir yer tutan namaz ibadetinin bilhassa müslümanlar için ne denli bir önemi haiz bulunduğunu farklı bir açıdan gözler önüne sermeye çalıştık.

Önüne ve sonuna gelen fiiller ve isimler dolayısıyla, ferdî ve ictimaî hayata yansımalarının keyfiyetini tespit etmeye gayret ettik. Hayata aksettirilirken uygulayıcıları tarafından ortaya konan hal ve tavırlar çerçevesinde söz konusu failerin ne gibi isimler aldığına değindik. 'Siyak-sibak ilişkisi' ve 'kavramsal çerçeve' içerisinde söz konusu kavramın, ele alınan diğer kavramlarla birlikte oluşturduğu kavramlar manzumesine işaret ettik. İrtibat halindeki kavramlarla oluşturduğu bu 'ağ ve bağlam şebekesi'ne bakarken, bazen özelden genele, bazen de genelden özele doğru hareketle bir perspektif oluşturmaya çalıştık. Anlam itibarıyla namaz ibadeti üzerinde temerküz ettiği için; semavî dinlerde namaz, namazın önemi ve onu eda edenlerle heba edenleri dünya ve ukbada bekleyen akibet konusuna temas ettik.

Çalışma usulümüz, "Konulu Tefsir Metodu" içerisinde mütalaa edildiğinden planımızı ona göre şekillendirdik: Öncelikle Kur'an-ı Kerim'i baştan sona tarayıp konumuzla ilgili ayetleri tespit ettik. Geniş çaplı bir tarama yapmadan, konu başlığına da sadık kalma düşüncesiyle hadis-i şeriflerden, sadece söz konusu

ayetlerle ve çalışmamızı şekillendiren alt başlıklarla yakından alakalı olanlarını ele aldık. Tespit ettiğimiz ayetleri konumuzun işleneceği şekle göre belli bir sıraya koyduktan sonra bu ayet-i kerimelerle ilgili olarak müfessirlere ait görüşleri tespit ettik. Ayet meallerinde Elmalılı'ya müracaat ettik.

Birinci bölümde salât kavramının menşei ve mânâsı üzerinde durduk. Burada salât kavramının, dolayısıyla bizim asıl konumuz olan namazın hangi fiil ve mastardan türemiş olduğuna dair ileri sürülen görüşleri belli başlıklar altında ele aldık. Kavramın derinliğine inebilmek ve menşei konusundaki tespit ettiğimiz yaklaşım zenginliğine bir yenisini daha eklemek üzere, ilgi kurduğu isimlerle beraber kazanmış olduğu yeni ve farklı mânâları ele aldık. Sonrasında bölümün de neticesi olabilecek şekilde, kavrama ait ıstılahi tariflere kısaca temas ettik.

İkinci bölümde namazın Kur'an-ı Kerim'de ele alınan çok önemli konu ve kavramlar silsilesi ile oluşturmuş olduğu 'ağ ve bağlam ilişkiler' manzumesi üzerine eğildik. İslamî ibadetler içerisinde -riya hariç- namaz ibadetinin eda ediliş dereceleri -ikame, muhafaza, kunut... vb.- hiçbirinde göremeyeceğimiz bir biçimde üzerinde durulmuştur. Dinin namaza göstermiş olduğu bu ihtimama riayet ederek, bu farklılık ve zenginliğin zikredilmesini uygun gördük. Daha sonra da özellikle aynı ayetler içerisinde ele alınmak suretiyle namaz ibadetinin kavşak ve paydasında yer aldığı 'kavram şebekesine' temas ettik. Ayetler içerisindeki söz konusu kavramları tespit ederken bunların bir üst isimlere sıfat olarak takdim edildiklerini gördük. Buna bağlı olarak, anlaşılması ve tasnifinin daha kolay olacağını düşünerek bu kavramları ilgili isimlerin birer özelliği olarak ele alıp takdim ettik.

Üçüncü bölümde ise namazın Kur'an-ı Kerim'deki önemi üzerinde durduk. Namazın önemine işaret etmesi bakımından bu bölümü, geçmiş peygamberlerde namaz, İslam öncesi namaz ve İslam'da namaz alt başlıklarıyla vermeye çalıştık.

Çalışmalarında değerli yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam muhterem Prof. Dr. Yusuf IŞICIK'a teşekkürü bir borç bilirim. Engin tecrübelerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Ahmet YAMAN ve Yrd. Doç. Dr. Fethi Ahmet POLAT beylere de şükranlarımı arz ederim.

Recep TORAMAN

Konya-2005

GİRİŞ

1. Kur'an'ı Anlamada Kavramların Önemi

İnsanoğlu ile beraber tarih boyu süregelen dil, insan için vazgeçilmez bir unsurdur; en önemli iletişim ve etkileşim aracıdır. Dil, bir topluma mensup fertlerin, anlama aracı olarak müşterek söz işaretlerini kullanmalarından meydana gelen bir sistemdir.¹ İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını anlatmak için kullandıkları her türlü işaret ve özellikle ses işaretleri dizgesidir.² Daha kısa tanımla dil; anlaşma gayesiyle kullanılan işaretler sistemi, daha çok da sesli işaretler sistemidir.³ Durkheim sosyolojisinde tarif edildiği üzere bu (isim), sosyal bir olgudur. Dil, millete özgü bir sembolik sistemdir ki, meramını anlatmak isteyen toplum üyesi, buna başvurmak zorunda kalır. Bu müşterek işaret sistemine başvurulmadıkça iki kişi arasında anlaşma mümkün değildir.⁴

Noktalama sisteminin haricinde ele alacak olursak dil; cümleler, kelimeler ve harflerden oluşur. Sırasıyla harfler kelimeleri, kelimeler de cümleleri meydana getirir. Böylelikle insanların etkileşim ve iletişim halinde olacakları dil olgusu teşekkül etmiş olur. Burada özellikle göz önünde bulundurmanız gereken husus, insanların bu dil bağıyla kurdukları diyalogların sağlıklı ve sağlam olup olmaması meselesidir. Söz konusu diyalogların sağlıklı ve sağlam olup olmaması iki şarta bağlıdır: İlki; konuşan kişinin, kelime ve cümleleri yerinde kullanıp kullanmamasıdır. İkincisi; dinleyen veya konunun ikinci şahıslarla kendisine aktarıldığı üçüncü şahısların kurgulanan cümleleri yeterince ve yerli yerinde anlayıp anlayamamasıdır.

Kişiler arasındaki dil eksenli etkileşimin sağlıklı olabilmesi; sarfedilen cümlelerden, söyleyen ile dinleyenin aynı maksadı kasetmelerine bağlıdır. Kısacası sağlıklı iletişim; muhatapların cümlelere, özellikle de kelimelere aynı ya da yaklaşık anlamları yüklemeleri ile mümkündür. Söz konusu anlaşamama meselesi tabii ki, lâl birisinin sağır-la- işaret dili haricinde – anlaşamaması gibi

---

¹ İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (trc: Süleyman Ateş, A.Ü.B., Ank., 1975, s.174.

² TDK, *Türkçe Sözlük*, 5. Baskı, TDKB., Ank., 1969, s. 202.

³ Doğan, D.Mehmet, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, 1. Baskı, Vadi Yay. , Ank., 2001, s.318.

⁴ İzutsu, a. g. e., s.174.

değildir. Maksudımız; nüans hakları mahfuz, konuşan ve dinleyenin sarfetmiş oldukları cümlelerle anlaşma ve etkileşim zeminini oluşturamamalarıdır. Telifisi mümkün olan günlük konuşma dilinde bu tür eksiklikler ve hatalar fazlaca göze batmasa da ilim dilinde - ki bu kitap, ders ve konferans dili şeklinde olur - bu hatalar ve eksikliklerden doğan neticelerin telifisi çoğu zaman mümkün olamamaktadır.

Dilin yapısında böyle bir yanlışlığa sevk eden özellik nedir. ? Böyle bir açık kapı var mıdır? Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi dil, fiziki yapısı itibariyle harf, kelime ve cümle sacayağından müteşekkildir. Bunun yanında kelimelerin bir de mânâ yönünden farklılık arz ettiklerini görüyoruz: Terimler ve Kavramlar. İşte bu iki grubun taşıdığı hususiyetler, bu konuda bize kılavuzluk edecektir.

Terim, bilim ve sanat kavramlarından birini anlatan kelime⁵ ve ıstılah demektir.⁶ İstılah ise ilim, sanat ve ihtisas kelimesidir. Deyim ve hususi mânâda kullanılıp herkesçe anlaşılmayan sözdür.⁷ Bir ilim sahasına mahsus kelime ve tabirdir. Herkesçe bilinen lügavi mânâsının dışında üzerinde ittifak sağlanmış ilmî ve fennî bir kullanımdır.⁸

Kavram da şöyle tarif edilmiştir: Bir şey hakkında sahip olunan umumi fikir, genel düşünce, mefhum, nosyon, zihin veya düşünce tarafından kavranmış şeydir.⁹ Bir fikri, bir düşünceyi, bir sistemi anlatmak için kullanılan; o fikrin, o düşüncenin ve o sistemin ifade edilmesinde önemli olan ve başrolü oynayan sözcüklerdir.¹⁰ Bir şey üzerine ve özellikle o şeyin nitelikleri ya da imleri üzerine taşıdığımız genel düşünce ve mefhum demektir.¹¹ Cümlede geçen 'im', anlamlı iş ya da davranış, anlam yüklenen şey, bellik, işaret demektir.¹²

Her kelimenin kendi dilinde bir lügat mânâsı vardır. Bunun yanında her ilim ve bilim, her dünya görüşü ve din, kendine göre kelimeler/ifadeler geliştirmiş ve bu kelimelere/ifadelere yeni mânâlar yüklemiştir. Bu din ve

---

⁵ TDK, *Türkçe Sözlük*, s. 728.

⁶ Doğan, *a. g. e.*, s.1296.

⁷ Doğan, *a. g. e.*, s.592.

⁸ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türki*, Alfa Yay., İst., tsz., s. 131.

⁹ Doğan, *a. g. e.*, s.732.

¹⁰ İzutsu, *a. g. e.*, s. 276.

¹¹ TDK, *Türkçe Sözlük*, s. 423.

¹² TDK, *Türkçe Sözlük*, s. 369.

akımlara mensup olan insanların, kelimeden ya da ifadeden kastedilen mânâ üzerinde ittifak etmeleri terimsel, bizdeki ifadesiyle ıstılahî kavramları meydana getirir ki, bunlar da herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Problem, terimin dışında kalan 'kavramlara' verilen mânâlardadır.

Terimler, somut, özel, kesin ve net anlamlar taşıırken; kavramlar, soyut ve genel mânâlar ifade eder. Bu itibarla ıstılahla terimi, kavramla da mefhumu bir anlayabiliriz. Terimlerde olduğu gibi kavramlar üzerinde anlam birliği sağlamak zordur. Kavramın birden fazla anlam taşımasından dolayı cümle içerisinde işaret ettiği mânânın hangisi olduğu kesin olarak bilinemez. Muhatap, üzerinde durduğu konuya uygun bir mânâyı tercih edebilir.¹³ İşte meselenin kırılma noktası da burasıdır. Tercihler yapılırken isabetli kararlar verilmemişse eğer, bu durum, cemiyetteki ihtilaf ve kargaşanın menbaı olma konumundadır.

Bu problemin tek nedeni, bir kelimenin kavram olması mıdır sadece? Elbetteki hayır. Problemin başı, kelimenin mahiyeti değil, özellikle insanlar arası ilişkide kelamın sahibi ve muhatabıdır. Söz konusu ilahi bir hitapsa bu sefer problem muhataptadır. Daha doğrusu, bazen soyut özellikler taşıması itibariyle zaten elastikiyet ve görecelik kazanmış bir kavramı, muhatap, cahilane bir tutum ve davranışla iletişim ve diyalog aracı olarak kullanırsa problemler işte burada birbirini ardına sökün eder gelir.

Konuyu biraz daha somutlaştıracak olursak, anlaşılmaçlık probleminin başlıklarını şöylece tespit edebiliriz:

a- İlmî yetersizlik

b- İhmalkârlık / Dikkatsizlik

c- Kasıt

d- Anlatılanlara karşı –dinî doktrinler hariç- ön kabul ve şartsız teslimiyet

Kur'an muhatapları açısından konuyu ele alacak olursak anlaşılmaçlık sebepleri yine aynıdır: Kişi ya yetersizliğinden dolayı mesajı tam mânâsıyla anlayamayacak ya da birilerinin güdümünde düşünüp hareket ettiğinden kısır döngüye düşecektir. Ya dikkatsizliğinden dolayı meselenin özünü kavrayamayacak ya da kasıtlı olarak ifadeleri çarpıtıp mesajı üçüncü şahıslara

¹³ Ece, Hüseyin K., *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yay., İst., 2000, s.13-15.

yanlış aktaran kişilere muhatap olacaktır. Müsteşriklerin yapmış olduğu bir takım faaliyetler ile Kur'an ve dolayısıyla İslamî asılları tahrip, tebdil, tahrif etmeye çalışıp nassların üzerinde şüphe uyandırma, onları inkâra yönelme... vb.¹⁴ faaliyetlerde bulunan ilhâdî tefsir ekollerini bu son grupta sayabiliriz.

Kur'an, insanlar tarafından mesajlarının daha iyi anlaşılabilmesi için müsait bir dil olan Arapça olarak indirilmiştir.¹⁵ Arapça'nın ne denli köklü ve kullanışlı bir dil olduğu konumuz değildir fakat, biz bu denli anlatma ve anlamaya çok müsait böyle bir dil ile inzal edilen Kur'an'ın, muhataplarca yanlış anlaşılmasına kavramlar açısından biraz daha açıklık getirmeye çalışacağız.

Kur'an, Arapça indirilmiş, fakat hâlihazırdaki Arapça'nın formuna göre herşeyiyle kendisini şekillendirmiş değildir. Aksine Kur'an, mesajında araç olarak kullanacağı bu dile, yeni bir takım boyutlar, bazı kelimelere yeni yeni derinlikler kazandırıp orijinal kavramlar oluşturmuştur. Sıradan bir dil üzerinde bile buna benzer değişiklikler zaman içerisinde kullanıcılarının dahliyle de olabilmektedir. Doğan Aksan, anlam değişmesi ile ilgili şu bilgileri zikretmektedir: Anlam değişmesi, bir kelimenin anlattığı kavramdan az ya da çok uzaklaşması, onunla uzak-yakın ilgisi bulunan, ya da hiç ilgisi bulunmayan yeni bir kavramı yansıtır duruma gelmesidir.

Mantık açısından anlam değişmeleri başlıca şu üç türde toplanabilir:

- a- Anlam daralması
- b- Anlam genişlemesi ve genelleşmesi
- c- Başka anlama geçiş (ya da anlam kayması)

Türkçe'de oğul kelimesi anlam daralmasına uğramış, başlangıçta kız ve erkek evladı için kullanılan bu kelime, sonradan yalnız erkek evlat ve çocuk için kullanılır olmuştur.

Ödül kelimesi de önceleri güreşlerde kazananlara verilen mükâfatı anlatırken genişleyip genelleşerek Osmanlı dilinde, Arapça'daki mükâfatı karşılamış, bir yarışmada ortaya konulan mükâfatı anlatmış, zaman zaman da yarışmayı anlatan bir kelime haline gelmiştir. Dil ödülü, bilim ödülü... gibi.

¹⁴ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ank., 1996, I/313.

¹⁵ Zuhuf, 43/3.

Tütün (dütün) kelimesi eskiden yalnız 'duman' anlamındayken, yakılarak içilen bitkinin ülkemizde yayılıp genelleşmesinden sonra Türkiye Türkçe'sinde sadece bu bitkinin adı olarak yerleşmiştir.¹⁶

Kur'an'ın inanç hakkındaki görüşünün teşekkülünde hayati rol oynayan bütün anahtar terimler, Kur'an'da yeni bir anlam kazanır. Bu terimlerin hemen hepsi İslam'dan önceki zamanlarda şu veya bu şekilde kullanılmakta idi. İslam vahyi, bunları kullanmaya başlayınca -kelimelerin kendileri değil, fakat kullanıldıkları genel ilişkiler sistemi- Mekkeli müşriklere hiç duymadıkları, bilmedikleri ve bundan dolayı kabul edilemez yabancı bir şey gibi geldi. Yalnız bunlar değişik kavram sistemlerine ait idiler. Kur'an bunları bir araya getirip o zamana kadar bilinmeyen yepyeni bir kavram şebekesinde birleştirdi. Bu perspektiften baktığımız zaman Kur'an-ı Kerim'de bulunan kelime ve kavramları içinde bulunduğu Kur'an düşünce sistemine göre anlamamız ve değerlendirmemiz gerekir.¹⁷

Meselâ 'kitap' kelimesini ele alalım. Bu kelime, gerek Kur'an'da olsun, gerek Kur'an dışında olsun daima aynı şeyi ifade eder. Konuşma dilinde kitap deyince her zaman belli bir şey anlaşılır. Fakat kelimenin mânâsı bundan ibaret değildir. Kur'an içinde kitap, dini bir kutsallıkla çevrili özel bir mânâ kazanır. Kitap kelimesi özel sistem içerisinde yer alınca sistemin diğer düşünce ve kanaatleriyle irtibat kurar. Onlardan yeni elemanlar alır. Böylece kitap kelimesi, İslam düşünce sisteminde Allah, vahiy, tenzil, nebi ve ehl-i kitap kelimeleri ile yakından ilişki kurmuş olur.¹⁸

'Kerim' kelimesi; kusursuz bir şecere ile seçkin bir ataya dayanan, asilzâde insanın şerefini ifade ederdi. Araplara göre fazilet sahibi demek, israf derecesinde sınırsız cömert olmak, insan şerefının en güzel delili idi. Fakat kelime, Kur'an muhtevası içinde bu mânâsını değiştirmiştir.¹⁹

Sadece gün anlamını taşıyan 'yevm' kelimesi, birden bire etrafını saran fikri çatının etkisiyle, basit bir gün olmaktan çıkar, uhrevi bir renk kazanır.

---

¹⁶ Aksan, Doğan, *Anlam Bilimi ve Türk Anlam Bilimi*, s. 118-146.

¹⁷ Soysaldı, H. Mehmet, *İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan Yay., İzmir, 1997, s.198-202.

¹⁸ İzutsu, a. g. e., s. 21.

¹⁹ İzutsu, a. g. e., s. 42.

Kısaca 'el-yevm', bu özel alanda alelade bir gün değil, ahiret günü, son hüküm günü olur. Aynı durum 'sa'at' kelimesi için de geçerlidir.²⁰

Arap dilinin kendisine has yapısının yanında Kur'an'ın kazandırmış olduğu yeni kimliği ile ele aldığımızda Arapça'yı, dolayısıyla Kur'an'ı anlama, yeni bir boyut kazanacaktır. Öyle ki normal bir dil olarak Arapça'yı anlama adına gerekli olan yeterliliğin yanında 'Kur'an Dili' olmuş bir dil için ayrıca özel bir ihtisasın olması mantıki bir zarurettir.

Bu konuda bir takım farklı tasnifler yapılmış olsa da Kur'an'ı yorumlama çabalarında karşılaşılan problemler göz önünde bulundurularak 'Müfessirde Aranılan Şartlar' başlığı altında belli ölçüler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Buna göre,

a- Kur'an-ı Kerim Arapça bir kitap olduğuna göre onu başkalarına tefsir edecek kişinin Arap dilini bilmesi,

b- Peygamber'in sünnetini bilmesi,

c- Sağlam bir itikada, Allah'tan korkan ve bu korkunun sorumluluğunu vicdanında hissedenden bir kişiliğe sahip olması, hevasına uymaktan uzak bir irade ve düşünce içerisinde bulunması,

d- Kur'an'a vakıf olması,

e- Çağının insanını, bu insanın problemlerini ve çağına hâkim (olan) düşünce ve sistemleri bilmesi gerekir.²¹

Kur'an'ın genel yapısı göz önünde bulundurulduğunda anlaşılması hiç de girift ve karmaşık değildir. Zaten ahkâma taalluk eden meselelerde -çok az istisnai problemler ve sun'î gündemlerin haricinde- herhangi bir anlaşmazlık ve ihtilaf da yoktur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kırılma noktası, ayetlerde geçen kavramlarda ve bu kavramlara yüklenen mânâlardadır. Kavramlara mânâ verecek kişi, ifade edildiği gibi, söz konusu kelimeyle ilgili lügat mânâları bilmeli; Peygamber'in onu nasıl izah ettiğinden ve fiilî ve kavli olarak nasıl kullandığından haberdar olmalıdır. Kur'an'la hemhal olurken ve kavramlara güncel mânâlar yüklerken, sağlam bir itikat, Allah'tan korkan bir vicdan ile

---

²⁰ İzutsu, *a. g. e.*, s. 23.

²¹ Şimşek, Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası, Konya, tsz., s. 27-30, (özetle).

düşünmeli, batıla ve nefesine yüz vermeyen halis bir niyetle hareket etmelidir ki, çağdaşı olan insanların düşünce yapısını ve akımların ileri sürmüş olduğu orijinal problemleri sezip bunlara, Kur'an'ın evrenselliği ve mucizeliği cihetiyle onda mündemiç bulunan cevap olabilecek mesajları bulup çıkarabilsin.

Burada bizim gayemiz kavramlara net ve ortak anlamlar verme mücadelesi değildir. Aksi takdirde o zaman kavramlara haksızlık etmiş ve onları kavramlıktan çıkarmış oluruz. Çok yönlülük, kavramların tabiatıdır. Gayemiz muhatapları hedefe götürecek seçenekler arasında doğru tercihlerde bulunmanın nasıllığıdır. Bunun amillerini yukarıda özetle izah etmeye çalıştık. Usulünce hareket edilmesine rağmen bazı kavramlar anlamlandırılırken yine de bir takım farklılıklar olabilir. Fakat bundan sonrası bir rahmet ve zenginliğin ifadesidir.

Bir cümledeki (veya makaledeki) temel kavramlar iyi anlaşılırsa, o cümle ile irade edilen mânânın anlaşılması kolaylaşır. O halde ne yapılması gerekir? Muğlâk bir kelimenin mânâsını açıklığa kavuşturmanın en iyi yolunu İzutsu'nun naklettiği gibi, Prof. Dr. J. Marouzeau, şöyle izah etmiştir: "Öncelikle ve herşeyden çok bir araya getirmek, kıyaslama, benzeyen, karşıt olan ve tekabül eden tüm kelimenin geçtiği bölümün tüm çevresine (siyak sibakına) müracaatta bulunmak gerekir."²²

"Kur'an'ı anlamak isterken elfazının ve terkiplerinin bütün inceliklerini gözetmek lazımdır, diyen Hamdi Yazır, Fatiha sûresinin altıncı ayetinin tefsirini yaparken, 'tarik' (yol) denmeyip 'sırat' (yol) denmesi, 'müstevi' (doğru) denmeyip 'müstakim' (doğru) denmesi re'sen düşünülecek ve mânâları ona göre tasavvur olunacak hikmeti tazammum ederler. Kur'an, bir Kitab-ı Hakim'dir. Bunun için;

1. Kelimelerin mefhumlarını iyice tespit etmek,
2. Yerlerinde lafzen veya mânânen ilgili olabileceği kelimeleri ve mânâları ile mukayese etmek,
3. Tertip biçimlerini, siyak ve sibaklarını mülâhaza etmek,

---

²² İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, (trc: Selâhattin Ayaz), Pınar Yay., İst., tsz., s. 62.

4. Bunlardan murat edilen asıl anlam ile tezyinatını temyiz etmek lazım, demiştir."²³

Bir fikir ve düşüncenin, bir sistem ve konunun anlatılmasında anlatılıp anlaşılmasında kelime ve kavramların önemi çok büyüktür. Kelime ve kavramlar değiştikçe cümleler, dolayısıyla anlatılmak istenen şeyler de değişir. Onlara yüklenen mânâlar iyi anlaşılırsa ilgili oldukları fikir ve sistem de iyi anlaşılır. Aksi durum o fikrin ve sistemin yanlış ve hatalı anlaşılmasına sebep olur.²⁴

Dolayısıyla kavramlar ile bu kavramların içinde geçtiği sûre ve ayetleri iyi anlayıp doğru yorumlamak; Allah teâlâ'nın söz konusu ayet ve sûreden murat etmiş olduğu mânâyı kavramak ya da en yakın anlamını yakalamak demektir. Bunun içindir ki kanaatimizce, Kur'an'ı anlamaya çalışırken kavramları, başlangıç noktası tayin etmek kaçınılmaz bir sonuçtur. Sonrasında her bir kavramı kendi 'ağ ve bağlamı çerçevesinde' ele alıp 'Konulu Tefsir Metodu' ile enlemesine ve boylamasına tetkik ve tahkik etmek gerektiğini düşünüyoruz.

2. Siyak İlkesi

Kuşkusuz her kitabı olduğu gibi Kur'an'ı okumanın ve anlamanın da çeşitli kuralları bulunmaktadır. O'nun doğru ve sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi, bu kuralların bilinip uygulanmasına bağlıdır.

"Yaygın kullanılışıyla siyak ve sibak ilkesi de, bu kurallardan bir tanesidir. Türkçe'de bağlam sözcüğü ile karşılanan siyak, sadece Kur'an'ı ilgilendirmekle kalmayıp, Kur'an dışında herhangi bir metni, eylemi ve reaksiyonla da temas halindeki evrensel bir vakıadır.

Öncelikle Kur'an'ın siyakı deyiminden, bir sözcükteki harfin aynı sözcükteki diğer harflerle, bir cümledeki sözcüğün o cümledeki diğer sözcüklerle, bir ayetteki cümlenin diğer cümlelerle, bir sûre içindeki ayetin diğer ayetlerle ve bütün Kur'an içindeki bir sûrenin diğer sûrelerle sergilediği ilgi ve irtibatı anlamakta olduğumuzu ifade etmeliyiz.

---

²³ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (sad: İsmail Karaçam, Emin Işık, Dr. Nurettin Bolelli, Abdullah Yücel) (I-X), Erkam Matbaacılık, İst., tsz., I/122.

²⁴ Karagöz, İsmail, "*Kur'an'ın Anlaşılmasında Kavramların Önemi ve İnsanı Anlatan Kur'an'ın Temel Kavramları*", DİD. c. 31 sy. 3, s., 40-41, 1995.

2.1. Bir Ayet İçindeki Siyak İlişkisi

Bilindiği gibi anlama ameliyesi parçalardan bütüne doğru gerçekleşir. Harfler bir sözcüğü, sözcükler de bir cümleyi anlamamıza yardımcı olurlar. Diğer bir deyişle parçaları anlamadan bütünü anlayamayız. Bunun gibi aynı ilke Kur'an-ı Kerim için de geçerlidir. Çünkü Kur'anî platformda da anlamaya yönelik atılmış en küçük adım ayetler olmaktadır."²⁵

Konumuzla ilgili olarak aşağıdaki ayeti ele alabiliriz.

فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ

"Onlardan pek azı müstesna ondan içtiler..."²⁶

"Talut ve ordusu Calut'a karşı savaşmaya gittiklerinde Talut'un ordusu bir nehirle imtihan edilir. Bu imtihana göre o nehirden bir avuçtan fazla su içenler Talut'tan olmayacaklardır.

Şimdi 249. ayetin sadece onlardan pek azı müstesna ondan içtiler kısmını alırsak bir avuç içenlerin bile imtihanı kaybedenlerden olduklarına hükmetmemiz gerekecektir. Dolayısıyla bu da son derece yanlış bir hüküm olacaktır. Ama 249. ayeti bütünüyle okuduğumuzda şu cümleleri de göreceğimiz için yukarıdaki yanlışlığa mahal verilmemiş olacaktır."²⁷

فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّيْ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّيْ إِلَّا مَنِ اعْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ

"Kim ondan içerse benden değildir. Ondan hiç tatmayan ya da sadece bir avuç içen bendendir."²⁸

2.2. Ayetler Arasındaki Siyak İlişkisi

Hakikaten peş peşe gelen iki ayet hakkında akla gelen ilk suallerden birkaçı şunlar olacaktır: Ayet önceki ayetle irtibatlı mı yoksa müstakil midir? Müstakil ise, bu ayetlerle ne münasebeti vardır? Niçin bu bağlamda serdedilmiştir?²⁹ Çünkü bir ayet irtibat yollarından birisiyle, ya genel ya da özel, ya akli ya da hissi, ya hayali yahut da birbaşka ilişkisel mânâ örgüsüyle münasebetli olabilmektedir.

²⁵ Ünver, Mustafa, "Kur'anî Siyakın Metinsel Boyutları Üzerin Yeni Bir Öneri", OMÜİF., sy., 8, 1996, Samsun, s. 239-240.

²⁶ Bakara, 2/249.

²⁷ Ünver, a. g. e., s. 242.

²⁸ Bakara, 2/249.

²⁹ Bkz. Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşr., İst., 1983, s. 93-97.

فَانطَلَفُوا وَهُمْ يَخْافُونَ

"Gizli gizli fısıldaşarak yürüdüler."³⁰

Acaba ayette söz edilen bu kimseler neler fısıldaşıyorlardı? İşte bu sorunun cevabının, devam eden ayette hemen verilmekte olduğunu görmekteyiz.³¹

أَنْ لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ

"Bu gün yanınıza hiç bir miskin sokulmasın (diye gizli gizli fısıldaştılar.)"³²

2.3. Farklı Konular Arasındaki Siyak İlişkisi

Kur'an'daki bazı konular, bazı siyak çerçevelerinde adeta müstakil olarak ele alınmış görünümü verseler bile her konu yine de Kur'an'ın diğer konularıyla doğrudan veya dolaylı olarak irtibatlıdır. Bunun sebebi; bizim farklı zannıyla baktığımız konunun aslında, düşündüğümüz hedefin yanında bu irtibatı sağlayan başka hedeflerinin de olabilmesidir. Çünkü değil bir ayet grubu, bazen bir terkip bile birkaç hedefi birden gözetebilmektedir. Dolayısıyla bütün parçalar, buldukları mânâ çerçevelerinde üzerlerine düşeni yaparken, Kur'an'ın manzumesi içindeki diğer birimlerle olan ilişkilerini de sürdürürler.³³

Bakara sûresinin 190-195. ayetleri savaş ve cihattan bahsetmektedir. 196. ayetten 203. ayete kadar da hacdan söz edilmektedir, Acaba kıtal ve cihad ayetleriyle hac ayetlerinin yan yana zikredilmelerinin ne gibi bir ilgi ve münasebeti olabilir?³⁴

Ünver ilgili makalesinde Said Havva'nın konuya yaklaşımını aktararak bu iki farklı konu arasındaki münasebetin şu şekilde izah edilebileceğini ileri sürmüştür: Savaş ve cihatta kul, hem canı hem de malıyla imtihan edilmektedir. Hac ibadetine baktığımızda onda da hem canın hem de malın devreye sokulduğunu görmekteyiz. İşte bu benzerlikten dolayı savaş ve hac konularının

³⁰ Kalem, 68/23.

³¹ Ünver, *a. g. e.*, s. 243.

³² Kalem, 68/24.

³³ Bkz. Albayrak, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri), 4. Baskı, Şule Yay., İst., 1998, s. 155.

³⁴ Ünver, *a. g. e.*, s. 245.

mücavir olarak zikredilmelerinde herhangi bir uyumsuzluk görülmemekle birlikte, Kur'an'ın da mucize kelimeler olması ortaya çıkmaktadır. Bu arada cihad ile hacın benzerliğine bir hadis-i şerifte de işaret edilmiştir.

"Ancak, cihadın en güzeli kabule şayan olan hacdır."³⁵

Önceki âlimlerimiz münasebet ilmi adı altında bizim buraya kadar siyakla ilgili olarak sözünü ettiğimiz konuların yanında çeşitli hususları da gündeme getirerek incelemiştir. Her ne kadar âlimlerimiz sözünü ettiğimiz bu gibi konuları siyak konusuna değil de -daha ziyade- münasebet ilmi konusuna dahil ederek ele almışlarsa da, çağdaş dilbilimcilerin ortaya koydukları bağlam anlayışları ve tanımları, sözünü ettiğimiz bu konuları da içine almakta olduğundan dolayı ve bizim kanaatimize göre de bütün Kur'an'ı bir siyak düzlemi olarak kabul etmemiz gerektiği düşüncesindeyiz."³⁶

Ayetler, yukarıdaki maddelerin devamı ve mütemmimi olarak, aşağıda sıralanan -ki konumuzun diğer maddeleridir- siyak ilişkisi/münasebetleri açısından da ele alınmalıdır.

2.4. Bir Süre İçindeki Siyak İlişkisi

2.5. Sûreler Arasındaki Siyak İlişkisi

2.6. Kur'anî Bütünlük İçerisindeki Siyak İlişkisi³⁷

3. Konulu Tefsir Metodu

Konulu Tefsir Metoduna gelince şunları söyleyebiliriz: Bir müslümanın en iyi bilmesi gereken kitap, Kur'an'dır. Çağımızda birçok insan Kur'an konularının hepsini Kur'an'ı inceleyerek ne okuyacak vakti ne de anlama imkânı vardır. Kur'an'ın belirli bir konudaki değişik ayetlerini kafasında bir araya getirerek topluca bir sonuca varması da kolay değildir.

Konu ile ilgili olarak Şa'ravi der ki: "Kur'an bir mucize olduğuna göre meydan okuması da sürekli olacaktır. O indiği dönemde belâgatiyle Araplara meydan okumuştur. Ne var ki İslam, bütün beşeriyetin dinidir. O halde, indiği

---

³⁵ Hindi, Ali el-Müttaki el-Hindi, *Kenzü'l-Ummal fi Süneni'l-Akval ve'l-Efal*, V. Baskı, Beyrut, 1985, V/11, H. no: 11827; V/410, H. no: 45153.

³⁶ Ünver, a. g. e., s. 248.

³⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, (I-IV), (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), 1. Baskı, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1957, I/35-52; Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman B. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Mu'teraku'l-Ekran fi İcâzi'l-Kur'an*, (I-III), (thk. Ali Muhammed el-Becâvi), Dâru'l-Fikri'l-Arabi, tsz., I/54-74.

dönemde Arap olmayanlara da, sonraki nesillere de meydan okuması gerekir. Değilse mucize oluşunun bir anlamı kalmaz."³⁸

Şüphesiz bu durum, çağın özelliğini dikkate almayı gerektirir. Çağımız, ihtisas çağı olduğuna göre Kur'an konularının da yine konunun uzmanları tarafından ele alınıp yorumlanması, izah edilmesi gerekmektedir. (Böylece çağlara meydan okuyan tarafları muhataplar açısından gün yüzüne çıkarılmalıdır.)³⁹

Konulu Tefsirin Arapça'daki aslı, "et-Tefsiru'l-Mevdû"dir. Kısaca tarifini yapacak olursak şöyledir: Ragıp el-İsfehânî, tefsiri, bir şeyden makul olan mânânın ortaya çıkarılmasıdır şeklinde tarif eder.⁴⁰ Mevdû ise, mevzu kelimesinden gelmektedir. Bu da sözlükte 'bir şeyi herhangi bir yere yerleştirmek' demek olan "vad' " kökünden gelir. İster o şeyi indirmek anlamında olsun, isterse onu bir yere atıp orada sabitleştirmek olsun, kelime iki anlamı da içermektedir. Örneğin suyun etrafında acı ve tuzlu otlardan otlayıp, ondan hiç ayrılmayan deveye 'el-vâdiatü' denilmektedir.⁴¹ Bu anlam konulu tefsirde görülmektedir. Çünkü müfessir de uğraştığı bir konunun tefsirini bitirmeden onu bırakmaz.⁴²

"Terim olarak, "Konulu Tefsir"; Kur'an ayetlerinin indiği inanç, toplum yaşayışı ile ilgili veya evrensel olayların hayata yönelik boyutlarıyla ilgili olan çalışmalardır.

Değişik birkaç tanımı daha yapılmıştır.

a- Düşünsel, toplumsal veya evrensel yaşamla ilgili konulardan herhangi birini, bu konuda Kur'anî bir söylem geliştirmek amacıyla Kur'anî perspektiften (hareketle) ortaya koymak.

³⁸ Şa'ravi, Muhammed Mütevellî, *Kur'an Mucizesi*, (trc: Sait Şimşek), Esra Yay., İst., 1995, s. 156-161.

³⁹ Arslan, Gıyaseddin, *"Tefsir Çalışmalarında Konulu Tefsirin Önemi"*, FÜİFD., sy. II/185, 1997, Elazığ, s. 186.

⁴⁰ İsfehani, Rağıp, *Müfredatü Elfazı'l-Kur'an*, (tah: Nedim Mer'aşlı), Darü'l-Fikr, tsz., s. 571.

⁴¹ Ezheri Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezheri, *Tehzibu'l-Luga*, (I-XV), (thk. Ahmed Abdulalim el-Biruni), ed-Daru'l-Mısriyye, Mısır, 1964, III/74; İbn-i Faris Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Makayisi'l-Luga*, (I-VI), (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), 3. Baskı, Matbaatu Mustafa el-Babi'l-Halebi, Mısır, 1970, VI/118.

⁴² Mustafa Müslim, *Kur'an Çalışmalarında Yöntem*, (trc: Salih Özer), 2. Baskı, Fecr Yay., Ank., 1998, s. 23-24.

b- Tek bir konu ile ilgili ayetlerin dökümünü yapmak ve onları Kur'an'ın temel ilkelerine göre yorumlamak.

c- Konuları, bir sûre ya da daha fazla sûre çerçevesinde Kur'an'ın amaçlarına uygun olarak ele almaktır.

Daha başka bir açıdan mevdûî tefsir; ifade şekilleri ve yerleri Kur'an'ın değişik yerlerine dağılmış, ancak aralarında anlam ve amaç yönünden ilgi ve benzerlik bulunan konu ile ilgili parçaları bir araya getirip şerh etmektir. Daha açık bir ifadeyle bu terimin en büyük özelliği; tek bir konuda, ilgili ayetleri yorumlamaya çalışmaktır. Buna, genel konulu tefsir (et-Tefsiru'l-Mevdû'l-Âmm) denir. Tek konunun belli bir kısmını incelemek de özel konulu tefsir (et-Tefsiru'l-Mevdû'l-Has) olur. Buna göre her iki tefsirin ortak özelliği, ikisinin de Kur'an'da, bir konusunun bulunmasıdır.

Konulu tefsir, en son ve en yeni metod olduğu gibi aynı zamanda yeni ve ilmi bir terimdir. Aslında mevdûî tefsir dışında kalan diğer tefsir çeşitlerinin hepsine 'et-Tefsire'l-Mevzî' diyebiliriz. Mevzî tefsirde müfessir, tek bir mevzide (yerde) ayetleri bazen rivayet, bazen dirayet metoduna göre, bazen tafsili veya icmali bazen de mukayeseli tefsir yapabilir. Mevdûî tefsirde ise, yorumcu Kur'an'ın sadece belli bir konusu ile ilgilenir; Kur'an'da bir mevzu ile değil. Yorumcu, ilgili tüm ayetleri toplar bunlardan mütekâmil bir bina yapmaya çalışır ve Kur'an'ın ilgili konu hakkındaki hükmünü tespit etmeye çalışır. Oryantalistler de çalışmalarını bu yöne kaydırmışlardır. Fransız oryantalist Jules La Baeume'nin de Kur'an ayetlerini konularına göre tasnif ettiği bilinmektedir.

Mevdûî tefsir akımı, atomcu (teczî) tefsircilerin yaptığı gibi Kur'an'ın tamamını ayet ayet tefsir etmeye çalışmaz. Aksine inançla, toplumla, evrenle yahut da hayatla ilgili konulardan birini ele alarak Kur'an'ı bu açıdan etüde tabi tutar, araştırır, açıklamalarını bu yönde yoğunlaştırır. Bu metod da ayetlerdeki özel anlamların sınırlandırılıp belirlenmesine kapsam ve içeriklerine derinlemesine nüfuz edilmesine muhtaçtır."⁴³

Mustafa Müslim, konulu tefsirin önemini dört maddede özetlemektedir.

---

⁴³ Arslan, Gıyaseddin, *a. g. e.*, s. 187-191.

1. Toplumların yenilenen ihtiyaçları, insanla ilgili alanlarda yeni düşüncelerin ortaya çıkması ve modern, bilimsel teori alanlarının gittikçe genişlemesi karşısında sağlıklı bakışlar ve çözümler önerebilmek ancak Kur'an'ın konulu tefsirine başvurmakla mümkündür.

2. Belirli bir konudaki ayetleri toplayıp, nüzul sebeplerini tespit ettikten sonra bunların aşamalarını belirlemek ve zahiren çatışanlarını yorumlamak, konunun incelenmesine ilmi bir atmosfer katmaktadır.

3. Araştırmacı konulu tefsir vasıtasıyla orijinallikleri hiç tükenmeyen Kur'an'ın i'cazına ilişkin yeni boyutlar ortaya çıkarır ki, istintak (konuşturmak) kavramı, konulu tefsir açısından oldukça önemli bir kavramdır.

4. Kur'an incelemelerini seviyeli ve kaliteli hale getirmek, bu çalışmaların yörüngelerini düzeltmek ve çağın birikimi olarak ortaya çıkan bazı bilim dalları ile Kur'an arasında bir ilişki kurmaktır.⁴⁴

"Konulu tefsir yapan kişi yukarıdaki espri ışığında ister istemez Kur'an'ı Kur'an'la tefsir edecektir. Öte yandan oryantalistlerin ve misyonerlerin kiliselerine hizmet etmek için bu metodu kullanmakta olduğunu ifade etmiştik. Dolayısıyla onlara verilecek cevaplar da bu tarzda yazılmalıdır. Batıdan İslam'a yapılan itirazlar ve saldırılar genelde belirli konular üzerinde yoğunlaştığından konulu tefsir metodu öne çıkmış bulunmaktadır.

Konulu tefsirin diğer bir önemli tarafı da insanların Kur'an'a olan bakış açılarını düzeltmesidir. Hariciler, Şia, Mutezile, Kadiyani ve Bahaîlere kadar birçok fırka (mezhep) Kur'an'a tersinden baktılar. Her grup şartlandıkları mezhep görüşlerini destekleyebilmek için araştırma yolunu tuttu ya da sathi ve parçacı bir yaklaşımla aynı konuda inmiş diğer ayetleri göz ardı ederek tek bir ayeti esas alarak o konu ile ilgili ayetlerden sadece birini -Kur'an'ın genel ifade bütünlüğünden uzak ve tek başına sünnet ve sahabe icihadını dikkate almadan- tercih ettiler. Dolayısıyla Kur'an'ı anlamada bir takım sıkıntılar olmuş, her fırka yanlış bir takım tevellere sarak ayetlerin zahiri ve hakiki mânâlarını terk etmişlerdir."⁴⁵

⁴⁴ Mustafa Müslim, *a. g. e.*, s. 33-35.

⁴⁵ Arslan, Gıyaseddin, *a. g. e.*, s. 193-197. (özetle)

Gıyaseddin Arslan ilgili makalesinde Kur'an'a parçacı yaklaşımın mahzurlarını ifade sadedinde Abdüssettar Abdülfettah Said'in "*el-Medhal ile't-Tefsiri'l-Mevdui*" adlı eserinde şöyle dediğini nakleder: Übeyb b. Ka'b'a isnat edilen bir rivayete göre; 'Kur'an'da "er-riyah" şeklinde ifade edilen her kelime rahmet, er-rih şeklinde olanlar da azap ifade eder.' Şaşılacak şeydir, İmam Suyûtî bile bu rivayete binaen bir başka genel hüküm çıkarır ve "er-rih" kelimesi, rahmet mânâsına geldiği yerlerde cemi, azap mânâsına geldiği yerlerde de müfret olarak gelmiştir..." der. Allah bu büyük imamlarımıza rahmet etsin, çok güçlü hafızaları olduğu halde nasıl böyle bir genelleme ile külli bir kaide çıkarırlar? Kanaatimizce (Allah en doğrusunu bilir) bunun sebebi şudur: Onlar bir konu ile ilgili bütün ayetleri bir araya getirmiyorlardı. Bir sonuca gitmeden evvel ayetlere bütünsel bir gözle bakmıyorlardı. Bunu ancak mevdûî tefsir yapacaktır. Oysa er-rih ile ilgili gerçek durum şöyledir: Er-rih kelimesi Kur'an'da on dokuz (19) defa müfret olarak gelmiştir.⁴⁶ Bunun yedisi (7) hayır ve rahmet mânâsında kullanılmıştır. Şimdi bunun üstüne nasıl genel bir kural bina edilebilir?

Bu genel kurala uymayan yedi ayetten bazıları şunlardır:

إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَن تُفَنِّدُون

"Eğer bana bunak demezeniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum." dedi.⁴⁷

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا

"Süleyman'a da kasırğa (gibi esen) rüzgârı boyun eğdirdik ki, O'nun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi..."⁴⁸

O halde bu hüküm şu şekilde tashih edilmelidir: Kur'an'da bu kelime "er-riyah" olarak cemi geldiğinde rahmet, "er-rih" yani müfret olarak geldiğinde ise hem rahmet hem azap mânâsına gelir, ancak azap mânâsına geldiği daha çok vakidir.

Öyle anlaşılıyor ki; bu metod Kur'an konularının daha detaylı ve geniş bir şekilde incelenmesine imkân verecektir. Çünkü genel bir tefsirde, müfessir bir konu etrafında ne kadar derinleşirse derinleşsin, müstakil (konulu) bir çalışmada

⁴⁶ Abdalbaki, *a. g. e.*, s. 326.

⁴⁷ Yusuf, 12/94.

⁴⁸ Enbiya, 21/84.

olduğu kadar fazla detaya inemeyecek, inse bile bu sefer de ayetler arasındaki mesafe açılacağından sözü fazla uzatmakla suçlanacaktır. Ayrıca o, böyle bir şeyi yapmaya kalkışsa ne zaman yapacaktır? Çünkü aynı konu müteaddit defalar karşısına çıkacaktır. Bu tefsir metodunun bir avantajı da müellife, ele aldığı konu ile ilgili mütehasıslara veya en azından onların eserlerine başvurma imkânı vermesidir. Zaten bu, konulu tefsir metodunun başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için yerine getirilmesi gereken bir husustur. Genel bir tefsir yazan bir müfessirin de bütün bunları Kur'an konuları için yapması teknik olarak mümkün değildir."⁴⁹

Her şeye rağmen anladığımız kadarıyla mesele dönüp dolaşıp kavramlarda yoğunlaşmaktadır. Kanaatimizce, 'semantik alandan' istifade eden, 'sibak ilişkisine' müracaat edip 'konulu tefsir metodu' ile tümevarım metodu kullanarak kavramları özümseyen, onları yerli yerince yorumlayıp tefsir eden araştırmacı, ayet ve sûrelerdeki murad-ı ilahiye yakalayacaktır. En azından ona uygun ve en yakın mânâyı tespit edecektir. Buna rağmen olabilecek farklılıkların Kur'an'a mahsus zenginlikler olduğunu ifade etmiştik. Çünkü kavramlar yapısı itibariyle, karşılaşacağı müşkil ne derece büyük olursa olsun onu içine alacak kadar kapsamlı, problem ne denli muhkem olursa olsun onu aşacak kadar maharetli kelimelerdir. Bu itibarla Kur'an'ın zamana meydan okuyan taraflarının da çoğunlukla kavramlarla örgülü ayetler olduğunu görüyoruz. Son olarak şöyle diyebiliriz: Kesin ve net bir şekilde adlandıramayıp belli formlara indirgeyemediğimiz kavramlar bir nikmet değil; gündem ne kadar orijinal olursa olsun onu kendisiyle yakalayabileceğimiz kadar çok yönlü olması itibariyle bir nimettir. Ve yine kavramlar, dinimizin, dolayısıyla Rabbimizin, hak yolda ve doğru istikamette yürürken bizi düşünmeye sevk eden, çok sesliliğe alıştıran; bir yandan tahammül duygularını kamçılıyıp vifak ve ittifakı sağlayan, diğer yandan da farklı mizaç, karakter ve huy sahibi insanları aynı potada eritip onları rengârenk işleyen, desen desen dokuyan kelimeler manzumesidir. Önemli olan; sırat istikametinde bir niyet sonra da usûlünce gayrettir.

---

⁴⁹ Arslan, Gıyaseddin, *a. g. e.*, s. 200.

I. BÖLÜM

SALÂT KAVRAMININ MENŞEİ ve MÂNÂLARI

1. Salât Kavramının Menşei ve Anlamları

Yapı olarak salât kelimesi, müfret olup, mastar yerine geçen bir isimdir. Çoğulu ise 'salevât' şeklindedir.⁵⁰

İbnu'l-A'râbî'nin dediği gibi salât kelimesi ile ilgili iki görüş ileri sürülmüştür:

Birincisi; salât kelimesi, mücmel bir kelimeydi. Bu görüşte olanlara göre salât kelimesi, Nebi (aleyhisselam) tarafından açıklanıncaya kadar bilinmiyordu.

İkincisi; salât kelimesi, âmm bir ifadedir. Sonuçta Hz. Peygamber Şer-i Şerif'teki malum (sünnet) fiiliyle bu kelimeyi tahsis etmiştir. İbnu'l-A'râbî bu iki görüşü aktardıktan sonra kendisinin ikinci görüşe katıldığını ifade etmektedir.⁵¹

Kelimenin menşei ve buna bağlı olarak da mânâsı hakkında lügat kitaplarında ve kaynak eserlerde birçok görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birkaçı aşağıda sıralanmıştır ki bu görüşlerden ilk dört tanesine Fahreddin er-Râzî de temas etmiştir.⁵²

1.1. Dua, istiğfar ve tezkiye anlamına gelen 'salât'

Salât, vâvî bir isimdir. Dua mânâsına gelen sallâ fiilinden müştak olup mastar yerine kullanılır.⁵³

Salât; dua⁵⁴ ve istiğfar demektir.⁵⁵ Salleytü aleyhi 'Ona dua ettim, onu tezkiye ettim (onun için istiğfar ettim)' demektir.⁵⁶ 'Peygamber'e salât ve selâm' dediğimiz zaman özellikle bunu anlarız.⁵⁷

⁵⁰ Zebîdî, es-Seyyit Muhammed Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, (I-X), Daru Libya, Bingazi, tsz., X/314; Razi, Muhammed İbn-i Ebi Bekir İbn-i Abdulkadir er-Razi, *Muhtaru's-Sıhah*, Dairetü'l-Meacim Fi Mektebeti Lübnan, Lübnan, 1986, s. 154.

⁵¹ İbnu'l-A'râbî Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh, Ahkamu'l-Kur'an, (I-IV), (thk. Ali Muhammed el-Becavi), 2. Bakı, İsa el-Babî'l-Halebi, Mısır, 1967, I/9.

⁵² Razi, Fahreddin Muhammed İbn-i Ömer, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Matbaatü'l-Behiyyetü'l-Mısıriyye, Mısır, tsz., II/29.

⁵³ Zebidi, *a. g. e.*, X/314; Ezheri, *a. g. e.*, II/236.

⁵⁴ Razi, Muhammed, *a. g. e.*, s. 154; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, (I-V), 2. Baskı, Mustafa el-Babî'l-Halebi, Mısır, 1964, I/32; Ezheri, *a. g. e.*, II/236.

⁵⁵ İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed İbn-i Mükerrrem, *Lisani'l-Arap*, Daru Sâdır, Beyrut, tsz., XIV/464.

⁵⁶ İsfehani, *a. g. e.*, s. 293; Zebidi, *a. g. e.*, X/313.

⁵⁷ Elmalılı, *a. g. e.*, I/178-179.

Salât'ın dua mânâsıyla ilgili olarak el-A'sa'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rüzgar sevgilinin küpünü devirmek istedi de adam onun küpü için dua etti (sallâ) ve tekbir getirdi."⁵⁸

Nitekim bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجِبْ فَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيَطْعَمْ
وَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيُصَلِّ . قَالَ هِشَامٌ وَالصَّلَاةُ الدُّعَاءُ .

Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. "**Sizden kim bir yemeğe davet edilirse, oruçlu değilse davete icap ederek yemeği yesin. Eğer oruçlu ise onlara (hayır ve bereketle) salât etsin.**" Buradaki salât kelimesini Hişam dua mânâsına almıştır.⁵⁹

1.2. Cehennem mânâsına gelen 'siliyyun'

Salât kelimesinin iştikakının, cehennem mânâsına gelen 'siliyyün' kelimesinden, olduğu söylenmiştir. Bu kelime de Arapların, eğik olan değneği ateşe tutup doğrulttuğu zaman 'değneği ateşe tutup, doğrulttum' (salleytü'l-ûde...) demelerinden alınmıştır.⁶⁰ Buna göre, namaz kılan kimse, [sanki ağacı ateşe tutup düzeldenin yaptığı gibi, zahirini ve batınını (içini ve dışını)] huşûlu haliyle düzeltir.⁶¹

1.3. Devam etmek anlamına gelen 'salâ'

Salât lafzı, devam (lüzum) etmekten ibarettir.⁶² İsrarla devam etmek mânâsına gelen salâ ve istalâ fiilinden türetilmiştir. Çünkü namaz ibadeti ısrarla devam edilmesi gereken farzların en büyüğüdür.⁶³ (تَصَلَّى نَارًا حَامِيَةً) "**O gün yüzler, kızgın bir ateşe yerleşecekler.**"⁶⁴, ve (سَيَصَلَّى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ) "**O, alevli bir ateşe yerleşecek.**"⁶⁵ ayetlerindeki fiiller de bu mânâda kullanılmıştır.⁶⁶

Zeccac, salâtta asıl olan lüzum, ısrarla devam etmek, zorunlu ve kaçınılmazlıktır der. Bundan dolayı, '**men yaslâ fi'n-nar**' ifadesi, '**yelzemu en-**

⁵⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464; Zebidi, *a. g. e.*, X/313.

⁵⁹ Ebu Davud, Savm, 74; Tirmizi, Savm, 64.

⁶⁰ İbn-i Faris, *a. g. e.*, III/300.

⁶¹ Zebidi, *a. g. e.*, X/314.

⁶² Ezheri, *a. g. e.*, II/237; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/465.

⁶³ Zebidi, *a. g. e.*, X/314.

⁶⁴ Ğaşiye, 84/4.

⁶⁵ Leheb, 111/3.

⁶⁶ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/465.

nâra' diye açıklanır. Ezheri de aynı bakış açısından hareketle şöyle der: Çünkü salât, Allah teâlâ'nın farz kılmasıyla lüzumlu bir şeydir ve o, emredilen farzların en büyüğüdür.⁶⁷

1.4. Uylukları hareket ettirmek olan 'sallâ'

Zemahşerî; Salât, 'sallâ' fiilinden, fa'letün vezninde bir mastardır. Nitekim zekât 'zekka' fiilinden bu vezinde mastardır. 'Sallâ' fiilinin asıl mânâsı, uylukları hareket ettirmek (**Harrake es-salveyni**) demektir. Namaz kılan kimse de, rükû ve secde yaparken böyle yapmaktadır. Dua eden kimseye de 'musalli' denilmiştir. Çünkü onun duadaki huşû hali namaz kılanın rükû ve secdedeki haline benzer demiştir.⁶⁸ Araplar bu mânâca 'sallâ' dedikleri zaman iki uyluğunu hareket ettirdi mânâsını anlarlar. Salveyn, uylukların başındaki iki tümsek kemiktir. Bu şekilde iki uyluğu hareket ettirme mânâsına 'sallâ' fiili de rükû ve secdelerde yapıldığı gibi, bizim, belini eğmek dediğimiz iki uyluğu hareket ettirme mânâsına kullanılır.⁶⁹

1.5. Sırtın ortasındaki damar mânâsına gelen 'salâ'

Bazılarına göre salât (kelimesi) salâ kökünden türemiştir. Salâ, sırtın ortasında bir damardır. (**Salâ; Irkun fi vasati'z-zahri**) Kuyruk sokumunda bu damar bölünür ve oranın etrafını çevirir. At yarışlarında ikinci olana bundan dolayı musalli denmiştir. Çünkü ikinci olanın atının kafası, yarışta birinci olanın hemen arkasında gelmiştir. Namaz da imandan sonra gelen ikinci vecibe olduğundan, yarıştaki musalliye teşbih olunmuştur.⁷⁰ Ya da (namaz kılan kişi) rükû halindeyken iki kaba etini/uyluklarını ikiye katladığından (**Tesnâ salveyhi**) dolayı bu adı almıştır.⁷¹

⁶⁷ Ezheri, *a. g. e.*, II/237; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, IV/464.

⁶⁸ Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer ez-Zemahşeri el-Havarizmi, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil*, (I-IV), Daru'l-Marife, Beyrut, tsz., I/131-132; Nesefî, Ebu'l-Berakat Ahmed b. Mahmut en-Nesefî, *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, (I-III), Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, tsz., I/11.

⁶⁹ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (sad: İsmail Karaçam, Emin Işık, Dr. Nurettin Bolelli, Abdullah Yücel) (I-X), Erkam Matbaacılık, İst., tsz., I/178-179.

⁷⁰ Şevkâni, *a. g. e.*, I/32.

⁷¹ Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet el-Ensari, *el-Cami liahkami'l-Kur'an*, (I- XX), 3. Baskı, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Mısır, 1967., I/168.

1.6. Kuyruk sokumu mânâsına bir kelime olan 'salâ'

Bazıları da şöyle demiştir: Salâ, atın kuyruk sokumudur. (**Müktenefâ ez-zenbi**)/(**Mağriz ez-zenbi**)⁷² Musalli, birinciyi takip eden demektir. Çünkü ikincinin atının kafası hemen birincinin atının ardından gelmiştir. Hz. Ali şöyle demiştir: Allah Rasûlü öne geçti (sebeka), Ebu Bekir (ikinci olarak O'nu) takip etti (sallâ), Ömer de üçüncü oldu."⁷³

1.7. Ateş ve yakacak mânâsına gelen 'sılâ'

Bazıları da şöyle demiştir: Salât kelimesi, sıla (ateş, yakacak) kökündendir. Yani kişinin, kendisini bu ibadetle Allah'ın yakıcı (cehennem) ateşinden kurtarması ve uzaklaştırması demektir. Bu itibarla salât yaî bir isimdir.⁷⁴ Buna göre sallâ fiilinin yapısı, 'merrada' fiilinin yapısına benzer. Merrada, hastalığı ortadan kaldırdı demektir. Bu itibarla sallâ fiiliyle de ateşten uzaklaştı veya uzaklaştırdı mânâsı kastedilebilir.⁷⁵ Çünkü insan kendini ya Allah'a yöneltir, O'na arz eder, O'nun şuurunda olarak yaşar veya O'ndan yüz çevirir. Bu takdirde kendini ateşe tutmuş, ateşin üstüne koymuş olur. Bu kök mânâdan hareketle bir dini terim olarak kullanılan 'salât' iki mânâ ifade etmektedir:

a- Genel olarak dua, çünkü dua, kulun özünü ve gönlünü Allah'a yöneltmesidir.

b- Özel olarak namaz ibadetidir, çünkü bu ibadet, kendini Allah'a vermenin, O'nun huzuruna sunmanın en güzel aracıdır, en uygun şeklidir.⁷⁶

1.8. Ârâmice'deki 'selota' kökü

Wensinck, Arapça'da sonu 'ât' şeklinde bitip de son harften önce medd harfi olarak 'elif' yerine 'vav' yazılması ile ilgili olarak, "Bu şekil imla 'riba' kelimesi müstesna, yalnız Ârâmi dilinde pek sık tesadüf edilen 'ât' ile biten kelimelerin sonunda görülmektedir. Bundan dolayı salât, zekât ve buna benzer kelimelerin imlasında bir Ârâmi tesirinin kendisini gösterdiği nazariyesi gözden uzak tutulmamalıdır der ve şöyle devam eder: Ârâmice selota kelimesinin

⁷² Ezheri, *a. g. e.*, II/237; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464.

⁷³ Kurtubi, *a. g. e.*, I/168-169.

⁷⁴ Zebidi, *a. g. e.*, X/314.

⁷⁵ İsfehani, *a. g. e.*, s. 293.

⁷⁶ *Kur'an Yolu*, (Komisyon), (I-V), D. İ. B. Y., Ankara, 2003, IV/359.

iştikakı çok açıktır. Kökü olan 'sl', Ârâmi dilinde katlamak, bükme ve germek mânâsına gelir. Selota bir mastar ismidir ve katlamak vb. fiillere delalet eder. Muhtelif Ârâmi lehçelerinde, namaz gibi, ayin şeklindeki dua mânâsında kullanılmıştır. Mâmâ fih, hiç olmazsa Süryani dilinde umumiyetle ba'uta denilen ferdi ve serbest dua mânâsı da gelebilir."⁷⁷

Bütün bunların dışında salât kelimesinin, bu bildiğimiz namaz ibadeti için kullanılmış özel bir isim olduğunu söyleyen imam Kurtubi, Yüce Allah'ın her zaman bir din gönderdiğini ve bu dini de namazsız bırakmadığını ifade etmiştir. Devamla şöyle demiştir: Bence salât kelimesinin iştikakı (kendisinden türetildiği bir kökü) yoktur.⁷⁸

2. Salât Kavramının Birlikte Zikredildiği İsimlerle Aldığı Farklı Mânâlar

2.1. Allah'ın salâtı

Salât kelimesi 'alâ' eki ile kullanıldığında üç anlama gelir:

a- Birisine yönelmek, bir kimseye sevgiyle yaklaşmak ve onun üzerine eğilmek

b- Bir kimseyi yüceltmek

c- Bir kimse için dua etmek.⁷⁹

Elbette bu kelime Allah için kullanıldığında üçüncü anlama gelmesi mümkün değildir. Fakat bu kelime melekler için olsun, insanlar için kullanıldığında her üç anlama da gelebilir. Sevgi, övgü ve dua anlamlarının üçünü de ihtiva eder.⁸⁰

2.1.1. Allah'ın Peygamber'ine salâtı

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Muhakkak ki, Allah ve melekleri, Peygamber'e hep salât ile ikramda bulunurlar. Ey iman edenler, haydi ona teslimiyetle salât ve selam getirin!”⁸¹

⁷⁷ Wensinck, A. J., "Salât Maddesi", İA., (I-XII), MEB., İst., 1988, X/111-112.

⁷⁸ Kurtubi, a. g. e., I/169.

⁷⁹ İbn-i Manzur, a. g. e., XIV/465; Zebidi, a. g. e., X/313.

⁸⁰ İbn-i Manzur, a. g. e., XIV/465; Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l-Kur'an*, (trc: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İnsan Yay., İst., 1997., IV/401.

⁸¹ Ahzab, 33/56.

Allah'ın, Peygamber'ine salâtı; Rahmet ve nimet vermesidir,⁸² rahmeti ve rıdvandır,⁸³ onu kutsamasıdır.⁸⁴ Terahhum (sevmesi ve merhamet etmesi) mânâsındadır. '*Allahümme salli alâ Muhammed*' şeklinde dile getirilen duaya göre müslümanlar, '*Ey Allah'ım, ismini dünyada yüceltmekle, davetini ve davasını galip getirmekle ve şeriatını devam ettirmekle Hz. Muhammed'i ta'zim et; ahirette şefaât hakkı vermekle, mükâfat ve sevabını artırmakla şanını yücelt*' diye münacatta bulunurlar. Buna istinaden Allah'ın Peygamber'e salâtı, bu anlamda bir muameledir.⁸⁵ Rasulüne olan rahmeti ve O'nu güzel bir şekilde övmesidir,⁸⁶ O'na rahmet etmesidir.⁸⁷

قَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ صَلَّى اللَّهُ تَنَاوُهُ عَلَيْهِ عِنْدَ الْمَلَائِكَةِ ... قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (يُصَلُّونَ) يُبْرِكُونَ

"Ebu'l-Âliye: Meleklerin katında onu övmesidir, İbn-i Abbas da tebrik edip kutlamasıdır demiştir."⁸⁸ Rasulüne olan rahmeti ve O'nu güzel bir şekilde övmesi demektir. İbnü'l-A'râbî de Allah'ın salâtı, rahmettir demiştir.⁸⁹ İbn Ebu Hatim, Amr'dan, O da Ata b. Ebu Rebah'tan naklen, Allah'ın salâtı; Allah tealanın "*sübbuhun, kuddüsün, rahmetim gazabımı geçmiştir*" demesidir.⁹⁰

Bir başka açıdan ise Allah'ın Peygamber'ine salâtı, rahmet ve istiğfarı kapsayan özel bir yardımda bulunması,⁹¹ Peygamber'ine fazlaca merhamet etmesi, O'nu övmesi, O'nun işlerini bereketli kılması, ismini yüceltmesi ve O'nun üzerine rahmetini indirmesidir.⁹²

2.1.2. Allah'ın kullarına salâtı

أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ

“İşte onlar! Onlara Rablerinden salevât ve rahmet vardır ve işte onlar, doğru yola erenlerdir.”⁹³

⁸² Elmalılı, *a. g. e.*, VI/333.

⁸³ Kurtubi, *a. g. e.*, XIV/232.233.

⁸⁴ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (I-III), (trc: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yay., 5. Baskı, İstanbul., II/865.

⁸⁵ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464.

⁸⁶ Zebidi, *a. g. e.*, X/313.

⁸⁷ Ezheri, *a. g. e.*, II/237; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464.

⁸⁸ Buhari, Tefsir, 10.

⁸⁹ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, IV/464.

⁹⁰ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, V/494-495.

⁹¹ Elmalılı, *a. g. e.*, VI/324-325.

⁹² Mevdûdî, *a. g. e.*, IV/401.

⁹³ Bakara, II/157.

Burada salâtın, salevât olarak çoğul gelmesi, çok fazla rahmetin olacağına işaret içindir. Salât; dünyada, tevfik ve rüşd, ahirette sevap ve mağrifettir.⁹⁴ Rablerinin nimetleri ve lütfu,⁹⁵ kullarına affı, rahmeti, bereketi, dünya ve ahirette şereflelendirmesi demektir. Rahmetle birlikte zikredilmesi tekit içindir. Çünkü rahmet, salevâtın bölümleri içinde en büyüğüdür.⁹⁶

İbn Ebi Evfa'nın rivayet ettiği bir hadiste şöyle anlatılmaktadır: Babam malının sadakasını (zekâtını) verdi. Ben de onu Rasûlüllah'a götürüp verdim. Bunun üzerine dedi ki; *“Allah'ım Ebi Evfa'nın ailesine salât et.”*⁹⁷ Ezheri der ki; buradaki salât, bana göre rahmet demektir.⁹⁸

Allah'ın müslümanlara salâtı; onları temize çıkarması (affedip tezkiye etmesi) demektir.⁹⁹ Said b. Cübeyr: Allah'ın kullarına salâtı, onları azaptan emniyette kılmasıdır, demiştir.¹⁰⁰ Allah'ın kullarını övmesi,¹⁰¹ onları bağışlaması, onların günahlarını affetmesi demektir.¹⁰²

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

*“O'dur sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size salât eden melekleri de. O, müminlere karşı çok merhametlidir.”*¹⁰³

Bu ayete göre Allah'ın kullarına salâtı, onları, diğer kulları arasında güzel bir şekilde anılmakla teşyi' etmesidir.¹⁰⁴ Rahmet etmesi, övmesi, tebrik etmesidir. Abdullah b. Abbas'a göre salât kelimesi, burada tebrik etme ve övme mânâsına gelmektedir.¹⁰⁵ Rahmet ve şefkat etmesidir. Ebu'l-Âliye'ye göre, meleklerin yanında kulunu övmesidir.¹⁰⁶ Bütün günahlarını bağışlamasıdır. Allah

⁹⁴ Kasimi, Muhammed Cemaleddin, *Mehasinü't-Tevîl*, (I-XVII) Darü İhayai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957, II/327.

⁹⁵ Esed, *a. g. e.*, I/43.

⁹⁶ İbn-i Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak İbn-i Galip İbn-i Atiye el-Endelüsi, *el-Muharraru'l-Veciz Fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, (tah: Abdüsselam Abdüşşafi Muhammed), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993., I/228.

⁹⁷ Buhari, *Deavat*, 32.

⁹⁸ Ezheri, *a. g. e.*, II/236; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, IV/464.

⁹⁹ İsfahanî, *a. g. e.*, s. 293-294.

¹⁰⁰ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, I/347.

¹⁰¹ Ezheri, *a. g. e.*, II/237; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464.

¹⁰² Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, (I-XXX), II. Baskı, Şirket-i Mektebe ve Matbaat-ı Mustafa, Mısır, 1954, II/43.

¹⁰³ Ahzab, 33/43.

¹⁰⁴ Taberi, *a. g. e.*, XXII/17.

¹⁰⁵ Taberi, *a. g. e.*, XXII/43.44.

¹⁰⁶ Kasimi, *a. g. e.*, XII/4900-4901.

Teâlâ, bunların günahlarını tamamen örter. Onları rahmetiyle öyle mükâfatlara, öyle nimetlere ulaştırır...¹⁰⁷ Allah'ın rahmet, mağfiret ve bağışlamasıdır.¹⁰⁸

'Yusalli aleyküm'ün' bir diğer anlamı da şöyledir: Allah size insanlar arasında şöhret sahibi olmak, tanınmak gibi nimetler lütfeder ve sizi öyle yüce bir makama yükseltir ki, insanlar sizi övmeye ve melekler size sena etmeye başlarlar.¹⁰⁹

Allah'ın salâtı yalnızca övgü ve rahmetle sınırlı değildir, ona mazhar olanların gözlerini ve gönüllerini hakikate açan bir tecellidir.¹¹⁰ Allah'ın bir kuluna salâtı şüphe yok ki büyük bir iltifat, şeref, lütuf ve rahmettir. Ancak bunun mahiyet ve keyfiyetini bilmek mümkün değildir. Kaynaklarda bu açıdan salât, 'rahmet ve övgü' şeklinde tanımlanmıştır.¹¹¹

Nasıl Allah, Kendi'ne dua edene icabet ediyorsa, nasıl Kendi'ne tövbe eden üzerine tövbede bulunuyor, yani tövbesini kabul edip, neticesini ortaya koyuyorsa, Kendisi için salâtı ikame eden üzerine de salât getirir, yani onun günahlarını bağışlar, onu yollarına götürüp hidayete erdirir ve takvaya muvaffak kılar, sonunda cehenneminden uzak eder.¹¹²

2.2. Peygamber'in salâtı

2.2.1. Peygamber'in Allah'a karşı salâtı

وَلَا تُجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

*“...Bununla beraber salâtında çok bağırma, çok da gizleme; ikisinin arası bir yol tut.”*¹¹³

Ayet-i kerimedeki salâtla ilgili olarak dua, kıraat, namazdır diyenler olmuştur. Meselâ Hz. Aîşe (ra) burada ifade edilen salâttan maksadın dua olduğunu söylemiştir.¹¹⁴ Buna göre ayet şu şekilde tefsir edilmektedir: O'na dua et ama duanda sesini fazla yükseltme çok fazla alçaltma da.¹¹⁵

¹⁰⁷ Elmalılı, *a. g. e.*, I/456.

¹⁰⁸ Mevdûdî, *a. g. e.*, IV/383.

¹⁰⁹ Mevdûdî, *a. g. e.*, IV/383.

¹¹⁰ *Kur'an Yolu*, IV/359.

¹¹¹ *Kur'an Yolu*, IV/359.

¹¹² Ünal, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, 2. Baskı, Nil Yay., İst., 2001., s. 447.

¹¹³ İsrâ, 27/110.

¹¹⁴ Taberi, *a. g. e.*, XV/183.

¹¹⁵ Esed, *a. g. e.*, II/581.

İkrime ve Hasan-ı Basri diyorlar ki Allah Rasûlü Mekke'de iken açıkça namaz kılıyordu. Müşrikler de hırçınlaşıyor ve müslümanlara saldırıyorlardı. Bu sebeple Allah Rasûlü ve sahabiler namazı gizli kılmaya başlamışlardı. Bunun üzerine bu ayeti kerime nazil oldu ve '*namazı ne tam açıkça kıl ne de tamamen gizle, ikisinin ortasını tut*' diye emretmiştir. Taberi ilgili görüşleri zikrettikten sonra; Eğer dışına taşmayı caiz görmediğim bu görüşler olmasaydı ben bu ayeti 'gündüz namazlarını kılarken açıkça okuma, gece namazlarını kılarken de gizli okuma' şeklinde anlardım der.¹¹⁶

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا) قَالَ نَزَلَتْ وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُتَوَارٍ بِمَكَّةَ فَكَانَ إِذَا صَلَّى بِأَصْحَابِهِ رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَإِذَا سَمِعَ ذَلِكَ الْمُشْرِكُونَ سَبُّوا الْقُرْآنَ وَمَنْ أَنْزَلَهُ وَمَنْ جَاءَ بِهِ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ) فَيَسْمَعُ الْمُشْرِكُونَ قِرَاءَتَكَ (وَلَا تُخَافِتُ بِهَا) عَنْ أَصْحَابِكَ أَسْمَعُهُمُ الْقُرْآنَ وَلَا تَجْهَرُ ذَلِكَ الْجَهْرَ وَابْتِغَ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا يَقُولُ بَيْنَ الْجَهْرِ وَالْمُخَافَةِ.

"İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre o, şöyle demiştir: Bu ayet, Allah Rasûlü Mekke'de gizlenip saklanıyorken inmiştir. Hz. Peygamber ashabı ile namaz kıldığında yüksek sesle Kur'an okurdu. Müşrikler bunu işitince Kur'an'a, O'nu indirene ve getirene sövüyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah 'namazda sesini yükseltme ki müşrikler kıraatini duymasınlar; ashabının zor işitmemesi için de pek kısma. İkisinin arası bir yol tut.' diye emretmiştir."¹¹⁷

Buradaki salât kelimesi, ya muzaf takdiriyle ya da 'kıraat'ı salât olarak isimlendirmek suretiyle 'namazındaki okumanda' demektir. Çünkü kıraat, namaz rukunlerinin en önemlisidir. Bazen salâtın rek'at olarak isimlenmesi gibi.¹¹⁸

Bu ayeti bir başka açıdan şöyle tefsir edenler de olmuştur. Bu ayette Allah teâlâ salât kelimesi ile kıraati kastetmiştir. (إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا) **"...çünkü sabah namazı Kur'an okunması gerçekten şahitlidir."**¹¹⁹ ayetinde de 'kur'an' kelimesi ile salâtı kastettiği gibi. Çünkü ikisi de birbiriyle irtibatlıdır. Yüce Allah Arapların mecazi ifadelerdeki âdetine uygun olarak, geneli, cüz'ü zikrederek

¹¹⁶ Taberi, a. g. e., XV/183-184.

¹¹⁷ Buhari, Tefsir, 10; Müslim, Salât, 145; Ahmed b. Hanbel, III/258.

¹¹⁸ Kasimi, a. g. e., 10/4012.

¹¹⁹ İsra, 27/78.

ifade etmiş; cüz'ü de geneli zikrederek ifade etmiştir. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste,

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ

عَبْدِي نِصْفَيْنِ

“Ben salâtı kendimle kulum arsında ikiye pay ettim”¹²⁰ şeklinde geçmesi de böyledir. Burada salâttan maksat, Fatiha sûresinin namazda okunmasıdır.¹²¹

Süfyan es-Sevri ve Hasan-ı Basri söz konusu ayeti (İsra, 27/110) şöyle anlamıştır: 'Namazı açıktan kılarken güzel kılıp gizli kılarken gelişi güzel kılma.' Abdurrahman İbn Zeyd İbn Eslemi, de 'ikisi arası bir yol tut' ifadesi ile ilgili şunları söylemiştir: Ehl-i kitap (kitaplarını) gizli okuyorlardı. Sonra içlerinden birisi bir harfi yüksek sesle okuyup bağıyordu, diğerleri de onu takiben bağıyorlardı. Ayet-i kerime Peygamber'i onlar gibi bağırmaktan nehyetmiştir. Onlar gibi gizli okumayı da yasaklamıştır.”¹²²

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

“Hem ailene (ümmetine) salâtı emret, hem de kendin ona sabırla devam et! Biz, senden bir rızık istemiyoruz, seni Biz rızıklandırırız; güzel sonuç takvanındır.”¹²³

Kurtubi, salât kelimesinin hangi anlamlara geldiği konusunu işlerken bu ayette geçen salât kelimesinin nafi anlamında olduğunu söylemiştir.¹²⁴

2.2.2. Peygamber'in İnananlara salâtı

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Bunların mallarından bir sadaka al ki, onunla kendilerini hem temizler, hem de arındırırsın. Bir de haklarında salât ediver. Çünkü senin salâtın onların kalplerini yatıştırır. Allah işitendir, bilendir.”¹²⁵

¹²⁰ Müslim, Salât, 38; Ahmed b. Hanbel, XIV/231.

¹²¹ Kurtubi, a. g. e., X/344.

¹²² İbn-i Kesir, a. g. e., IV/360-361.

¹²³ Taha, 20/132.

¹²⁴ Kurtubi, a. g. e., I/169.

¹²⁵ Tövbe, 9/103.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِمْ قَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ فُلَانٍ

Buhari'nin rivayetine göre Abdullah b. Evfa şöyle demiştir: Bir grup Allah Rasûlüne sadaka getirdi mi Allah Rasûlü onlar için **“Allah’ım filan kişiye salât et.” diye dua ederdi.**¹²⁶

عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى . فَأَتَاهُ أَبِي بِصَدَقَتِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى

İbn Ebi Evfa’dan naklen rivayet edilen bir başka hadiste şöyle anlatılmaktadır: Babam malının sadakasını (zekâtını) (Allah Rasulüne) götürüp verdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü, dedi ki; **“Allah’ım Ebi Evfa’nın ailesine salât et.”**¹²⁷ Ezheri der ki; buradaki salât, bana göre rahmet dilemek demektir.¹²⁸

Rağıp el-İsfehânî’ye göre Allah Rasûlünün müslümanlara salâtı, onları temize çıkarması (affedip tezkiye etmesi) demektir.¹²⁹

2.3. Meleklerin salâtı

2.3.1. Meleklerin Allah'a karşı salâtı

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَاقَاتٍ كُلُّ قَدْ عِلْمَ صَلَاتِهِ وَتَسْبِيحَهُ

“Görmez misin ki, göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah’ı tesbih ettiklerini? Her biri kendi tesbihini ve duâsını bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir.”¹³⁰

Meleklerin salâtı; kıyam, rükû, sücut, dua ve tesbihtir.¹³¹ Bir ibadet olarak dua ve istiğfartır.¹³²

2.3.2. Meleklerin Peygamber'e salâtı

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Muhakkak ki, Allah ve melekleri, Peygamber'e hep salât ile ikramda bulunurlar. Ey iman edenler, haydi ona teslimiyetle salât ve selam getirin!”¹³³

¹²⁶ Buhari, Zekât, 64; Müslim, Zekât, 176; Ebu Davud, Zekât, 7.

¹²⁷ Buhari, Deavat, 32.

¹²⁸ Ezheri, a. g. e., II/236; İbn-i Manzur, a. g. e., XIV/464.

¹²⁹ İsfehânî, a. g. e., s. 293-294.

¹³⁰ Nur, 24/41.

¹³¹ Ezheri, a. g. e., II/237; Kurtubi, a. g. e., I/169; İbn-i Manzur, a. g. e., IV/464.

¹³² İsfehânî, a. g. e., s. 293-294; İbn-i Manzur, a. g. e., IV/464.

¹³³ Ahzab, 33/56.

Meleklerin Peygamber'e salâtı; dua etmeleri,¹³⁴ mağfiret dilemeleri,¹³⁵ kutsamaları,¹³⁶ istiğfarları ve hizmetleriyle Peygamber'e ikram etmeleri, demektir.¹³⁷ Terahhum (Peygamber için rahmet talep etmek) mânâsındadır.¹³⁸ Dua, övgü ve tebrikte bulunmalarıdır.¹³⁹ O'na en yüce makamları vermesi, dininin ve şeriatının gelişmesi ve onu yüksek derecelere ulaştırması için Allah'a dua etmeleri demektir.¹⁴⁰

قَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ صَلَاةُ الْمَلَائِكَةِ الدُّعَاءُ . قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (يُصَلُّونَ) يُبْرِكُونَ

"Ebu'l-Âliye meleklerin salâtının dua olduğunu, İbn-i Abbas da övgü ve tebrik olduğunu söylemiştir.¹⁴¹

2.3.3. Meleklerin müminlere salâtı

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

“O'dur sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize salât eden ve melekleri de. O, müminlere karşı çok merhametlidir.”¹⁴²

Kurtubi, bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak şöyle der: (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ) ayeti nazil olunca Mühacir ve Ensar; 'Ey Allah'ın Rasulü bu ayet sana özeldir, bizim bunda hiçbir payımız yoktur' dediler. Bunun üzerine Allah bu ayeti inzal buyurdu.¹⁴³

Meleklerin müminlere salâtı, onlara dua etmeleri,¹⁴⁴ onlar için mağfiret dilemeleri,¹⁴⁵ onları tebrik etmeleri anlamına gelmektedir. Abdullah b. Abbas, salât kelimesinin bu ayette tebrik etme ve övme mânâsına geldiğini söylemiştir.¹⁴⁶ Meleklerin; insanları bağışlaması, onlara merhamet etmesi için Allah'a dua etmeleridir.¹⁴⁷

¹³⁴ Ezheri, *a. g. e.*, II/236; İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VI/494.495.; *Kur'an Yolu*, IV/359.

¹³⁵ Kurtubi, *a. g. e.*, XIV/232-233.

¹³⁶ Esed, *a. g. e.*, II/865.

¹³⁷ Elmalılı, *a. g. e.*, VI/333.

¹³⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464.

¹³⁹ *Kur'an Yolu*, IV/359.

¹⁴⁰ Mevdûdî, *a. g. e.*, IV/401.

¹⁴¹ Buhari, Tefsir, 10.

¹⁴² Ahzab, 33/43.

¹⁴³ Kurtubi, *a. g. e.*, XIV/198.

¹⁴⁴ Kasimi, *a. g. e.*, XIII/4900-4901.

¹⁴⁵ Kurtubi, *a. g. e.*, XIV/198; Zebidi, *a. g. e.*, X/313.

¹⁴⁶ Taberi, *a. g. e.*, XXII/43.44.

¹⁴⁷ Ezheri, *a. g. e.*, II/236; Mevdûdî, *a. g. e.*, IV/383.

2.4. İnananların salâtı

2.4.1. İnananların Allah'a karşı salâtı

Abdullah b. Ömer (r.a)'dan nakledilen hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

لَا صَلَاةَ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ

"Güneş doğduktan sonra namaz kılınmaz; ancak iki rekat kılınır..."¹⁴⁸ Peygamber'imiz bu hadiste geçen salât ile namazı kastetmiştir.¹⁴⁹

Namaz mânâsına gelen salât Kur'an-ı Kerim'de seksen (80)'den fazla ayette geçmektedir¹⁵⁰ ve salât lafzı, Kur'an-ı Kerim'de en fazla bu mânâda kullanılmaktadır.¹⁵¹

Salât kelimesinin aslı ta'zimdir diyenler de olmuştur. Namaz da Rabbi ta'zim ve takdis olduğundan böyle isimlendirilmiştir.¹⁵²

اِنَّ مَا اَوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلَاةَ اِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

"Sana vahyedilen Kitabı oku ve salâtı ikame et. Muhakkak ki salât hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar."¹⁵³

Kulu hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyan salât'tan maksat, Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir görüşe göre camilerde okunan Kur'an'dır. Ancak Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen ve Taberi tarafından da tercih edilen kuvvetli görüşe göre burada zikredilen salâttan maksat bilinen namazdır.¹⁵⁴

En başta malum olan namaz ibadeti mânâsına gelmesinin haricinde salât kelimesi; ümmetin duası, Allah'ı ta'zim ile O'nu mâsivadan tesbih ve tenzih etmesi demektir.¹⁵⁵ 'Ettahiyyâtü lillah'i...(duasın)daki geçen salevâtın mânâsı, terahhum mânâsındadır, merhamet, acımak anlamına gelmektedir.¹⁵⁶ Yani bu

¹⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, VI/340.

¹⁴⁹ İbn-i Manzur, a. g. e., IV/464.

¹⁵⁰ Abdalbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1994, s. 313-314.

¹⁵¹ Soysaldı, Yrd. Doç. H. Mehmet, FÜİFD., sy. 1., "*Kur'an Semantiği Açısından Salât Kavramı*", Elazığ, 1996, s. 15.

¹⁵² İbn-i Manzur, a. g. e., IV/464.

¹⁵³ Ankebut, 29/45.

¹⁵⁴ Taberi, a. g. e., XX/154-157.

¹⁵⁵ Kurtubi, a. g. e., XIV/232-233.

¹⁵⁶ İbn-i Manzur, a. g. e., IV/464.

duada kul acıma ve merhamet etme yetkisinin Allah'a ait olduğunu ilan eder ve bu anlamda salât etmiş olur.

الْم تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

“Baksana gerçekten Allah, o göklerdeki ve yerdeki kimseler, diziler halinde kanat çırpıp süzülen kuşlar hep O'nun için tesbih ediyorlar. Hepsi gerçekten salâtını ve tesbihini bilmiştir. Allah da onların bütün yaptıklarını biliyor.”¹⁵⁷

İnsanların salâtı; kıyam, rükû, sücut, dua ve tesbihtir,¹⁵⁸ istiğfardır,¹⁵⁹ Allah'ı masivadan tesbih ve tenzih etmektir. Buradaki salât tesbih mânâsındadır. Salât ve tesbih tekit için beraber zikredilmiştir.¹⁶⁰ Mücahit'ten buradaki salât insanoğlu içindir, dediği rivayet edilmiştir.¹⁶¹

2.4.2. İnananların Peygamber'e salâtı

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Ey iman edenler, haydi ona tam bir şekilde salât ve selam edin!”¹⁶²

Müminlerin Peygamber'e salâtı, Peygamber'i kutsaması,¹⁶³ O'na dua etmeleri, O'nu övgü ve hayırla anmalarıdır.¹⁶⁴

Bu ayet, “Ey iman edenler! Sizler Peygamber'e salât ve selam getirin, dualarla onun üzerine Allah'ın salevâtını, rahmetini ve bereketlerini niyaz edin.” şeklinde de tefsir edilmektedir.¹⁶⁵

'Allahümme salli alâ Muhammed' şeklinde yapılan dua; 'Ey Allah'ım, ismini dünyada yüceltmekle, davetini ve davasını galip getirmekle ve şeriatını devam ettirmekle Hz. Muhammed'i ta'zim et; ahirette şefaathakı vermekle, mükâfat ve sevabını artırmakla şanını yücelt' mânâsına gelmesi itibarıyla, inananların Peygamber'e salâtı, Hz. Peygamber için Allah'tan bu anlamda bir

¹⁵⁷ Nur, 24/41.

¹⁵⁸ Kurtubi, a. g. e., I/169; İbn-i Manzur, a. g. e., IV/464.

¹⁵⁹ İsfehani, a. g. e., s. 293-294.

¹⁶⁰ Kurtubi, a. g. e., XII/286-287.

¹⁶¹ Taberi, a. g. e., XVIII/152.

¹⁶² Ahzab, 33/56.

¹⁶³ Esed, a. g. e., II/865.

¹⁶⁴ Kur'an Yolu, IV/359.

¹⁶⁵ Elmalılı, a. g. e., VI/333.

talepte bulunmak demektir.¹⁶⁶ Buna göre salât, hem dünya hem de ahirette Peygamber(imiz) için ta'zim talebidir.¹⁶⁷

2.4.3. İnananların birbirlerine salâtı

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجِبْ فَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيَطْعَمْ وَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيُصَلِّ. قَالَ هِشَامٌ وَالصَّلَاةُ الدُّعَاءُ

Allah Rasulü bir hadiste şöyle buyurmuştur: "**Biriniz bir yemeğe davet edilirse davete icabet etsin, yemeye bir engeli yoksa yemeği yesin, eğer oruçluysa (yemek sahibine) salât etsin.**"¹⁶⁸ Burada geçen '*salât etsin*' ifadesi, yemek sahibine bereket ve hayır duada bulunsun demektir.¹⁶⁹ Bu hadiste geçen salât kelimesini çoğunluğun 'dua etsin' mânâsına almasının yanında bazıları da burada kastedilen bilinen namazdır, bu itibarla 'iki rekat namaz kılınsın ve ayrılınsın' mânâsında olduğunu söylemişlerdir. Fakat meşhur olan görüş birinci görüştür.¹⁷⁰

2.5. Diğer mahlukatın salâtı

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

*“Baksana gerçekten Allah, o göklerdeki ve yerdeki kimseler, diziler halinde kanat çırpıp süzülen kuşlar hep O'nun için tesbih ediyorlar. Hepsi gerçekten salâtını ve tesbihini bilmiştir. Allah da onların bütün yaptıklarını biliyor.”*¹⁷¹

Kuşların ve hayvanların salâtı, tesbih etmek demektir.¹⁷² Süfyan es-Sevri, kuşların salâtında rükû ve secde yoktur demiştir. Nakkaş'ın anlattığına göre, onların kanatlarını çırpması salâttır, sesleri tesbihtir diyenler de olmuştur. Buradaki salât tesbih mânâsındadır. Salât ve tesbih, tekit için beraber zikredilmiştir.¹⁷³ Mücahit'in buradaki tesbih kelimesi, insanın haricindeki diğer mahlukat içindir dediği rivayet edilmiştir.¹⁷⁴

¹⁶⁶ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, IV/464.

¹⁶⁷ Cürcani, es-Seyyid Şerif, *Tarifat*, Derseadet, İstanbul, 1318 h., s. 90.

¹⁶⁸ Ebu Davud, Savm, 74.

¹⁶⁹ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464; Kerrare, Abbas el-Hâc, *Kitabü'd-Din ve's-Salât*, III. Baskı, Matbaatu Daru'l-Kitap, Mısır, 1954, s. 64.

¹⁷⁰ Kurtubi, *a. g. e.*, I/168; İsfehani, *a. g. e.*, s. 293-294.

¹⁷¹ Nur, 24/41.

¹⁷² Ezheri, *a. g. e.*, II/237; Kurtubi, *a. g. e.*, I/169; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/464.

¹⁷³ Kurtubi, *a. g. e.*, XII/286-287.

¹⁷⁴ Taberi, *a. g. e.*, XVIII/152.

Gerçek şu ki; onların hepsi (yaratılmış olanlar), Allah'a nasıl yönelip niyaz edeceklerini, O'nun yüceliğini nasıl dile getireceklerini, Allah'ın onlara ilham buyurup ilettiği tesbihle nasıl ibadet edeceklerini bilmektedirler.¹⁷⁵

2.6. Geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin salâtı

2.6.1. Geçmiş peygamberlerin salâtı

Üçüncü bölümde diğer Peygamberlerle de ilgili örnek ayetleri zikredeceğiz. Fakat, burada Peygamberlerin salâtının ne anlam ifade edebileceği hususunda görüş farklılıkların bizzat ortaya çıktığı ve hemen hemen akla gelebilecek muhtemel mânâlara değinildiği için Şuayp (a.s) ile ilgili aşağıdaki ayetle yetindik.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتِكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ

الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

“Onlar: 'Ey Şu'ayb, atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımız hususunda dilediğimizi yapmamamızı sana salâtın mı emrediyor? Her halde sen çok uslu ve akıllısın !' dediler.”¹⁷⁶

Şuayb (a.s)'ın çok namaz kıldığı, farzıyla, nafileleriyle namaza gerektiği şekilde hassasiyet gösterdiği rivayet edilir.¹⁷⁷ Bu mânânın ötesinde ayetteki (صَلَاتِكَ) ifadesini A'meş, kıraeteke (kıraatin) şeklinde de okumuş mânâsının bu şekilde olduğunu söylemiştir.¹⁷⁸ Bir diğer ifadeyle salâteke (senin salâtın) terkibi, 'kur'anın mı?' şeklinde ifade edilmiş,¹⁷⁹ 'senin dua (alışkanlığın) mı?' şeklinde de tefsir edenler olmuştur.¹⁸⁰

2.6.2. Geçmiş ümmetlerde salât

وَلَوْ لَأَدْفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمَتْ صَوَامِعُ وَيَبْعُ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ

كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

“Allah insanların bir kısmını diğeriyle savmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan camiler yıkılıp giderdi. And

¹⁷⁵ İbn-i Kesir, a. g. e., V/113; Esed, a. g. e., II/717.

¹⁷⁶ Hud, 11/87.

¹⁷⁷ Kurtubi, a. g. e., IX/87.

¹⁷⁸ Taberi, a. g. e., XII/101-102; Kurtubi, a. g. e., IX/87.

¹⁷⁹ İbn-i Kesir, a. g. e., III/571.

¹⁸⁰ Esed, a. g. e., I/442.

olsun ki, Allah'a yardım edenlere O da yardım eder. Doğrusu Allah kuvvetlidir, güçlüdür.¹⁸¹

Salevât kelimesi için Zeccac ve Hasan-ı Basri; yahudilerin havralarıdır demiştir. Bu kelimenin karşılığı İbranice'de '*saluta*'dır. Ebu Ubeyde, söz konusu kelimenin; hıristiyanların çöllerdeki yolculuklarında dua ve ibadet etmek için yaptıkları binaların adıdır demiştir. İbn Abbas, salevâtı; kiliseler; Ebu'l-Âliye, sabiilerin mabetleridir şeklinde açıklamışlardır. Kutrub, salevât; küçük mânâstırlardır ve bunun tekilinin kullanıldığı işitilmiş değildir, demiştir. İbn Zeyd, bunlar (salevât); müslümanların kıldıkları namazlardır. Düşmanlar onların üzerine baskın yapacak olursa namazları kesilir ve mescitleri yıkılır. Buna göre, salevât hakkında yıkılma kelimesi; artık kılınmaları imkansız hale getirileceği anlamında istiare olarak kullanılmıştır. Yahut da bu ifadeyle salevât (namaz kılma) yerleri kastedilmiş ve muzafı da hafzedilmiş olabilir.¹⁸²

Ayetteki 'salevâtın kaldırılması', namazgahların ortadan kaldırılması demektir. (وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ) ***“ve inkarları yüzünden dana sevgisi iliklerine kadar işledi...”***¹⁸³ ayetinde olduğu gibi salevât, salât mekanının yerine ikame edilmiştir.¹⁸⁴ Söz konusu salât ibadetinin yeri de salât diye isimlendirilmiştir. Bundan dolayı kiliselere salevât denmiştir.¹⁸⁵

2.7. Müşriklerin salâtı

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءَ وَتَصْنِيَةَ فُؤُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

“Kabe'nin huzurunda namazları ise ıslık çalıp el çırpılmaktan başka bir şey değil! O halde küfrü- küfranınızdan (inkar ve nankörlüğünüzden) dolayı tadın azabı!”¹⁸⁶

Müşriklerin Kabe'deki ibadet ve duaları, ıslık çalmak ve el çırpılmaktan başka bir şey değildir.¹⁸⁷ İbn Abbas'ın, ayetin tefsiri ile ilgili olarak, onların

¹⁸¹ Hac, 22/40.

¹⁸² Taberi, *a. g. e.*, XVII/1771 Kurtubi, *a. g. e.*, XII/71.

¹⁸³ Bakara, 2/93.

¹⁸⁴ Kurtubi, *a. g. e.*, I/169; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, IV/464.

¹⁸⁵ İsfehanî, *a. g. e.*, s. 293-294.

¹⁸⁶ Enfal, 8/35.

¹⁸⁷ Taberi, *a. g. e.*, IX/240.

Beyt'in yanındaki duaları, sadece ıslık çalmak veya el çırpılmaktan başka bir şey değildir, dediği rivayet edilmiştir.¹⁸⁸

Muhammed Esed'e göre burada, mânevi ve ruhi öğelerden yoksun derinliksiz ve şekilci eylemler ve tapınma forumları kastediliyor... Buradaki 'ıslık çalmak, el çırpılmak' ifadesi, zenginlik, iktidar, nüfuz, toplumsal konum gibi çevresel, toplumsal olgulara; talih ya da şans denen ve sebep-sonuç ilişkisiyle açıklanmasında acze düşülen soyut olgulara yarı tanrısal bir mahiyet yakıştırmaya alışkın bir toplumun dinsel törenlerindeki ya da tapınma forumlarındaki manevi boşluğa ve yoksulluğa mecazi bir yolla işaret etmek için kullanılmış gibidir.¹⁸⁹

İbn Esir şöyle demiştir: Hadiste salât, bazen hususi bir ibadet diye geçmiştir. Lügat olarak aslı duadır ve bütünü bir parçasını, isim olarak almıştır.¹⁹⁰ Yani onların salâtı, bir bakıma kendilerince uydurup ortaya koydukları ve ibadet saydıkları hususi bir tapınma biçimidir.

Buraya kadar lügat kitaplarında ve kaynak eserlerde salâtın, beraber kullanıldığı kişilere göre alabileceği müelliflerce ileri sürülen farklı mânâları tasnif etmeye çalıştık. O kadar ki bazen benzer gibi görülen tariflere bile aralarındaki az da olsa farklı yaklaşımlara istinaden müelliflerin tercihlerine de ışık tutmak için hepsine yer vermeye çalıştık.

3. Salât Kavramının İstılâhi Mânâsı

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki, salât kelimesinin önüne ve ardına bir isim veya harf getirilmediği müddetçe yukarıdaki çoğu mânânın salât kavramının karşılığı olarak verilmesi doğru olmaz. Bu kavramın ıstılâhî olarak bir karşılığı vardır, o da namazdır. Wensinck'in de dediği gibi, salât; İslamiyette namaz şeklinde Allah'a ibadet mânâsına kullanılan bir tabirdir. Bu tabirin Avrupa dillerine dua anlamına gelen kelimeler ile çevrilmesi doğru değildir.¹⁹¹

Salât kelimesinin müştakatı olan fiiller ve isimler değişik şekillerde kullanılmışlardır. Meselâ söz konusu kelime ile ilgili fiiller, mef'ullerini bazen

¹⁸⁸ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, III/314.

¹⁸⁹ Esed, *a. g. e.*, I/330.

¹⁹⁰ İsfehanî, *a. g. e.*, s. 293.294; Kurtubi, *a. g. e.*, I/169; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, IV/464.

¹⁹¹ Wensinck, *a. g. e.*, X/111.

harf-i cer ile bazen de harf-i cersiz alırlar. İleride vereceğimiz örneklerde de görüleceği gibi namaz ifade edileceğinde ya vakti ifade eden kelime (subh, zuhr...gibi) direkt meful olarak fiilden sonra kullanılır, ya da salt fiilin kullanılmasıyla yetinilir. Bunların haricindeki kullanımlarda ise ya örnek ayetlerde geçtiği şekilde dua vb. anlamlar kastedilir ya da namazın herhangi bir durumu ile ilgili bir mesele hedeflenir. İsimlerdeki kullanım durumları ise; müfret ve cemi, marife ve nekra şeklindedir: Cemi olarak geldiği -ki beş yerde kullanılmıştır- yerlerdeki¹⁹² nekra olarak gelen iki (2) kullanım şekli ile Allah Rasulüne izafe edilen bir (1) kullanım şeklinde namaz dışındaki anlamlar kastedilmiştir. Bu grupta, namazgâh olarak mânâ verilen salevât ismi üzerindeki farklı yaklaşımları da göz ardı etmemek lazımdır. Bunların dışında, müfret muhatap (Ke) zamirine izafe edilen üç (3) tane ayrı kullanım ile, müfret ğaip (Hu) zamirine izafe edilerek zikredilen bir (1) tane kullanım dışında müfret-marife olarak geçen bütün 'es-salât' isimleri namaz mânâsına anlaşılmaktadır. İstılâhî olarak anlam verip namaz diye tarif edilen 'es-salât', işte bu isimdir. Yukarıda salât kelimesinin Allah lafz-ı celaliyle kullanıldığında, Hz. Peygamberle birlikte zikredildiğinde ve diğer kullanımlarda ne gibi farklı anlamlara geldiğine işaret ettik. İkinci ve üçüncü bölümlerde de diğer kullanımlarına temas edeceğimiz gibi, bir takım özel kullanımlarının dışında Kur'an'da kullanılan salât ismi daima namaz anlamına gelmektedir. İstılâhi olarak namaz diye tarif edilse de farklı kişiler tarafından namazın farklı farklı hususiyetlerine vurgu yapıldığından bu konuda karşımıza renkli bir mânâ atlası çıkmaktadır. Dolayısıyla İslamî literatürde salâtın (namazın) yeri ve önemini de içine alacak şekilde çeşitli tarifler yapılmıştır. Bunlardan bazıları:

Salât; şariat dilinde, içinde rükû, sücud, kıyam, kıraat gibi özel fiillerin bulunduğu bir ibadettir.¹⁹³

Belirlenmiş vakitlerde özel bir takım şartlarla (eda edilen) hususi rükünlerden, bilinen zikirlerden ibaret (olan bir ibadet)tir.¹⁹⁴

---

¹⁹² Abdulbaki, *a. g. e.*, s. 414.

¹⁹³ İsfehani, *a. g. e.*, s. 421.

¹⁹⁴ Cürcani, *a. g. e.*, s. 90.

Şeriatın getirmiş olduğu içinde ruku ve secde gibi salât (namaz)'ın diğer rukünlerini içinde bulunduran bir ibadettir.¹⁹⁵

Edası müslümanlar için farz olan, erkânı malum bir ibadettir.¹⁹⁶

Lügatte dua demektir.¹⁹⁷ Şeriatte ise, Allah'ı tekbirle başlayan, hususi şartlarla tamamlanan, sözler ve fiillerdir. O her mükellefe farzdır ve dinin direğidir.¹⁹⁸

Erkân-ı malume ve af'al-i mahsusadır. Müslümanlara Kitab-ı mevkuttur yani muayyen vakitlerde kılınması farz olan salât, mali ve bedeni sair ibadetlerin efdalidir.¹⁹⁹

Lügat bakımından (biri kalp ve dil işi olan dua, diğeri de bir bedenî hareket işi olan belli fiil) iki anlama gelen salât kelimesi, dinde Peygamber'imizden görülegeldiği üzere kalbe, dile ve bedene ait fiiller ve özel esaslardan oluşmuş, gayet intizamlı, kâmil (eksiksiz) bir ibadettir.²⁰⁰

Müslümanların günde beş defa yapmaları dince buyurulan ve dua okuyarak, kıyam, rükû, kuut denilen beden durumlarını kuralınca tekrarlayarak Tanrı'ya edilen kulluk demektir.²⁰¹

İbn-i Sina'nın farklı yaklaşımları ile ele alırsak; nefs-i natıkanın ecrâm-i felekiyyeye benzemesi ve ebedi sevap talebi için Hakk-ı Mutlak'a tapınması demektir. İlet-i Ūla'ya Mabud-u Âzam-ı Âla'ya kulluktur. Şer'an kılınması emir olunmuş ve keyfiyeti de bildirilmiş olan ef'al-i mahsusadır ki Şari' onu mükelleflere farz edip imanın kökü ve kaidesi kılmıştır.²⁰²

İmam Şafi daha farklı bir tarifte bulunarak şöyle demiştir: Salât; kavi, amel ve imsak demektir.²⁰³

---

¹⁹⁵ İbn-i Faris, *a. g. e.*, III/300.

¹⁹⁶ Şemseddin Sami, *a. g. e.*, s. 829, 1471.

¹⁹⁷ Tahiru'l-Mevlevi, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, 2. Baskı, Bilmen B.E., 1963, s. 24.

¹⁹⁸ Abbas Kerrare, *a. g. e.*, s. 64.

¹⁹⁹ Tahiru'l-Mevlevi, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, 2. Baskı, Bilmen B.E., 1963, s. 24.

²⁰⁰ Elmalılı, *a. g. e.*, I/178.179.

²⁰¹ *TDK, Türkçe Sözlük*, s. 953.

²⁰² İbn-i Sina, *Namaz Risalesi*, (trc: M. Hazmi Tura), Orhan Mete ve Ortakları Koll. Şirketi, Matbaası, 1959, s. 33-37.

²⁰³ Şafi, Muhammed İdris eş-Şafi, *er-Risale*, (thk: Ahmed Muhammed Şakir), 3. Baskı, Daru't-Turas, Kahire, 1979.

II. BÖLÜM

NAMAZ İBADETİ İLE BERABER ELE ALINAN KAVRAMLAR İLE NAMAZIN EDA EDİLİŞ KEYFİYETİ

A- KUR'AN'DA NAMAZ İBADETİ İLE BERABER ELE ALINAN KONULAR ve KAVRAMLAR

Bir sözdeki temel kavramlar iyi anlaşılırsa, o cümle ile irade edilen mânânın anlaşılmasının kolaylaşacağını ifade etmiştik. O halde yapılması gereken şey, muğlâk olan kelimenin mânâsını açıklığa kavuşturmanın en iyi yolunu tespit etmektir. Bir araya getirmek, kıyaslama yapmak, benzerlik gösteren, karşıt olan ve tekabül eden kelimenin geçtiği bölümün çevresine (siyak-sibakına) müracaatta bulunmak, kapalı bir kelimenin anlamını tespit etmede kullanılan metotlardan biridir.²⁰⁴ Dolayısıyla, Kur'an'ı anlamak isterken elfazının ve terkiplerinin bütün inceliklerini gözetmek lazımdır. Bunun için de; 'kelimelerin mefhumlarını iyice tespit etmek, yerlerinde lafzen veya manen ilgili olabileceği kelimeleri ve mânâları ile mukayese eylemek, tertip biçimlerini, siyak ve sibaklarını mülâhaza etmek, bunlardan murat edilen asıl anlam ile tezyinatını temyiz etmek lazımdır.²⁰⁵

Kur'an'ın'daki siyakı; bir sözcükteki harfin aynı sözcükteki diğer harflerle, bir cümledeki sözcüğün o cümledeki diğer sözcüklerle, bir ayetteki cümlenin diğer cümlelerle, bir sûre içindeki ayetin diğer ayetlerle ve bütün Kur'an içindeki bir sûrenin diğer sûrelerle sergilediği ilgi ve irtibatı şeklinde tarif etmiştir.²⁰⁶

Biz de, söz konusu başlık altında namaz ibadeti ile beraber ele alınan kavram ve konuları bir araya getirip maddeler halinde arz etmeyi uygun gördük. Namaz ile birlikte ele alınan konuların zikredildiği ayetleri tespit ederken bu konuların bir üst kimliklere/isimlere sıfat olarak ele alındığını gördük. Dolayısıyla maddeleri serdederken onları sırasıyla ele almak yerine, bu üst kimlikleri nazar-ı dikkate alarak sınıflandırmayı uygun gördük. Kategorize edilmiş böyle bir bakış açısının faydalı olacağını düşünerek kavramları maddeler

---

²⁰⁴ İzutsu, *a. g. e.*, s. 62.

²⁰⁵ Elmalılı, I/122.

²⁰⁶ Ünver, *a. g. e.*, s. 240.

halinde ele aldık. Ne var ki namazın, söz konusu kavramlarla olan ilgisini ve mânâ ilişkisini etraflıca tetkik ve tahkik etmek, çalışmamızın hacmini aşacağından, onları sadece tasnif etmekle yetindik.

1. Müttakilerin Özelliği Olarak Namaz

الم ذَلِكَ الْكِتَابُ لَارْيَبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَيَالْآخِرَةَ هُمْ يُوقِنُونَ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Elif, Lâm, Mîm. İşte o kitap, bunda şüphe yok, müttakiler (kötülükten korunacaklar) için hidayettir. Onlar ki gaybe iman edip namazı dürüst kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) harcarlar. Ve onlar ki hem sana indirilene iman ederler, hem senden önce indirilene. Ahirete de bunlar kesinlikle iman ederler. Bunlar, işte Rabblerinden bir hidayet üzerindedirler ve bunlar, işte felaha erenlerdir."²⁰⁷

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"Yüzlerinizi bazan doğu, bazan batı tarafına çevirmeniz erginlik değildir. Fakat eren o kimselerdir ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve bütün peygamberlere iman edip, yakınlığı olanlara, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirleri kurtarmaya seve seve mal verirler. Namazı kılarlar, zekâtı verirler. Bir de andlaştıkları zaman sözlerini yerine getirenler, hele sıkıntı ve hastalık durumlarında ve harbin şiddetli zamanında sabır ve kararlılık gösterenler var ya, işte doğru olanlar da bunlardır, korunanlar da bunlardır."²⁰⁸

2. Müminlerin Özelliği Olarak Namaz

بِمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا لُتِيتَ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

²⁰⁷ Bakara 2/1-5.

²⁰⁸ Bakara, 2/177.

*“Gerçek müminler ancak o müminlerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, âyetleri okunduğu zaman imanlarını arttırır. Ve bunlar yalnızca Rablerine tevekkül ederler. Onlar ki, namazı gereği gibi kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yoluna harcarlar. İşte gerçekten mümin olanlar onlardır. Onlara Rablerinin katında dereceler vardır, bağışlanma ve değerli rızık vardır.”*²⁰⁹

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

*“Erkek ve kadın bütün müminler birbirlerinin dostları ve velileridirler. İyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirirler, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte bunları Allah rahmetiyle yarlıgayacaktır. Çünkü Allah azîzdür, hakîmdir.”*²¹⁰

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ أَلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

*“Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler. Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekât (vazifelerini) yerine getirirler. Ve onlar ki, iffetlerini korurlar, ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerinden dolayı) kınanmış degillerdir. Şu halde, kim bunun ötesine gitmeyi isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir. Yine onlar ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler. Ve onlar ki, namazlarını muhafaza ederler. İşte asıl onlar varislerdir. Ki, Firdevs'e varis olan bu kimseler orada ebedî kalırlar.”*²¹¹

3. Akıllıların Özelliği Olarak Namaz

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَنْدَكُرُ أُولَئِكَ الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يُؤْفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْفُضُونَ الْمِيثَاقَ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ

²⁰⁹ Enfal, 8/2-4.

²¹⁰ Tövbe, 9/71.

²¹¹ Müminun, 23/1-11.

“Şimdi Rabbinden sana indirilenin gerçekten hak olduğunu bilen bir kimse, kör olan bir kimse gibi olur mu? Fakat bunu ancak üstün akıllı ve temiz vicdanlı kimseler idrak ederler. Onlar ki, Allah'ın ahdini yerine getirirler ve antlaşmayı bozmazlar. Ve onlar ki, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeye riayet ederler ve Rablerine saygı gösterirler ve hesabın kötülüğünden korkarlar. Rablerinin rızasını kazanmak arzusuyla sabrederler ve namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açıkça Allah yolunda harcarlar ve çirkinlikleri güzelliklerle yok ederler. İşte bunlar, bu hayatın akibeti kendilerinin olacak olanlardır.”²¹²

4. Mühtedilerin Özelliği Olarak Namaz

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

“Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar ederler. İşte hidayet üzere oldukları umulanlar bunlardır.”²¹³

5. Müslümanların Özelliği Olarak Namaz

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِثْلَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

“Allah uğrunda gerektiği gibi cihad edin. Sizi o seçmiş, babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır. Daha önce ve Kur'ân'da, Peygamber'in size şahid olması, sizin de insanlara şahid olmanız için, size müslüman adını veren O'dur. Artık namaz kılın, zekât verin, Allah'a sarılın. O sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır.”²¹⁴

قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأَمْرُنَا لِئَسْلَمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ

نُحْشَرُونَ

²¹² Ra'd, 13/19-22.

²¹³ Tövbe, 9/18.

²¹⁴ Hacc, 22/78.

“...De ki: Her halde hidayet Allah'ın hidayeti ve biz şöyle emredildik: Halis Müslim olalım Rabbü'l-âlemine. Hem namazı kılın ve O'ndan korkun, haşrolunup varacağınız O. !”²¹⁵

6. Muhbitlerin Özelliği Olarak Namaz

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِلَهُكُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا
وَيَسِّرَ الْمُخْبِتِينَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمُ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

“Her ümmet için Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanların üzerine O'nun adını anınsınlar diye bir mabed yapmışızdır. Hepinizin ilâhı bir tek ilâhtır. Onun için yalnız O'na teslim olan müslümanlar olun. (Ey Muhammed!) Allah'a itaat eden alçak gönüllüleri müjdele. Ki Allah anıldığı vakit onların kalpleri titrer. Onlar başlarına gelene sabreden, namaz kılan kimselerdir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”²¹⁶

7. Mühsinlerin Özelliği Olarak Namaz

الْم تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ
بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

“Elif, Lâm, Mîm. Bunlar, o hikmetli kitabın âyetleridir. O, güzellik ve iyilik yapanlar için bir hidayet ve rahmettir. Onlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, âhirete de kesin olarak inanırlar.”²¹⁷

8. Abidlerin Özelliği Olarak Namaz

وَجَعَلْنَاهُمْ أئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا
عَابِدِينَ

“Onları buyruğumuz altında (insanlara) doğru yolu gösterecek önderler kıldık. Kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimselerdir.”²¹⁸

9. Münib Olanların Özelliği Olarak Namaz

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

²¹⁵ En'am, 6/71-72.

²¹⁶ Hacc, 22/34-35.

²¹⁷ Lokman, 31/1-4.

²¹⁸ Enbiya, 21/73.

*“Başkasından geçerek hep O'na gönül verin ve O'ndan sakının. Namaza devam edin ve müşrilerden olmayın.”*²¹⁹

10. Huşû İçinde Olanların Özelliği Olarak Namaz

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَأِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

*“Bir de sabırla, namazla yardım isteyin. Şüphesiz bu, (Allah'a) saygılı olanlardan başkasına ağır gelir. Onlar ki, Rablerine kavuşacaklarını ve gerçekten O'na döneceklerini bilirler.”*²²⁰

11. Muslihlerin Özelliği Olarak Namaz

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ

*“Kitaba sarılanlara ve namazı kılmaya devam edenlere gelince, biz o iyilerin ecrini hiçbir zaman yitirmeyiz.”*²²¹

---

²¹⁹ Rum, 30/31.

²²⁰ Bakara, 2/45-46.

²²¹ A'raf, 7/170.

B- NAMAZIN YERİNE GETİRİLİŞ NİTELİKLERİNE GÖRE KULLANILAN KAVRAMLAR

1. Namazı Salât Etmek

Allah teâlâ namaz ibadetinin yerine getirilmesi için ikame fiilini ön plana çıkarmıştır. (Bundan dolayı) Namaz konusunda 'musallin' isminin, Kur'an'da münafıklar için kullanıldığını söyleyenler olmuştur.²²²

'Musalli', zahiri şartlarına uyarak salâtı yerine getirendir; abdest alır, rükûu, secdeyi yapar, kıraatta bulunur ama bir münafık olabilir ve üşene üşene salâta gelir.²²³ Bu bakımdan, 'mukimun az, musallun çoktur' denmiştir. Fakat sürekli bir mücahedeyle 'musalli' olmaktan 'mukimü's-salât' olmaya geçilebilir.²²⁴

(فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى)²²⁵ Sallâ, güzel bir şekilde namaz kılmak anlamına da gelmektedir. Yani bu şekilde yukarıdaki ayetin mânâsı "**namazı ikame edenlerden daha iyi bir şekilde (namazı) ifa etmedi.**" olmaktadır. (قَالُوا لَمْ نَكُ مِنْ) ²²⁶(الْمُصَلِّينَ) ayetinde, "**Nebilere tabi olanlardan değildik**" mânâsı kastedilmektedir diyenler olmuştur.²²⁷

Bunların dışında Kur'an'da geçen 'musallin' ismi ile ilgili olarak; namaz kılanlar anlamındadır,²²⁸ en-Nehai'den naklen, farz olan namazı eda edenlerdir, İbn-i Mesut'tan rivayetle, namazı vaktinde kılanlardır şeklinde anlam verenler olmuştur.²²⁹

Sallâ, fiil olarak, Kur'an'da 3 defa mazi fiili, 6 defa muzari fiili, 3 defa da emir kipi olarak toplam 12 defa tekrarlanmaktadır.²³⁰ Fiilin kullanım şeklindeki çeşitlilik, daha çok hadislerde göze çarpmaktadır. Namazın kılınmasıyla ilgili meselelerden bahseden hadislerde genellikle bu fiilin kullanıldığını görüyoruz. Bu kullanımlar özetle şunlardır:

²²² İsfehani, *a. g. e.*, s. 293-294.

²²³ Tövbe, 9/54.

²²⁴ Ünal, *a. g. e.*, s. 448.

²²⁵ Kıyamet, 75/31.

²²⁶ Kıyamet, 75/43.

²²⁷ İsfehani, *a. g. e.*, s. 293-294.

²²⁸ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/117.

²²⁹ Kurtubi, *a. g. e.*, XVIII/291.

²³⁰ Abdalbaki, *a. g. e.*, s. 412-413.

Söz konusu fiil, bazen kendisinden hemen sonra direkt bir mef'ul getirilerek (sarih mef'ul) kullanılmıştır. "**Allah Rasulü öğle miydi, ikindi miydi farzı beş rekat kıldı...**"²³¹ (sallâ ez-zuhra)

Bir şeye karşı ve doğru namaz kılmayı ifade etmek için mef'ulün başına 'ilâ' cer harfi getirilerek kullanılmıştır. "**Biriniz (açık alanda) namaz kılsa, bir şey (i karşısına alıp o şey)e doğru kılsın...**"²³² (fel-yusalli ilâ şey'in)

Namaz kıldırmak için 'be' cer harfi ile kullanılmıştır. "**Kim insanlara (imam olup) namaz kıldırırsa, namazı hafif tutsun.**"²³³ (sallâ bi'n-nâs)

Namazın bir yerde veya bir şeyin içinde kılındığını ifade için 'fi' cer harfi²³⁴; cemaat halinde kılındığını ifade etmek için de 'mea' edatı kullanılmıştır.²³⁵

Bu kullanım, 'li' cer harfi ile üç ayrı mânâda kullanılmıştır: Birincisi, namaz kıldırmayı ifade etmek içindir. "**Allah Rasulü bize iki rekat namaz kıldırdı.**"²³⁶ (sallâ lenâ rek'ateyn) İkincisi, dua ve istiğfarda bulunmayı kasdetmek için kullanılmıştır. "**Allah Rasulü namazı kıldırdı sonra da insanlara duada bulundu.**"²³⁷ (sallâ li'n-nâs) Üçüncüsü, istikamet ve yön ifade etmek için kullanılmıştır. "**Eğer namazı (kıbleyi şaşırarak) yanlış yöne doğru kılsa...**"²³⁸ (sallâ liğayri'l-kıbleti)

'Alâ' cer harfi ile de dört ayrı anlam kastedilerek kullanılmıştır: bazen, namazın bir şey üzerinde kılındığını ifade etmek için, ayetlerde de gördüğümüz gibi bazen, dua etmek ve cenaze namazı kılmak,²³⁹ bazen de beddua etmek anlamında kullanılmıştır.²⁴⁰ (yusalli ale'l-humrati)

Çok nadir kullanılmasına rağmen Kur'an'da bu fiil ile namazın kılınmasına ilişkin kullnımlardan, korku namazının kılınış şekli ve keyfiyetini ifade sadedinde Nisa, 4/102. ayetteki kullanım; Zekeriya (a.s)'ın mihrapta kıldığı

²³¹ Ahmed b. Hanbel, V/338.

²³² Ahmed b. Hanbel, XIV/43.

²³³ Ahmed b. Hanbel, XIV/74.

²³⁴ Buhari, Salât, 5.

²³⁵ Ebu Davud, Ramazan, 1; Nesai, Sehv, 103.

²³⁶ Ebu Davud, Salât, 194; Nesai, Sehv, 21.

²³⁷ Ebu Davud, Tetavvu, 26.

²³⁸ Ebu Davud, Salât, 200.

²³⁹ İbn-i Mace, *a. g. e.*, Cenaiz, 21; Nesai, Cenaiz, 76.

²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, VIII/53.

namaza dikkat çekildiği Al-i İmran, 3/39. ayetteki kullanım; Mekke döneminin ilk safhalarında Peygamber-namaz ilişkisinden bahseden Alak, 96/10. ayet ile Kevser, 108/2. ayetlerdeki kullanımlar da ayrıca dikkat çekicidir.

Bu itibarla kullanım şeklini de nazar-ı itibara alarak Kur'an'da kullanılan musallin ismi, zahiren ve genel şartlarıyla namazları kılan ya da kılar görünendir. Kıyamet suresindeki kullanımla ilgili farklı yaklaşımı da göz önünde bulundurarak musallin ismi ile ilgili şöyle diyebiliriz: Bu isim, Mearic suresindeki zikredilen faziletli amellerle beraber ele alındığında, bir müslümana işaret ederken, Mâun süresindeki hususiyetlerle göz önünde bulundurulduğunda bu sefer münafığa ait bir isim olur. Bunun için musalli isminin tek başına sahip olduğu sıfat ya da sıfatlar, mümin için bir kurtuluş reçetesi olmayabilir. Bir başka açıdan musalli için, namaz kılma işinin en başı ve başlangıcında olan kişi de denebilir. Kıyamet suresindeki temenni de '*en azından bir musallin bile değildik*' şeklinde anlaşılmaya müsaittir. Bundan dolayı, 'musallin ismi Kur'an'da münafıklar için kullanılmıştır' ifadesi eksiktir. Yukarıda örnek hadislerde de gördüğümüz gibi namaz kılma işini ifade sadedinde çoğunlukla 'sallâ' fiili kullanılmıştır. Burada, namaz kılmanın ehemmiyeti vurgulanırken 'ikame' fiilinin, hatalı kılındığı zamanlarda da 'salât' fiilinin kullanıldığını da ifade etmeliyiz. Bu itibarla söylenecek söz kanaatimizce şu olmalıdır: 'Musallin', salt mânâda namaz kılan ya da kılar görünen bir kişiye ad olurken; sonrasında nifaka işaret eden sıfatlar geldiğinde münafığa, imana delalet eden özellikler zikredildiğinde mümine işaret eden bir sıfat ve isimdir.

2. Namazda Devamlı Olmak

Devam, aslen sakin ve huzurlu olmak, sükun bulmak, sakinleşmek, dinmek, yatışmak mânâsında 'sükun' demektir.²⁴¹ '*Dame el-mau*' dendiği zaman, '*sekene el-mâu*' anlaşılır. Nitekim, '*ma-i daim*'ye (durgun suya) bevletmek yasaklanmıştır.²⁴²

"Edâme, muvazabe (bir işin sürekli bir şekilde üzerine düşmek, çabalamak, gayret göstermek) demektir. Bu açıdan '*dâim*' '*kayyum*' gibi bir

²⁴¹ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 90.

²⁴² İsfehani, *a. g. e.*, s. 176; Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 90.

mânâyâ gelir. Bu kökten gelen 'dâme' kelimesi, gök gürlmeden, şimşek çakmadan yağan hafif yağmur; 'mudam' kelimesi de sürekli yağan yağmur demektir. Hz. Aişe (r. anha), Hz. Peygamber'in günlük ibadetinden bahsederken Allah Rasulünün günlük ibadetini,

كَانَ عَمَلُهُ دِيمَةً

şeklinde tarif etmiş, **"O'nun ibadeti, sakin bir şekilde hafif hafif ama sürekli yağan bir yağmur gibiydi"** demiştir.²⁴³

Durgun suya 'ma-i daim' dendiği gibi durgun ve sakin olan herşey için 'dâme' kullanılır ve 'dâim' denir. Bir başka açıdan dâim kelimesi, huruf-u ezdattandır diyenler de olmuştur. Bu itibarla bazen durgun ve sakin için, bazen de hareketli olan bir şey için kullanılır. Bir şey dönüp dolaştığında (bu durumu ifade etmek için) 'dâra' fiili; yorulup durduğunda ise 'dâme' fiili kullanılır."²⁴⁴

إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ

"Sadece namaz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki, namazlarına devam ederler."²⁴⁵

Namazda devamlı olmaya gelince: "Devam, muhafazadan farklıdır. 'Devam ederler' demek; herhangi bir ihlalde bulunmaksızın, herhangi bir işle uğraşarak onu ihmal etmeleri sözkonusu olmaksızın onu eda etmeye dikkat etmeleridir. Muhafaza etmek ise; namaz için alınan abdestin, abdest âzâlarını tamamen kapatmış olmasına, vakitlerinde namazları kılmaya, rukünleri eksiksiz yerine getirip sünnet ve âdâpları itibariyle onu eksiksiz kılmaya dikkat etmeleri, günah olan işlere yaklaşmamak sûretiyle sevabının boşa çıkmamasına riayet etmeleri demektir. O halde 'devam' fiili, bizatihi namazların kendisine, muhafaza fiili ise namazın hallerine ait bir nitelemedir."²⁴⁶ Ayrıca, namazlara devam etmek beş vakit namazla ilgilidir, muhafaza etmek ise nafilerle ilgilidir. Devam etmenin, çokça yapmak olduğunu, muhafaza etmenin de vakitlerini zâyî etmeden eda etmek olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bir başka açıdan, devam etmenin,

²⁴³ Buhari, Savm, 64; Müslim, Salâtü'l-Müsafirin, 217; Beyhaki, Savm, 118.

²⁴⁴ İbn-i Manzur, a. g. e., XII/212.

²⁴⁵ Mearic, 70/22-23.

²⁴⁶ Kurtubi, a. g. e., XVIII/292.

namazları vaktinde; muhafaza etmenin ise namazı, erkânı, vacip, sünnet ve âdâbıyla eda etmek demek olduğunu söyleyenler de vardır.²⁴⁷

Namazı muhafaza etmek; namazı vaktinde eda etmek,²⁴⁸ beş vakit namaza devam etmek, namazları daima vakitlerinde eda etmeye özen (muhafaza) göstermek,²⁴⁹ namazlarda devamlı ve kararlı olmak,²⁵⁰ namazların vakitlerine ve vaciplerine riayet etmektir.²⁵¹ Bazılarına göre de (namazda) sükunet ve huşû duymaktır.²⁵² Namazlara devam etmek, farz namazlarını muhafaza etmek, yüzü kible istikametinden çevirmemek mânâsında da düşünülmesi mümkündür.²⁵³

Ayet-i kerimede geçen '*onlar ki namazlarına devam ederler*' ifadesi ile ilgili olarak namazlarına devam edenlerin kimler olduğuyla alakalı şunlar söylenmiştir: Onlar, namazın edası noktasında ikamet edicidirler, ondan hiçbir şeyi zâyî etmezler, Allah'ın kendilerine farz kıldığı namazı eda edip ona kesintisiz olarak devam ederler. Buradaki namaz, farz kılınan beş vakit namazdır. Bu namazı kılan müminlerden maksat; İbrahim en-Nehai ve Katade'ye göre beş vakit namazını kılan müminlerdir. İbn Zeyd'e göre, Resülüllah ile birlikte namaz kılmaya devam eden müminlerdir. Ukbe b. Amir'e göre, namazlarında kıraati yerine getirip²⁵⁴ namaz kılarken sağa-sola bakmayan kimselerdir.²⁵⁵ Çünkü 'ed-daim', es-sakin (hareketsiz) demektir. İbn Cüreyc ve Hasen Basri'ye göre, bunlar çokça nafilâ namaz kılan kimselerdir.²⁵⁶ Bunlardan başka bir takım farklı görüşler ileri sürülmüştür: Namaz vakitleri açısından, namazın hiçbir vakit terk edilmemesi için 'namazlarına devam ederler' denilmiştir.²⁵⁷ Sadece 'onun farz olduğuna inandım' demekle kalmayıp Allah'ın emrettiği ve Peygamber'in öğrettiği şekilde bilinen namazlarını terk etmeksizin devamlı kılmayı da huy

---

²⁴⁷ Neseî, *a. g. e.*, III/587.

²⁴⁸ Taberî, *a. g. e.*, XVIII/5.

²⁴⁹ Neseî, *a. g. e.*, III/586.

²⁵⁰ Esed, *a. g. e.*, III/1187.

²⁵¹ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/117.

²⁵² İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/117.

²⁵³ Zeccac, Ebu İshak İbrahim İbn es-Seri, *Meânî'l-Kur'an ve İ'rabühü*, 1. baskı, (şerh ve tahkik: Dr. Abdulcelil Abdühü Şelebi), Âlemü'l-Kütüp, Beyrut, 1988, V/222.

²⁵⁴ İbn-i Atiyye, *a. g. e.*, V/368.

²⁵⁵ Taberî, *a. g. e.*, XXIX/79.80.

²⁵⁶ Kurtubî, *a. g. e.*, XVIII/291.

²⁵⁷ Elmalılı, *a. g. e.*, VIII/341.

edinenler, Allah'ı ve emirlerini unutmayanlardır.²⁵⁸ Bir tembellik, bir gevşeklik ya da bir meşguliyet onların namazına mani olamaz.²⁵⁹ Namaz vakti gelince herşeyi bırakarak Allah'ın huzuruna dururlar. '*Namazlarında devamlıdırlar*'ın, bir mânâsı da 'tam bir huzur ve huşû içerisinde namazı eda etmektir. Yani tabir caizse, kuşun kanat çırpışı gibi bir an evvel o namazdan kurtulabilmeye çalışmak değildir. Namazdayken de başka bir şeye iltifat etmezler.²⁶⁰

Özetle: 'Devam' fiili, aslen sakin ve huzurlu olmak, sükun bulmak, sakinleşmek, dinmek, yatışmak mânâsında 'sükun' demektir.²⁶¹ "Edâme; muvazabe anlamındadır, yani bir işin sürekli bir şekilde üzerine düşmek, onun için çabalamak, gayret göstermek demektir.²⁶² Sükûnet; durmak demektir. Dolayısıyla kişi çok beraber olur. Namazın yanında çok durduğu için böyle bir ilgi vardır.

Namazda devamlı olmak ise; herhangi bir ihlal, ve herhangi bir iş dolayısıyla ihmal söz konusu olmaksızın onu eda etmeye dikkat etmek,²⁶³ beş vakit namaza devam etmek, çokça yapmak, namazları vaktinde eda etmek (muhafaza etmek),²⁶⁴ namazlarda devamlı ve kararlı olmak,²⁶⁵ namazların vakitlerine ve vaciplerine riayet etmek,²⁶⁶ namazda sükunet ve huşû duymak,²⁶⁷ farz namazlarını muhafaza etmek, yüzü kible istikametinden çevirmemek,²⁶⁸ namazı ikame etmek, ondan hiçbir şeyi zâyî etmemek, Allah'ın farz kıldığı namazı eda edip ona kesintisiz olarak devam etmek, beş vakit namazı kılmak, namazda kıraati yerine getirmek,²⁶⁹ namaz kılarken sağa-sola bakmamak²⁷⁰ ve çokça nafîle namaz kılmak demektir.²⁷¹ Namazın hiçbir vaktini terk etmemek,²⁷² sadece 'onun farz olduğuna inandım' demekle kalmayıp Allah'ın emrettiği ve

²⁵⁸ Elmalılı, *a. g. e.*, VIII/339.

²⁵⁹ Şevkânî, *a. g. e.*, V/292.

²⁶⁰ Mevdûdî, *a. g. e.*, VI/421.

²⁶¹ İsfehani, *a. g. e.*, s. 176; Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 90.

²⁶² İbn-i Manzûr, *a. g. e.*, XII/212.

²⁶³ Kurtubi, *a. g. e.*, XVIII/292.

²⁶⁴ Neseî, *a. g. e.*, III/587-6; Taberi, *a. g. e.*, XVIII/5.

²⁶⁵ Esed, *a. g. e.*, III/1187.

²⁶⁶ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/117.

²⁶⁷ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/117.

²⁶⁸ Zeccac, *a. g. e.*, V/222.

²⁶⁹ İbn-i Atiyye, *a. g. e.*, V/368.

²⁷⁰ Taberi, *a. g. e.*, XXIX/79-80.

²⁷¹ Kurtubi, *a. g. e.*, XVIII/291.

²⁷² Elmalılı, *a. g. e.*, VIII/341.

Peygamber'in öğrettiği şekilde bilinen namazları terk etmeksizin devamlı kılmayı huy edinmek, Allah'ı ve emirlerini unutmamak,²⁷³ bir tembellik, bir gevşeklik ya da bir meşguliyetin namaza mani olmasına izin vermemek,²⁷⁴ namaz vakti gelince herşeyi bırakarak Allah'ın huzuruna durmak, tam bir huzur ve huşu içerisinde namazı eda etmek ve namazdayken başka bir şeye iltifat etmemektir.²⁷⁵

Devam fiilinin müştakâtı Kur'an'da 9 yerde kullanılmıştır.²⁷⁶ Bunlardan 7 tanesi istimrar edatlarından 'mâdâme'nin değişik halleri; 1 tanesi müfret ism-i fail, 1 tanesi de cemi ism-i fail kalıbında gelmiştir.

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ

"Onlar orada gökler ve yer durdukça sürekli kalacaklardır."²⁷⁷

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكْلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا

"Takva sahiplerine va'dolunan cennetin misali şöyledir: Altından ırmaklar akar, yemişleri devamlıdır, gölgesi de..."²⁷⁸

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا قَالَتْ سَأَلْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ «أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ»

Hiz. Aişe (r.anha)'ın rivayet ettiği bir hadiste Allah Rasulüne 'Allah'a karşı hangi amel (ibadet) daha sevimidir' diye sorulunca, Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"Az da olsa devamlı olanıdır."**²⁷⁹

Devam fiili ile ilgili Kur'an'daki kullanımlardan 7 tanesinin devamlılık ifade eden birer fiil kalıbında gelmesi, Hiz. Peygamber'in ibadetlerde **"az da olsa devamlı olanının makbul ve sevimli olduğu"**nu²⁸⁰ bildirmesi ve yukarıda Hiz. Peygamber'in günlük ibadet hayatını tasvir sadedinde kullanılan 'dîme' kelimesi, bize ayette geçen 'daimûn' ibaresinin anlam ve ehemmiyeti hususunda şunları tedai ettirmiştir:

Namazda devamlı olmak; namaza inandım demenin ötesinde namazı ihmal ve ihlal etmeden beş vakit namazı vaktinde eda etmek, buna kararlı olmak

²⁷³ Elmalılı, *a. g. e.*, VIII/339.

²⁷⁴ Şevkânî, *a. g. e.*, V/292.

²⁷⁵ Mevdûdî, *a. g. e.*, VI/421.

²⁷⁶ Abdalbaki, *a. g. e.*, s. 265.

²⁷⁷ Al-i İmran, 3/75; Maide, 5/29, 96, 117; Hud, 11/107,108; Meryem, 19/31.

²⁷⁸ Ra'd, 13/35.

²⁷⁹ Buhari, Rikak, 18, Müslim, Salâtü'l-Müsafirîn, 218.

²⁸⁰ Buhari, Rikak, 18, Müslim, Salâtü'l-Müsafirîn, 218.

ve bunu huy edinmek suretiyle Allah'ı ve emirlerini her zaman hatırda tutarak, asgari ölçüde de olsa yüzü ve yönü kible istikametinden hiç ayırmamacasına kullukta bulunan, namaz kılan bir musalli profili çizmektir. Çünkü az da olsa devamlı olan herşey, bir bütünlük ve mükemmeliyet ifade eder.

3. Namazı Muhafaza Etmek

'El-hıfz'; unutmama, sadakat gösterme ve gafletin azlığı demektir. Hâkim ve sahip olmak; korumak, muhafaza etmek, hafızadan silinmemek, sayıp dökmek demektir.²⁸¹ Anlayış ve idrak mânâsında unutmamanın tersidir. Hakka riayet edip zâyî etmemektir.²⁸² Bu fiilin müştakatı olarak, 'İstehfaza', kendisine hususi olarak saklamak; 'tehaffuz' ise göz açıklığı ve teyakkuz demektir.²⁸³ Ehli hıfız, günahlardan uzak durup iffetini korumak demektir.²⁸⁴

Muhafaza, ihtimam göstermek, bir işten ayrı durmamak üzere ısrarla devam etmek, murakabe²⁸⁵ ve gözetmek demektir. Haramlardan korumak, savaş ve kavga esnasında kollamak, püskürtmek, sözünde durmak ve dostlukta sadakat göstermek,²⁸⁶ bir şeye devam etmek, ısrarla onu sürdürmek demektir.²⁸⁷ Bir şeye ısrarla, azim ve sabırla devam etmek demektir. Göz-kulak olmak ve ezberlemek mânâlarına da geldiği gibi,²⁸⁸ muvazabe ve müdaveme (ısrar etmek devamı için gayret göstermek) mânâsındadır.²⁸⁹

Halebi, verilen bu anlamların yanında ayrıca şöyle bir yaklaşımda bulunur: Hâfeza fiiliyle ilgili iki görüş vardır: Birincisi, ayakkabıyı giydim (Târaka), hırsızlı cezalandırdım (Âkabe) gibi direkt meful alan 3. bab fiili gibidir. Dikkat ve ehemmiyet göstermek (Muvazabe) mânâsında kullanabilmek için (علي) harf-i cer'ri ile kullanılması gerekir.

İkinci görüş ise; iki kişi arasında geçen (bir iş ve bir oluşun anlatıldığı) müfâale babında bir fiildir. Yani kul ile Rabb'i arasında (olduğu) gibi. Sanki

²⁸¹ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VII/441.

²⁸² İsfehani, *a. g. e.*, s. 123-124.

²⁸³ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 61.

²⁸⁴ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, 441-442.

²⁸⁵ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 61.

²⁸⁶ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VII/441.

²⁸⁷ İbnu'l-A'rabi, *a. g. e.*, I/223.

²⁸⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VII/441-442.

²⁸⁹ Şevkâni, *a. g. e.*, I/255.

burada şöyle denmiştir: 'Sen bu namazı koru, Allah da seni korusun'; ya da 'sen namazı koru, namaz da seni korusun.'²⁹⁰

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى

“*Namazlara, özellikle orta namaza devam edin...*”²⁹¹

Namazı vaktinde,²⁹² bütün şartlarıyla vaktinde ikame etmek,²⁹³ vaktinde ikametini ihtimam göstermek demektir.²⁹⁴ Vakitlerini muhafaza etmek, onlardan sehv etmemektir.²⁹⁵ İhlal etmeden sünnet ve farzlarına riayet ederek vakitlerinde eda etmeye devam etmektir.²⁹⁶ Vakit, taharet gibi rukünleriyle beraber tam mânâsıyla kıyam etmektir.²⁹⁷ Namazı harfiyen yerine getirmektir.²⁹⁸ Namazları en uygun şekilde ifa etmeye dikkat etmektir.²⁹⁹ Namazı dosdoğru kılmak, ilk vakitlerinde eda etmek için eli çabuk tutmak, rükû ve sücudunu tam ve eksiksiz yapmak demektir.³⁰⁰ Üstlerine düşerek muhafaza etmek, her birini dikkatle gözetip vaktinde eksiksiz olarak yerine getirmeye devam etmek demektir.³⁰¹ Titizlikle ifa etme demektir. Normal hallerde müminler, en değerli varlıklarını nasıl koruyorlarsa namazlarını da öyle koruyacak, yani hem eksiksiz hem de devamlı kılacaklardır. Namazın eksiksiz kılınması (muhafaza), vücut, dil ve zihin hareketleriyle yapılan farzları, vacip ve sünnetleri yerine getirmekle olur ve en azından farz ve vacip namazları geçirmemekle gerçekleşir.³⁰²

Namazdan sehvetmeden (gaflete düşmeden) onları vakitlerinde eda etme, rükünlarını yerine (ikame edip) getirmektir. Evsafına uygun ve gerektiği şekilde yerine getirme, içtenlikle ihtimam göstermek, kendini buna zorlamaktır.³⁰³ Namazları vakitlerini ve farzlarını muhafaza edip zâyî etmemektir.³⁰⁴

²⁹⁰ Halebi, Ahmet b. Yusuf, *ed-Dürri'l-Mesun*, (I-XI), (tah: Ahmet Muhammet el-Harrat), Darü'l-Kalem, Dımaşk, 1986, a. g. e., II/498; Şevkani, V/147.

²⁹¹ Bakara, 2/238.

²⁹² Taberi, a. g. e., II/554.

²⁹³ Kurtubi, a. g. e., III/208; Nesefi, a. g. e., I/157.

²⁹⁴ İbn-i Manzur, a. g. e., VII/441.

²⁹⁵ Taberi, a. g. e., II/554.

²⁹⁶ İbn-i Kesir, a. g. e., I/514.515; Kasimi, a. g. e., 3/622.

²⁹⁷ Razi, a. g. e., XXIII/23.

²⁹⁸ Wensinck, a. g. e., X/112.

²⁹⁹ Esed, a. g. e., I/72.

³⁰⁰ Kurtubi, a. g. e., XII/107-108.

³⁰¹ Elmalılı, a. g. e., II/123.

³⁰² *Kur'an Yolu*, I/259 ; IV/51.

³⁰³ Kasimi, a. g. e., XII/4390.

³⁰⁴ Taberi, a. g. e., XXIX/84.

İbn-i Kesir'in naklettiğine göre, İbn Mes'ud, Ebu'd-Duha Alkame b. Kays, Said b. Cübeyr ve İkrime, namazı muhafaza etmeyi, namazlarını vakitlerinde eda etmek, vakitlerini korumak şeklinde anlamışlardır.³⁰⁵ Vakitlerine, rukünlerine riayet ederek dikkatle, güç ve takatlerinin yettiği en iyi derecede yerine getirmek sûretiyle namazlarını korurlar; ankebutta buyurulduğu gibi namazları da onları korur.³⁰⁶

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ... وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

"Gerçekten kurtuluşa erdi mü'minler. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler... Onlar ki, namazlarını kaçırmazlar."³⁰⁷

Yukarıdaki ayette kendisinden bahsedilenler; Katade'ye göre, abdestini, rükûunu ve sücudunu gereğince yerine getirenler, İbn Cüreyc'e göre, nafîle namaz kılanlardır diye açıklanmıştır.³⁰⁸

Muhafaza fiili, yukarıdaki ayette namazın ehemmiyetine binaen tekrarlanmıştır. Çünkü huşû farklı, muhafaza farklıdır. Muhafaza ibaresinin geçtiği yerde namaz; farzları, vacipleri, sünnet ve nafîleleri de ifade etmesi çoğul olarak geçmiştir.³⁰⁹

Namazı muhafaza etmek daha başka şu şekillerde izah edilmiştir: Vakitlerine, rukünlerine, vacip ve müstehaplarına riayet ederler.³¹⁰ Vaktine riayet ederek namazlarını vakitlerinde kılarlar.³¹¹ Vakitlerine dikkat edip faziletli vakitte kılmaya acele etmektir.³¹² Namazları titizlikle korumak, tam vaktinde kılmak, gerektiği şekilde ve nasıl istendiyse öyle kılmak, taharete, setr-i avrete ve tüm diğer şartlara riayet etmek, okunanları anlamaya çalışmak, ve alçak gönüllü bir kul olarak Rabb'e yalvarmanın ve O'nu zikretmenin bilincinde olmaktır.³¹³ İlâhî emanetlerden olan farz namazlarını geçirmemek veya eksik bırakmamak

³⁰⁵ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, V/9.

³⁰⁶ İsfehani, *a. g. e.*, s. 123-124.

³⁰⁷ Müminun, 23/1-9.

³⁰⁸ Kurtubi, *a. g. e.*, XVIII/292.

³⁰⁹ Neseî, *a. g. e.*, II/460-462.

³¹⁰ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/118.

³¹¹ Zeccac, *a. g. e.*, IV/7.

³¹² İbn-i Atiyye, *a. g. e.*, IV/137.

³¹³ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/368.

için daima gözetmek, vakti vaktine şart ve âdâbı ile kılmaya devam etmek ve namazları muhafaza etmek için mücahede etmek, gayret göstermek demektir.³¹⁴

Elmalılı, namazın muhafazasının üç ayrı zamanda ve üç kategoride yapılması gerektiğini belirtir: Namazdan önceki işler olarak; vakitlerin girişine kalben ilgi göstererek dikkat etmek, abdest ve temizliğe, avret yerlerini örtmek, kıbleyi aramak, temiz elbise ve temiz yer ve mükemmel olmak için cemaat ve cami gibi hususlara dikkat etmek, namazdan evvel kalbini vesveseden ve Allah'tan başka şeylere çevirmekten arındırıp kalp huzuru bulmaya ve gösteriştten sakınmaya çalışmaktır. Namaz kılarken yapılacak işler olarak; namazın, Allah'ın huzuruna yükselten bir mirac olduğunu düşünerek ve hikmetini bilerek sağa sola dönmeksizin okurken ve zikrederken kalp huzuru üzere bulunmaktır. Namazdan sonra boş söz ve işlerden ve günaha girmekten sakınmaktır.³¹⁵

Özetle: Söz konusu fiilin müştakatı içerisinde, unutmama, sadakat gösterme, gafletin azlığı, hâkim ve sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, hafızadan silinmemek, sayıp dökmek,³¹⁶ unutmanın tersi olarak anlayış ve idrak, hakka riayet edip zâyî etmemek,³¹⁷ kendisine hususi olarak saklamak, göz açıklığı ve teyakkuz halinde olmak,³¹⁸ günahlardan uzak durup iffetini korumak mânâları vardır.³¹⁹

Muhafaza fiili ise ihtimam göstermek, bir işten ayrı durmamak üzere ısrarla devam etmek³²⁰, murakabe etmek,³²¹ gözetmek, haramlardan korumak, savaş ve kavga esnasında kollamak, püskürtmek, sözünde durmak, dostlukta sadakat göstermek,³²² azim ve sabırla devam etmek, göz-kulak olmak, ezberlemek,³²³ muvazabe ve müdaveme anlamında ısrar edip devamı için gayret göstermek,³²⁴ dikkat ve ehemmiyet göstermek, karşılıklı korumak ve

---

³¹⁴ Elmalılı, *a. g. e.*, V/509.

³¹⁵ Elmalılı, *a. g. e.*, VIII/341-342.

³¹⁶ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VII/441.

³¹⁷ İsfehani, *a. g. e.*, s. 123-124.

³¹⁸ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 61.

³¹⁹ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, 441-442.

³²⁰ İbnü'l-A'rabi, *a. g. e.*, I/223.

³²¹ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 61.

³²² İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VII/441.

³²³ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VII/441-442.

³²⁴ Şevkâni, *a. g. e.*, I/255.

korunmak,³²⁵ namazı vaktinde,³²⁶ bütün şartlarıyla vaktinde ikame etmek,³²⁷ vaktinde ikamesine ihtimam göstermek,³²⁸ vakitlerini muhafaza etmek, onlardan sehiv etmemek,³²⁹ ihlal etmeden sünnet ve farzlarına riayet ederek vakitlerinde eda etmeye devam etmek,³³⁰ vakit, taharet gibi rükünleriyle beraber tam mânâsıyla kıyam etmek,³³¹ namazı harfiyen yerine getirmek,³³² namazları en uygun şekilde ifa etmeye dikkat etmek,³³³ namazı dosdoğru kılmak, ilk vakitlerinde eda etmek için eli çabuk tutmak, rükû ve sücudunu tam ve eksiksiz yapmak,³³⁴ üstlerine düşerek muhafaza etmek, her birini dikkatle gözetip vaktinde eksiksiz olarak yerine getirmeye devam etmek,³³⁵ titizlikle ifa etmek, en değerli varlıklar nasıl korunuyorsa namazları da öyle korumak, hem eksiksiz hem de devamlı kılmak, namazı eksiksiz kılabilmek için, vücut, dil ve zihin hareketleriyle yapılan farzları, vacip ve sünnetleri yerine getirmek, en azından farz ve vacip namazları geçirmemek,³³⁶ namazların vakitlerini ve farzlarını muhafaza edip zâyî etmemek,³³⁷ namazdan sehvetmeden (gaflete düşmeden) onların vaktine riayet etmek,³³⁸ rükünlarını yerine (ikame edip) getirmek, evsafına uygun ve gerektiği şekilde yerine getirmek, içtenlikle ihtimam göstermek, kendini buna zorlamak,³³⁹ namazların vakitlerine³⁴⁰ rükünlerine riayet ederek dikkatle, güç ve takatlerinin yettiği en iyi derecede yerine getirmek sûretiyle namazları korumak,³⁴¹ abdestini, rükûunu ve sücudunu gereğince yerine getirmek, nafîle namaz kılmak,³⁴² farz, vacip, sünnet ve nafîle namazları

---

³²⁵ Halebi, *a. g. e.*, II/498; Şevkani, V/147.

³²⁶ Taberi, *a. g. e.*, II/554.

³²⁷ Kurtubi, *a. g. e.*, III/208; Nesefi, *a. g. e.*, I/157.

³²⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VII/441.

³²⁹ Taberi, *a. g. e.*, II/554.

³³⁰ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, I/514.515; Kasimi, *a. g. e.*, 3/622.

³³¹ Razi, *a. g. e.*, XXIII/23.

³³² Wensinck, *a. g. e.*, X/112.

³³³ Esed, *a. g. e.*, I/72.

³³⁴ Kurtubi, *a. g. e.*, XII/107-108.

³³⁵ Elmalılı, *a. g. e.*, II/123.

³³⁶ *Kur'an Yolu*, I/259 ; IV/51.

³³⁷ Taberi, *a. g. e.*, XXIX/84.

³³⁸ Zeccac, *a. g. e.*, IV/7.

³³⁹ Kasimi, *a. g. e.*, XII/4390.

³⁴⁰ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, V/9.

³⁴¹ İsfehani, *a. g. e.*, s. 123-124.

³⁴² Kurtubi, *a. g. e.*, XVIII/292.

korumak,³⁴³ vakitlerine, rukünlerine, vacip ve müstehaplarına riayet etmek,³⁴⁴ vakitlerine dikkat edip faziletli vakitte kılmaya acele etmek,³⁴⁵ namazları titizlikle korumak, tam vaktinde kılmak, gerektiği şekilde ve nasıl istendiyse öyle kılmak, taharete, setr-i avrete ve tüm diğer şartlara riayet etmek, okunanları anlamaya çalışmak, ve alçak gönüllü bir kul olarak Rabb'e yalvarmanın ve O'nu zikretmenin bilincinde olmak,³⁴⁶ İlâhî emanetlerden olan farz namazlarını geçirmemek veya eksik bırakmamak için daima gözetmek, vakti vaktine şart ve âdâbı ile kılmaya devam etmek, namazları muhafaza etmek için mücadele etmek, gayret göstermek,³⁴⁷ namazdan önceki işler olarak; vakitlerin girişine kalben ilgi göstererek dikkat etmek, abdest ve temizliğe, avret yerlerini örtmek, kibleyi aramak, temiz elbise, temiz yer ve mükemmel olmak için cemaat ve cami gibi hususlara dikkat etmek, namazdan evvel kalbini vesveseden ve Allah'tan başka şeylere çevirmekten arındırıp kalp huzuru bulmaya, gösterişten sakınmaya çalışmak, namaz kılariken yapılacak işler olarak; namazın, Allah'ın huzuruna yükselten bir mirac olduğunu düşünerek, hikmetini bilerek sağa sola dönmeksizin okurken ve zikrederken kalp huzuru üzere bulunmak, namazdan sonra boş söz ve işlerden ve günaha girmekten sakınmaktır.³⁴⁸

'Hıfz' kökünden gelen isim ve fiillerin Kur'an-ı Kerim'de dikkat çeken başlıca kullanımları şu şekildedir:

'Hafız' ismi müennes veya müzekker, müfret ya da cemi olarak kullanılmıştır. Bu ayetlerde cer harflerinden bazen 'li' harfi, bazen 'alâ' harfi tercih edilmiştir. Kimi zaman da ayetlerde isim değil de fiil kullanılmıştır. Söz konusu kullanımlarda –namazın muhafaza edilmesi konusu gündeme alındığı ayetteki kullanım hariç- herhangi bir harf-i cer tercih edilmemiştir. Zaten muhafaza fiili de sadece bu konuda kullanılmıştır.³⁴⁹ Bunlar da anlam olarak; Allah'ın korumasını emrettiği şeyleri ve namusu korumak,³⁵⁰ Allah'ın sınırlarını

³⁴³ Neseî, *a. g. e.*, II/460-462.

³⁴⁴ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/118.

³⁴⁵ İbn-i Atiyye, *a. g. e.*, IV/137.

³⁴⁶ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/368.

³⁴⁷ Elmalılı, *a. g. e.*, V/509.

³⁴⁸ Elmalılı, *a. g. e.*, VIII/341-342.

³⁴⁹ Abdalbaki, *a. g. e.*, 207-208.

³⁵⁰ Nisa, 4/34. (حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ)

koruyup emir ve yasaklarına riayet etmek,³⁵¹ koruyup gözetmek,³⁵² koruyup muhafaza etmek,³⁵³ bekçilik yapmak,³⁵⁴ gözetim altında tutup zaptetmek,³⁵⁵ ırz ve iffeti korumaktır.³⁵⁶

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنِّي فَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَعَهْدْتُ عِنْدِي عَهْدًا أَنَّهُ مَنْ جَاءَ يُحَافِظُ عَلَيْنَ لَوْ قَتِهِنَّ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْنَ فَلَا عَهْدَ لَهُ عِنْدِي ».

"Ebu Katade'nin naklettiği bir kutsi hadiste Hz. Peygamber tarafından Allah (c.c)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ümmetine beş vakit namazı farz kıldım ve (onlarla aramda olacak şekilde) katımda bir ahit yapıp söz verdim: Kim o beş vakit namazı vaktinde kılırsa (kılıp muhafaza ederse) onu cennete koyacağım; kim de bunu yapmazsa artık ona (kendisi için için yerine getireceğim) bir sözüm yoktur."³⁵⁷

Müfessirlerce ileri sürülen görüşler ve mânâlar ışığında, yukarıdaki hadisi de göz önünde bulundurarak, şöyle bir sonuca varabiliriz: Namazı muhafaza etmek; namazları her türlü meşgale ve tehlikeye rağmen kılmak, olabilecek maniaları bertaraf etmek suretiyle vaktinde kılmaya ihtimam göstermek, hatta ilk vaktinde kılabilmek için elden gelen çaba ve gayreti sarfetmek, bunu sağlamak için vakit bekçiliği yapmak, namus ve verilen sözlere gösterilen hassasiyet içerisinde, Allah'ın müminlerle olan ahdi ve onlara tevdi ettiği bir emaneti hissiyle ne yapılması gerekiyorsa onu yapıp namaz emanetinin hakkını vermektir.

4. Namazda Kunut Yapmak

Kunut, konuşmamak, namazda dua yapmak, huşû içerisinde kulluğa boyun eğip rıza göstermektir. Bazıları da kunut; kıyam yapmak, kıyamı uzatmak, ayakta dua etmek mânâsındadır demiştir. Namaz kılan (musalli) kimseye bazen 'kanit' denir.³⁵⁸ Nitekim Ebu Hureyre (r.a)'ın rivayet ettiği hadis-i şerifte şöyle geçmektedir:

³⁵¹ Tövbe, 9/112. (وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ)

³⁵² Yusuf, 12/12, (أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ); Ra'd, 13/11. (يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ)

³⁵³ Hier, 15/9, (وَإِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ); Hier, 15/17. (وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ)

³⁵⁴ Yusuf, 12/81, (وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ); Tarık, 86/4. (إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَّمَهَا حَافِظٌ)

³⁵⁵ Enbiya, 21/82. (وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ)

³⁵⁶ Müminun 23/5; Mearic 70/29, (وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ); Nur, 24/31. (وَيَحْفَظُونَ فُرُوجَهُنَّ)

³⁵⁷ Ebu Davut, Salât, 9.

³⁵⁸ İbn-i Manzur, a. g. e., II/73.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ « مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَائِمِ بآيَاتِ اللَّهِ لَا يَقْتُرُ مِنْ صِيَامِهِ وَلَا صَلَاةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى ».

"Allah yolunda cihat eden kimse, mücahid dönünceye kadar oruç ve namazını hiçbir zaman bırakmamacasına ibadet eden oruçlu (iken) kanit (namaz kulan kimse) gibidir."³⁵⁹ Yani, bir kimse, mücahit, Allah yolunda mücahede için evinden çıkıp tekrar evine dönünceye kadar, inkıtaya uğratmadan geceli-gündüzlü oruç tutup namaz kılsa, mücahit gibi olur, onun aldığı sevabı ancak alabilir.

"Ayrıca kunut kelimesi, hadis-i şeriflerde taat, huşû, namaz, dua, ibadet, kıyam, kıyamı uzun tutmak, susmak mânâlarına gelecek şekilde de kullanılmıştır.³⁶⁰

أَمَّنْ هُوَ قَائِمٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا

"Yoksa o, gece saatlerinde kalkan, secdeye kapandı, ayakta durarak daima (kunut) vazifesini yapan... gibi midir?"³⁶¹ ayetinde kanit, ibadet eden, itaat eden ve Allah'ı zikreden anlamında kullanılmıştır. Fakat meşhur ve yaygın olan, kunutun dua mânâsına kullanılmasıdır.³⁶²

Kunut: Hudu'lu bir şekilde taate devam etmek demektir. Kanitun ile ilgili olarak, hudu'lu, taat eden ve susan mânâsındadır diyenler de olmuştur. Fakat kunut kelimesiyle tam bir susma değil de sadece beşer kelamını konuşmaktan uzak durma kastedilir.³⁶³

Hangi ibadet daha faziletlidir, sorusuna karşın Hz. Peygamber,

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طَوْلُ الْقُنُوتِ

Cabir (r.a)'ın rivayet ettiği bir hadiste **"kunutu uzun olandır"** diye cevap vermiştir.³⁶⁴ Yani ibadetle meşgul olup onun dışındakileri terk etmektir demiştir.³⁶⁵

³⁵⁹ Müslim, İmare, 10; Beyhaki, Kitabü's-Siyer, 118.

³⁶⁰ İbn-i Manzur, a. g. e., II/73.

³⁶¹ Zümer, 39/9.

³⁶² İbn-i Manzur, a. g. e., II/73.

³⁶³ İsfehani, a. g. e., s. 468.

³⁶⁴ Müslim, Salâtü'l-Müsafirin, 164; Tirmizi, Salât, 168; Nesai, Zekât, 49; Ahmed b. Hanbel, 2/424.

³⁶⁵ İsfehani, a. g. e., s. 468.

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلَاةِ يُكَلِّمُ أَحَدُنَا أَخَاهُ فِي حَاجَتِهِ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

"حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ" فَأَمَرْنَا بِالسُّكُوتِ

Zeyd b. Erkam (r.a) şöyle anlatmaktadır: **Namazda ihtiyacı olduğunda her birimiz yanındaki kardeşi ile konuşurdu. Sonunda (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ) ayeti indi de susmamız emredildi"** demiştir.³⁶⁶

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ قَالَ كُلُّ حَرْفٍ مِنَ الْقُرْآنِ يُذَكَّرُ فِيهِ

الْقُنُوتُ فَهُوَ الطَّاعَةُ

Konuyla ilgili olarak Ebu Said el-Hudrî, (r.a) Rasulullah'ın: **"Kur'an'da zikredilen her (القنوت) kelimesinden maksat, itaattir"** buyurduğu rivayet edilmiştir.³⁶⁷

Rabi ve Abdullah b. Ömer, uzun süre kıyamda durmaktır der.³⁶⁸ Dahhak, Kur'an'da geçen kunut kökünden gelen kelimeler tamamen itaattir der. Mücahid, 'kunut edin demek'; huşû ile durun demektir. Kunut uzun süre rükû yapmaktır.³⁶⁹ Namaz kılariken Allah'ın huzurunda, gönülden itaat içinde, huşû ile sessizce durmaktır.³⁷⁰ Allah'ın divanına tam huşû ve içten bir bağlılıkla durmaktır.³⁷¹ Namazda konuşmanın terk edilmesi demektir. Muhakkak ki namazda insanların sözlerinden olan bir şey söylemek doğru değildir. Namaz tesbihtir, tekbirdir ve Allah'ı zikretmektir.³⁷² Allah'a gönülden boyun eğerek (namaza) durmaktır.³⁷³ Şevkânî'ye göre sükut etmektir.³⁷⁴ Huzur ve huşû demektir;³⁷⁵ Kıyamda Allah'ı zikretmek veya kıyamı uzatmak demektir. Söz konusu ayetin mânâsı ise; namazda Allah için haşyet içinde itaat ederek kıyam ediniz veya kıyamlarınızda Allah'ı zikrediniz demektir.³⁷⁶ Kunut; bir şeye öyle devam edip durmaktır ki taat, huşû, sukûnet ve ayakta durmak mânâlarını içerir ve dilimizde buna 'divan durmak' denir. Bunun için kunut; taattir, uzun süre ayakta durmaktır, susmaktır, huşû ve tevazu kanatlarını indirmek ve âzâların sükuna kavuşmasıdır. **"Namazın**

³⁶⁶ Buhari, Tefsir, 10; Müslim, Mesacit, 35; Tirmizi, Tefsirul-Kur'an, 2.

³⁶⁷ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, III/75.

³⁶⁸ Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁶⁹ Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁷⁰ Taberi, *a. g. e.*, II/554.

³⁷¹ Esed, *a. g. e.*, I/72.

³⁷² İbn-i Kesir, *a. g. e.*, I/515.

³⁷³ Mevdûdî, *a. g. e.*, I/161.

³⁷⁴ Şevkânî, *a. g. e.*, I/256.

³⁷⁵ *Kur'an Yolu*, I/259.

³⁷⁶ Neseî, *a. g. e.*, I/158.

en faziletlisi kunutu (kıyamı) uzun olandır."³⁷⁷ şeklinde buyurulan hadiste kunuttan maksat; kıyam demektir. Buna göre namazda kıyamı, kıraati, duayı, huşû ve süküneti uzatmaya da kunut denir. Nitekim Hz. Enes b. Malik (r.a)'ın rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçmektedir:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَنَّتَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَهْرًا يَدْعُو عَلَى رِغْلٍ وَذَكَوَانَ

"Hz. Nebi (s.a.v) bir ay kunut yaptı da Ri'l ve Zekvan kabilelerine beddua etti."³⁷⁸ diye rivayet olunan Peygamber fiilinde kunut, duaya kıyamı (dua için ayakta durmayı) uzatmak demektir.³⁷⁹

Kanitin'in mânâsı; Süddi, Abdullah b. Mesud, Zeyd b. Erkam, İkrime, ve İbn Zeyd'den rivayet edilen bir görüşe göre sükut edip konuşmayanlar demektir. Mücahid ve Rebi' b. Enes'e göre; ruku eden, huşû içinde olan demektir. Konuyla ilgili Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilmiştir. Namazda rükûun uzun oluşu, gözlerin kapalı olması, namaz kılan kimsenin kendisini zelil hissetmesi ve Allah korkusundan dolayı huşû içinde olması (tevazu), kunuttandır. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir başka görüşe göre maksat dua edenler demektir.³⁸⁰ Buna göre ayetin mânâsı '*siz namazı, Allah'a yalvararak onun için kılın*' demek olur. Taberi'ye göre tercih edilen görüş, itaat edenler, diyen görüştür. Çünkü Allah'a itaat namazda susmayı da, huşû içinde olmayı da, Allah'a yalvarmayı da kapsar.³⁸¹ Eş-Şabi, Cabir b. Zeyd, Ata ve Said b. Cübeyr de itaat edenler demiştir.³⁸² İtaat eden, Allah'ı zikreden, ibadet eden demektir. Meşhur olan, kıyamda dua edendir. Gerçekte ise kıyamda Allah için ibadet ve dua edendir.³⁸³

Elmalıya göre ayetin mânâsı; Allah için ayağa kalkıp divan durunuz, yani Allah için kalkıp, önünüze bakarak, ellerinizi güzel bir şekilde tutup oynatmayarak sessiz ve sakin ve bir boyun eğme tavrı içinde Allah diyerek namaza durunuz demektir.³⁸⁴

³⁷⁷ Müslim, Salâtü'l-Misafirin, 164; Tirmizi, Salât, 168.

³⁷⁸ Buhari, Vitr, 7.

³⁷⁹ Elmalılı, *a. g. e.*, II/123.

³⁸⁰ Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁸¹ Taberi, *a. g. e.*, II/554-555.

³⁸² Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁸³ Zeccac, *a. g. e.*, I/320.

³⁸⁴ Elmalılı, *a. g. e.*, II/123.

Özele: Kunut; konuşmamak, namazda dua yapmak, Allah'ın huzurunda, gönülden itaat içinde, huşû ile sessizce durmak,³⁸⁵ huşû içerisinde kulluğa boyun eğip rıza göstermek, kıyam yapmak, kıyamı uzatmak, ayakta dua etmek, namaz kılmak, taat, huzur,³⁸⁶ huşû, dua, ibadet, Allah'ı zikretmek,³⁸⁷ hudu'lu bir şekilde taate devam etmek, uzun süre kıyamda durmak, huşû ile kıyam etmek, uzun süre rukû yapmak,³⁸⁸ Allah'ın divanına tam huşû ve içten bir bağlılıkla durmak,³⁸⁹ namazda konuşmayı terk etmek,³⁹⁰ Allah'a gönülden boyun eğerek (namaza) durmak,³⁹¹ kıyamda Allah'ı zikretmek veya kıyamı uzatmak,³⁹² âzâların sükuna kavuşması, namazda kıyamı, kırâati, duayı veya huşû ve sükuneti uzatmak,³⁹³ namazda rükû uzun tutmak, gözleri kapamak, namaz kılan kimsenin kendisini zelil hissetmesi ve Allah korkusundan dolayı huşû içinde olması (tevazu) demektir.³⁹⁴

Kanıtun ise; hudu'lu, taat eden, susan, beşer kelimini konuşmaktan uzak duran, ibadetle meşgul olup onun dışındakileri terk eden,³⁹⁵ sükut edip konuşmayan, ruku eden, huşû içinde olan, dua eden,³⁹⁶ itaat eden,³⁹⁷ Allah'ı zikreden, ibadet eden, kıyamda dua eden, kıyamda Allah için ibadet ve dua edenlerdir.³⁹⁸

'Kunut' kelimesinden türeyen isim ve fiiller, Kur'an-ı Kerim'de 13 defa zikredilmektedir.³⁹⁹ Bazılarını zikredeceğimiz gibi ayetler ve sonrasında arz edeceğimiz hadisin, kunut kavramı ile ilgili bize bir ışık tutacağını zannediyoruz.

---

³⁸⁵ Taberi, *a. g. e.*, II/554; Şevkâni, *a. g. e.*, I/256.

³⁸⁶ *Kur'an Yolu*, I/259.

³⁸⁷ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, II/73.

³⁸⁸ Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁸⁹ Esed, *a. g. e.*, I/72.

³⁹⁰ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, I/515.

³⁹¹ Mevdûdî, *a. g. e.*, I/161.

³⁹² Nesefî, *a. g. e.*, I/158.

³⁹³ Elmalılı, *a. g. e.*, II/123.

³⁹⁴ Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁹⁵ İsfehani, *a. g. e.*, s. 468.

³⁹⁶ Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁹⁷ Taberi, *a. g. e.*, II/554-555; Kurtubi, *a. g. e.*, III/213-214.

³⁹⁸ Zeccac, *a. g. e.*, I/320.

³⁹⁹ Abdalbaki, *a. g. e.*, s. 553.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانُونٌ

*"Hem o zalimler: "Allah oğul edindi." dediler; Haşa O, bu gibi şeylerden münezzehtir. Doğrusu göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nun emrine boyun eğmektedir."*⁴⁰⁰

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ

*"Ey Meryem, Rabbine divan dur, secdeye kapan ve rükû edenlerle birlikte rükû et!"*⁴⁰¹

وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

*"...ve kalkın Allah için divan kurun!"*⁴⁰²

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ

*"Yine sizden her kim Allah ve Resulüne divan durup iyi bir iş yaparsa ona da mükâfatını iki kere veririz."*⁴⁰³

عُقُوبَةَ بَنِ عَامِرٍ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنَّهُ قَالَ « إِذَا تَطَهَّرَ الرَّجُلُ ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ يَرُوعَى الصَّلَاةَ كَتَبَ لَهُ كَاتِبَاهُ أَوْ كَاتِبُهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ يَخْطُوهَا إِلَى الْمَسْجِدِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَالْقَاعِدُ يَرُوعَى الصَّلَاةَ كَالْقَانِتِ وَيَكْتَبُ مِنَ الْمُصَلِّينَ مَنْ حِينَ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْهِ »

Ukbe b. Amir (r.a) Allah Rasulünün şöyle dediğinden bahseder: *"Bir kişi güzelce temizlenir sonra namazı beklemek üzere mescide giderse katip melekler/melek, mescide kadar gelirken atmış olduğu her bir adım için on sevap yazar. Mescide gelip orada namazı beklemek üzere oturan kişi de kanit gibidir, evinden çıkıp tekrar evine dönünceye kadar namaz kılanlardan yazılır."*⁴⁰⁴

İlk olarak zikrettiğimiz ayette kunut ifadesinin kâinattaki bütün mevcudat için kullanılması calib-i dikkattir. Bu durum ancak kendi durum ve şartlarının gereği ve sonucu bir itaat,⁴⁰⁵ bir tesbih olabilir.⁴⁰⁶ Sonrasındaki ayette Hz. Meryem'e Allah için kunut emredilip ardından da secde ve rükû'a vurgu yapılıyor. Bazı konularda bütünden sonra cüzden bahsedilmesi mümkündür ve vakidir fakat namazın özellikle salât kelimesinin kullanıldığı yerlerde bu durum

⁴⁰⁰ Bakara, 2/116.

⁴⁰¹ Al-i İmran, 3/43.

⁴⁰² Bakara, 2/238.

⁴⁰³ Ahzap, 33/31.

⁴⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, 17903; Beyhaki, Kitabu's-Salât, 650.

⁴⁰⁵ Fussilet, 41/11. (قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ)

⁴⁰⁶ Nur, 24/41. (كُلُّ فِدْ عِلْمٍ صَلَاتُهُ وَتَسْبِيحُهُ)

vaki değildir. Yukarıda da serlevha ettiğimiz üçüncü ayette 'kanitin' ismi 'kûmû' emrine hal olarak gelmiştir. 'Kum' fiilinin –Müzzemmil, 73/2.ayette de olduğu gibi- tek başına namaza işaret edebildiğini düşünürsek, burada 'kanitin' namazın eda edilişiyle ilgili bir keyfiyet olsa gerek. Daha da önemlisi, örnek olarak nazara verdiğimiz son ayette kunut kelimesi, aynı cer harfi ('li' harfi) ile Allah ve Rasulü için söz konusu olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak hadiste kanit isminin akabinde musallin lafzının bizzat zikredilmesi de önemlidir. O cümleden de anladığımız mânâ şu şekildedir: Orada durduğu müddetçe namazını uzun uzadıya kılan veya emre inkıyat içerisinde Allah'ın huzurunda el pençe divan durarak o zaman dilimini taat içerisinde geçiren (kanit) gibidir ve namaz kılanlar (gibi onlar)dan sayılır.

Hulasa, kunut; huşû, tezarru ve tevazu içerisinde mâlâyânî şeylerden yüz çevirerek, gönülden gelen bir inkıyat ve itaat halinde livechillah, içinde bulunulan durumun ve huzurun hakkını vermektir.

5. Namazda Huşûlu Olmak

Huşû; gözü kısmak, yere çevirmek,⁴⁰⁷ yere bakmak ve sesi kısmak demektir. Bu kelimenin hudu' kelimesine yakın olduğu söylenmiş, bu itibarla anlamı bedenle ilgilendirilmiştir. Bazı lügatlerde de hâşi' (huşûlu olan) ismi; rükû eden kimse anlamında kullanılmıştır.⁴⁰⁸

"Huşû: Boyun eğmek, itaat etmek demektir. Bu kelime her zaman âzâlarla ilişkilendirilir. 'Daraat', yani boyun eğme, itaat ve yalvarma kelimesi (daha yaygın kullanılışıyla tazarru' kelimesi), kalple ilgili olarak kullanılır. Onun için şöyle denilir: 'Daraat el-kalb, haşeat el-cevarih'; yani kalp itaat etti, âzâlar haşyet duydu.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرَاهُمْ ذَلَّةً

*"Gözleri düşmüş, kendilerini bir zillet sarmış bulunur."*⁴⁰⁹

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ

*"O gün kimi yüzler eğilmiş, zillete düşmüştür."*⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 74.

⁴⁰⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VIII/71.

⁴⁰⁹ Kalem, 68/43.

⁴¹⁰ Ğaşiye, 88/2.

Yukarıdaki ayetler de haşyetin, âzâlarla ilgili olduğuna bir kinaye; onların bir durum karşısında korkup irkildiklerine, sarsılıp pustuklarına bir işaretir."⁴¹¹

Huşû; hudu',⁴¹² tevazu, demektir.⁴¹³ Nefsî (içsel) bir durumdur. Alçak gönüllülük ve tevazunun âzâlarda görülmesidir. Sesin huşûsu susmak, gözün huşûsu kısmaktır.⁴¹⁴ Korku ve rehbet gibi kalp fiillerindedir diyenler olduğu gibi sükut etmek, sağa-sola bakmamak ve abes işleri terk etmek gibi âzâ fiillerindedir diyenler de olmuştur.⁴¹⁵ Bazıları da bu iki maddeyi birleştirmişlerdir.⁴¹⁶ Kalben korkmak, uzuvlarla sakin olmak demektir. Her şeyiyle kişinin kendisini namaza vermesi, namaz dışındaki şeylerden yüz çevirmesidir. Bu açıdan namaz kılanın sağa-sola bakması, elbisesiyle oynaması, elleriyle meşgul olması, parmaklarını çıtlaması caiz görülmemiştir.⁴¹⁷

عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا صَلَّى رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ تَدُورُ عَيْنَاهُ يَنْظُرُ هَا هُنَا وَهَا هُنَا ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ) فَطَاطَأَ ابْنُ عَوْنٍ رَأْسَهُ وَنَكَّسَ فِي الْأَرْضِ.

"Muhammed b. Sirin'den rivayet edildiğine göre: Hz. Peygamber (s.a.v) namaz kılarken semaya bakardı. Bunun üzerine Allah, (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ) ayetini indirdi. Bu sefer Allah Rasulü secde yerine bakmaya başladı."⁴¹⁸

Muhammed b. Sirin bir başka rivayette şöyle demiştir: Resülüllah'ın sahabileri namaz kılarken, gözlerini göğe doğru dikiyorlarmış. Bu ayet inince artık gözlerini secde mahalline çevirmişler.⁴¹⁹

Allah'ın kudretinin sonsuzluğu karşısında ürpermek, O'nun büyüklüğünden ve gazabından çekinmek, O'na karşı günah işlemekten sakınmak⁴²⁰ ve alçak gönüllü bir duyarlılık içinde bulunmaktır.⁴²¹

⁴¹¹ İsfehani, *a. g. e.*, s. 149.

⁴¹² Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 74.

⁴¹³ Zeccac, *a. g. e.*, IV/6.

⁴¹⁴ Kurtubi, *a. g. e.*, I/374.375.

⁴¹⁵ Şevkânî, *a. g. e.*, III/473.

⁴¹⁶ Razi, *a. g. e.*, XXIII/77.

⁴¹⁷ Taberi, *a. g. e.*, XVIII/1-3.

⁴¹⁸ Beyhaki, *Salât*, 3680.

⁴¹⁹ Taberi, *a. g. e.*, XVIII/1-3.

⁴²⁰ Elmalılı, *a. g. e.*, V/140-141.

⁴²¹ Esed, *a. g. e.*, II/689.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ... وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

"Gerçekten kurtuluşa erdi mü'minler. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler... Onlar ki, namazlarını muhafaza ederler."⁴²²

Muhafaza fiili, yukarıdaki ayette namazın ehemmiyetine binaen tekrarlanmıştır. Çünkü huşû farklı, muhafaza farklıdır. Ayette '*namazında huşûludurlar*' şeklinde namaz tekil gelmiştir. Çünkü hangi namaz olursa olsun müminlerin, kıldıkları namazda huşûlu olduklarını ifade etmesi için böyle kullanılmıştır.⁴²³

Kurtubi'nin naklettiğine göre Katade, huşû kalpte olur demiştir. Namazda gözü sağa sola bakmaktan alıkoymaktır, İbrahim en-Nehai de şerefli olanı da sıradan olanı da hak açısından eşit görmek, Allah'ın emrettiği bütün farzlarda Allah için huşû duymaktır demiştir.⁴²⁴

İbn-i Kesir, İbn Abbas'tan rivayetle Ali ibn Ebu Talha, Mücahit, Hasan-ı Basri, Katade ve Zühri'nin, huşû kelimesini, korkmak, sükut içinde olmaktır şeklinde, Ali b. Ebu Talib'in de kalbin teslimiyetidir şeklinde anladıklarını rivayet etmiştir.⁴²⁵

Hasan-ı Basri ve Katade, huşû kelimesinin korkmak mânâsına geldiğini demektedirler.⁴²⁶ Namaz kılan kişinin namazı eda ederkenki haliyle ilgili bir sıfat,⁴²⁷ Allah'a gönülden saygı duyup bağlanmak, boyun eğip itaat etmek demektir.⁴²⁸

Huşû: İbadet ederek Allah'ın karşısında eziklik hissetmektir. Namazı Allah'ın emrettiği şekilde ikame etmektir. Allah'tan korkarak ve sükunet içinde namaz kılmaktır. Bu da namaz kılanın, kalbini sadece namaza vermesi, namaz dışındaki herşeyi kalbinden çıkarması ve namazı diğer bütün şeylere tercih etmesiyle olur. İşte o zaman namaz kılan kişi, rahatlık hisseder ve kıldığı namazdan zevk alır, hem kalben hem de bedenen sükunet hisseder.⁴²⁹

⁴²² Müminun, 23/1-9.

⁴²³ Neseî, a. g. e., II/460-462.

⁴²⁴ Kurtubi, a. g. e., I/374-375.

⁴²⁵ İbn-i Kesir, a. g. e., V/7.

⁴²⁶ Zeccac, a. g. e., IV/6.

⁴²⁷ Razi, a. g. e., XXIII/81.

⁴²⁸ Kur'an Yolu, I/55-56.

⁴²⁹ Taberi, a. g. e., XVIII/1-3.

Huşûnun yeri kalptir. Kalp huşû buldu mu bütün âzâlar da kalbin huşûsu dolayısı ile huşû bulur. Ata der ki, huşû, bir kimsenin namaz kılariken bedenindeki herhangi bir şeyle lüzumsuz yere uğraşmamasıdır.⁴³⁰

Huşû', bedenin olduğu kadar kalbin de bir durumudur. Kalbin huşûsu, korkmak ve güçlü bir şahsın karşısında heybet hissine kapılmaktır. Bedenin huşûsu ise, böyle bir şahsın huzurunda baş eğmek, bakışları aşağı çevirip sesi alçaltmaktır. Namazda hem kalbin, hem de bedenin huşû içinde olması istenir ve namazın özü de budur.⁴³¹

Huşû'u, bazıları korku, çekingenlik gibi kalp fiillerinden olmak üzere tarif etmiş; bazıları da sükûnet içinde olmak ve sallanmayı terk etmek gibi organlara ait fiillerden göstermiştir. Doğrusu huşû, aslı kalp'te, tezahürü beden de olmak üzere ikisini de içinde bulundurur. Kalbe ait tarafı, Rabbin azamet ve celâli karşısında kendi küçüklüğünü göstererek nefsi, Hakk'ın emrine baş eğdirip söz dinlettirecek, edeb ve tazimden başka bir şeye yönelmeyecek şekilde kalbin son derece bir saygı hissi duymasıdır. Dış görünüşle ilgili yönü de, vücut organlarında bu duygunun belirmesiyle bir sakinlik ve sükûnet meydana gelmesi, gözlerin, önüne, secde yerine bakıp, sağa sola, şuna buna iltifat etmemesidir.⁴³²

Huşû, tezellül ve hudu' demektir. Namazda derin bir saygı hali yaşamaktır. Kulun namaz kılarak Allah'a itaatini, saygısını sergilemesi, namaz kılmak sûretiyle Allah'ın emrini yerine getirmesi demektir. Sembolik yönü de olan namazın bu manevi derinliği kazanabilmesi için bedensel hareketlerin kalpteki kulluk niyeti ve bilinci ile bütünleştirilmesi, Allah'a saygı şuuruyla anlamlı hale getirilmesi gerekir.⁴³³

Özetle: Huşû; bedenle ilgili olarak gözü kısmak, yere çevirmek,⁴³⁴ yere bakmak, sesi kısmak,⁴³⁵ boyun eğmek, itaat etmek, bir durum karşısında korkup irkilmek, sarsılıp pusmak,⁴³⁶ hudu',⁴³⁷ ve tevazu demektir.⁴³⁸ Namaz kılan kişinin

---

⁴³⁰ Kurtubi, *a. g. e.*, XII/103.

⁴³¹ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/364.

⁴³² Elmalılı, *a. g. e.*, V/508;

⁴³³ *Kur'an Yolu*, IV/49.

⁴³⁴ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 74.

⁴³⁵ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VIII/71.

⁴³⁶ İsfehani, *a. g. e.*, s. 149.

⁴³⁷ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 74.

namazı eda ederkenki haliyle ilgili bir sıfat,⁴³⁹ Allah'a gönülden saygı duyup bağlanmak, boyun eğip itaat etmek demektir.⁴⁴⁰ Hem kalp hem de âzâ fiili olarak,⁴⁴¹ alçak gönüllülük ve tevazunun âzâlarda görülmesidir. Sesin huşûsu susmak, gözün huşûsu kısmaktır.⁴⁴² Kalben korkmak,⁴⁴³ sükut içinde olmak, kalbin teslimiyet içinde olmasıdır.⁴⁴⁴

Namazda huşû ise; sağa-sola bakmamak, abes işleri terk etmek,⁴⁴⁵ uzuvlarla sakin olmak, herşeyiyle kendini namaza vermek, namaz dışındaki şeylerden yüz çevirmek, elbiseyle oynamamak, ellerle meşgul olmamak, parmakları çıtlamamak, gözleri secde mahalline çevirmektir.⁴⁴⁶ Allah'ın kudretinin sonsuzluğu karşısında ürpermek, O'nun büyüklüğünden ve gazabından çekinmek, O'na karşı günah işlemekten sakınmak⁴⁴⁷ ve alçak gönüllü bir duyarlılık içinde bulunmaktır.⁴⁴⁸ Kılınan her namazda aynı müspet tavırları sergilemek,⁴⁴⁹ şerefli olanı da sıradan olanı da hak açısından eşit görmek, Allah'ın emrettiği bütün farzlarda Allah için huşû duymaktır.⁴⁵⁰ İbadet ederek Allah'ın karşısında eziklik hissetmek, namazı Allah'ın emrettiği şekilde ikame etmek, Allah'tan korkarak ve sükunet içinde namaz kılmaktır. (Bu da namaz kılınan, kalbini sadece namaza vermesi, namaz dışındaki herşeyi kalbinden çıkarması ve namazı diğer bütün şeylere tercih etmesiyle olur. İşte o zaman namaz kılan kişi, rahatlık hisseder ve kıldığı namazdan zevk alır, hem kalben hem de bedenen sükunet hisseder.)⁴⁵¹ Kalben korkmak ve güçlü bir şahsın karşısında heybet hissine kapılmak, bedenen de, böyle bir şahsın huzurunda baş eğmek, bakışları aşağı çevirip sesi alçaltmaktır.⁴⁵² Kalbin, Rabb'in azamet ve celâli karşısında kendi küçüklüğünü göstererek nefsi, Hakk'ın emrine baş eğdirip

---

⁴³⁸ Zeccac, a. g. e., IV/6.

⁴³⁹ Razi, a. g. e., XXIII/81.

⁴⁴⁰ Kur'an Yolu, I/55-56.

⁴⁴¹ Razi, a. g. e., XXIII/77.

⁴⁴² Kurtubi, a. g. e., I/374-375.

⁴⁴³ Zeccac, a. g. e., IV/6.

⁴⁴⁴ İbn-i Kesir, a. g. e., V/7.

⁴⁴⁵ Şevkâni, a. g. e., III/473.

⁴⁴⁶ Taberi, a. g. e., XVIII/1-3; Kurtubi, a. g. e., XII/103.

⁴⁴⁷ Elmalılı, a. g. e., V/140-141.

⁴⁴⁸ Esed, a. g. e., II/689.

⁴⁴⁹ Neseî, a. g. e., II/460-462.

⁴⁵⁰ Kurtubi, a. g. e., I/374-375.

⁴⁵¹ Taberi, a. g. e., XVIII/1-3.

⁴⁵² Mevdûdî, a. g. e., III/364.

söz dinlettirecek, edeb ve tazimden başka bir şeye yönelmeyecek şekilde kalbin son derece bir saygı hissi duyması, organlarda bu duygunun belirmesiyle bir sakinlik ve sükûnet meydana gelmesi, gözlerin, önüne, secde yerine bakmasıdır.⁴⁵³ Namazda derin bir saygı hali yaşamaktır. Kulun namaz kılarak Allah'a itaatini, saygısını sergilemesi, namaz kılmak sûretiyle Allah'ın emrini yerine getirmesi demektir. Tezellül ve hudu' demektir. Sembolik yönü de olan namazın bu manevi derinliği kazanabilmesi için bedensel hareketlerin kalpteki kulluk niyeti ve bilinci ile bütünleştirilmesi, Allah'a saygı şuuruyla anlamlı hale getirilmesi gerekir.⁴⁵⁴

Huşû kelimesi ve müştakâtı, Kur'an'da 17 defa zikredilmiştir. İnsana ait bir isim ve sıfat olarak gelenlerin haricinde bunlardan; 5 defa, ses için,⁴⁵⁵ 1 defa yüz için,⁴⁵⁶ 1 defa dağ için,⁴⁵⁷ 1 defa yeryüzü için,⁴⁵⁸ kullanılmıştır. 1 defa da kalp için zikredilmiştir.⁴⁵⁹

قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا

"De ki: "İster ona inanın, ister inanmayın; zira bundan önce kendilerine bilgi verilmiş olanlara okununca çeneleri üstü secdelere kapanyolar ve diyorlar ki: Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin va'di kesinlikle gerçekleşmiş bulunuyor; Ve ağlayarak çeneleri üstü kapanyolar; o onların ürpertilerini de artırıyor."⁴⁶⁰

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

"Biz de duasını kabul ettik de kendisine Yahya'yı verdik ve onun için eşini çocuk doğurmaya elverişli hale getirdik. Doğrusu bunlar hayırlı işlerde

⁴⁵³ Elmalılı, a. g. e., V/508;

⁴⁵⁴ Kur'an Yolu, IV/49.

⁴⁵⁵ Taha, 20/108; Kamer, 54/7; Kalem, 68/43; Mearic, 70/44; Naziat, 79/9.

⁴⁵⁶ Ğaşiye, 88/2.

⁴⁵⁷ Haşr, 59/21.

⁴⁵⁸ Fussilet, 41/39.

⁴⁵⁹ Hadid, 57/16.

⁴⁶⁰ İsra, 17/109.

yarışır, Bize umut ve korkuyla dua ederlerdi. Bize karşı derin saygı duyuyorlardı."⁴⁶¹

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ

"O gün yürekler oynar kaygıdan. Gözler kalkmaz saygıdan."⁴⁶²

Yukarıda yapmış olduğumuz tasnif ve örnek olarak verdiğimiz ayetlerden de anlaşıldığına göre huşû kelimesi bazen içsel bir durum olarak, bazen âzâlarla ilgili bir keyfiyet olarak, hatta bazen de yeryüzü ve dağlar gibi bizim camit diye adlandırdığımız varlıklarla ilgili olarak kullanılmıştır. Fakat en son zikrettiğimiz ayetin, kalp ile âzâlardan gözü bir arada nazara vererek ince bir nükteyle müşkili ortadan kaldırdığını zannediyoruz. Bu itibarla tarifi şu şekilde yapılabilir: Huşû; bir çekirdek olarak kalpte başlayan duygu ve hissin, Kitab-ı Kerim ve sünnet-i seniyyenin arzu ettiği şekilde âzâlarda temessül etmesi demektir.

6. Namazı İkame etmek

Kıyam, oturmanın zıttıdır. Azmetmek demektir. Muhafaza ve ıslah demektir. (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ) "*Erkekler, kadınlar üzerinde hâkim dururlar...*"⁴⁶³ ayetinde olduğu gibi. Bazen de durmak ve sebat etmek mânâsındadır. (وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا) "*karanlıklar üzerlerine çökünce de dikilip kalıyorlar...*"⁴⁶⁴ ayeti bu mânâdadır. Bir iş üstünde sabit, fütursuz ve hareketsizce durmak (tevakkuf) demektir.⁴⁶⁵ Devam ve sebat etmek demektir.⁴⁶⁶

Çarşı Pazar (piyasa) iyi oldu mu (işler iyi gitti mi) **kamet es-sûku**; kesat gitti mi **namet es-sûku** denir. Mukame, ikame demek; makame de meclis, cemaat, grup demektir. İstikamet, itidal demek olup taat üzere devam etmek ve şirki terk etmek mânâsına da gelir. Kavam ise adalet (adl), doğru ve orta olan demektir.⁴⁶⁷

⁴⁶¹ Enbiya, 21/90.

⁴⁶² Naziat, 79/9.

⁴⁶³ Nisa, 3/34.

⁴⁶⁴ Bakara, 2/20.

⁴⁶⁵ İbn-i Manzur, a. g. e., XII/496.

⁴⁶⁶ Şevkâni, a. g. e., I/31.

⁴⁶⁷ İbn-i Manzur, a. g. e., 12/496.

'Kame eş-şey'ü'; devam ve sebat etti demektir. Sadece ayakta durmak demek değildir. Mesalâ, Kame el-hakku; ortaya çıkıp galip oldu ve sebat etti demektir.⁴⁶⁸

"Kame, (Cer harflerinden) 'li' harfi ile gözetmek ve korumak demektir. İki çeşit kıyam vardır: Teshiri ve ihtiyari.

Teshiri kıyam; (مَا قَطَعْتُمْ مِّن لِّيْنَةٍ أَوْ نَزْوَةٍ فَاجْتَنِبُوا قُلُوبَهَا وَعُقُوبَتَهَا بِأَنَّهُ تُؤَلَّفُ بِاللَّيْلِ) **“Her hangi bir hurma ağacı kestiniz, ya da kökleri üzerinde dikili bıraktıysanız, hepsi Allah'ın izniyledir...”**⁴⁶⁹ gibi ayetler bu türlü kıyama misaldir.

İhtiyari kıyam; (الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ) **“Onlar ki, gerek ayakta, gerek otururken ve gerekse yanları üzerinde yatarken Allah'ı anarlar...”**⁴⁷⁰ ayeti de bu türlü kıyama bir misaldir.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ) **“Ey iman edenler, namaza kalkacağınız vakit...”**⁴⁷¹ ayetindeki kıyam, azmetmek mânâsındadır.

Ekame, devam etti (idame),⁴⁷² ortaya çıkarmak (ızhar)⁴⁷³ ve isbat etmek demektir.⁴⁷⁴

İkame, hem ilmi hem de ameli olarak bir şeyin hakkını vermek, onu tam mânâsıyla yerine getirmek demektir. (قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَةَ) **“De ki: "Ey kitap verilenler, siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni uygulamadıkça hiçbir şey değilsiniz...”**⁴⁷⁵ ayetinde olduğu gibi. Bundan dolayı Allah teala namaz ibadetini bu lafızla övmüş ve yine bu lafızla emretmiştir. Bu sebeple olmalı ki münafıkların namaza gelişleri ikame lafzıyla değil de kıyam lafzıyla ifade edilmiştir. Takvim de bu kökten türemektedir.⁴⁷⁶

(الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ) **“Onlar ki, gayba iman edip namazı dürüst kularlar...”**⁴⁷⁷ ayetindeki (يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ) namazı ifa etmeye devam etmek ve onu korumak (muhafaza etmek) demektir.

⁴⁶⁸ Kurtubi, a. g. e., I/164.

⁴⁶⁹ Haşr, 59/5.

⁴⁷⁰ Al-i İmran, 3/191.

⁴⁷¹ Maide, 5/6.

⁴⁷² Kurtubi, a. g. e., I/164.

⁴⁷³ Halebi, a. g. e., I/93.

⁴⁷⁴ İbn-i Atiye, a. g. e., I/85.

⁴⁷⁵ Maide, 5/68.

⁴⁷⁶ İsfehani, a. g. e., s. 431-434; Kurtubi, a. g. e., I/164.

⁴⁷⁷ Bakara, 2/3.

Sadece şeklen eda edilmesi değil, bunun ötesinde namazın hak ve şartlarını yerine getirmektir. Dolayısıyla 'musallin'in çok, mukimin'in az' olduğu söylenir.⁴⁷⁸ Vaktinde onu kılmaya devam etmek; kavil ve fiilleriyle bütün rukünlerini tam mânâsıyla yerine getirmek demektir.⁴⁷⁹ Rükünleriyle gerektiği şekilde vaktinde eda edilmesi demektir."⁴⁸⁰ Namazlarda dikkatli ve devamlı olmaktır.⁴⁸¹ Dosdoğru, sürekli⁴⁸² ve duyarlılık içinde yerine getirmektir.⁴⁸³ Yütimmine's-salât (tamamlamak, sona erdirmek) demektir. (وَأْتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ) **"Hacı ve umreyi de Allah için tamam yapın..."**⁴⁸⁴ ayetinde olduğu gibi.⁴⁸⁵ Hudutlarıyla, farzlarıyla eda etmek, bütün erkânıyla, mükemmel bir şekilde kılmak demektir. Abdullah b. Abbas bu ifadeden maksat; rükûu, secdesi, kıraati ve huşûu tam olarak yerine getirmek ve namazda kişinin kendisini tamamen namaza vermiş olması anlamına gelir demiştir.⁴⁸⁶ Namaz için ayağa kalkmak, Allah'a saygı ve O'nu büyük tanımak için namazı ayakta kılmak demektir.⁴⁸⁷ Namazı erkân ve sünnetleri ile gerektiği gibi vaktinde eda etmek demektir.⁴⁸⁸

Katade'den naklen, vakitlere, abdestine, rükû ve secdesine riayet etmektir. Mukatil b. Hayan'dan rivayetle, vakitlerine riayet edip o vakitlerde abdesti yenilemek, rükû ve secdesini tamamlayıp Kur'an tilavet etmek, teşehhütte Allah Rasulüne salevât getirmektir."⁴⁸⁹

Namazı doğrultmak, dosdoğru yapmak demektir ki, hem her türlü şartına uyarak namazı kılmayı, yani kıyamı, kıraati, rükûu, secdeyi vb. düzgün yapmayı, hem de tam bir huşû ve tazarru halinde bulunmayı ifade eder. İşte ikame edildiğinde (böyle bir) salât, fahşa ve münkerden nehyeder.⁴⁹⁰

"Zahiri farzlarıyla, huşû, mürakebe ve okunanları tedebbür gibi batını farzlarını birlikte hakkıyla eda etmek demektir. (وَأَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ) **"Tartıyı**

⁴⁷⁸ İsfehani, a. g. e., s. 294.

⁴⁷⁹ İbnü'l-A'rabi, a. g. e., I/10.

⁴⁸⁰ Kurtubi, a. g. e., I/164; Şevkâni, a. g. e., I/31.

⁴⁸¹ Esed, a. g. e., I/4.

⁴⁸² Esed, a. g. e., I/350.

⁴⁸³ Esed, a. g. e., II/509.

⁴⁸⁴ Bakara, 2/196.

⁴⁸⁵ Zeccac, a. g. e., I/72.

⁴⁸⁶ Taberi, a. g. e., I/104.

⁴⁸⁷ Ece, a. g. e., s. 357.

⁴⁸⁸ Şevkâni, a. g. e., I/31.

⁴⁸⁹ İbn-i Kesir, a. g. e., I/75.

⁴⁹⁰ Ünal, a. g. e., s. 447-448.

adaletle doğru tutun, teRâzîyi aksatmayın!"⁴⁹¹; (ولو انهم اقاموا التوراة والانجيل)
"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirileni doğruca uygulasalardı..."⁴⁹² ayetlerinde olduğu gibi,⁴⁹³ ikame fiili hem maddi, hem de mânevi bir konu için seçip kullanılmıştır.

İkame, 'kıyam' veya 'kıvam'dan if'âl ölçüsünde olarak lügatta kaldırıp dikmek, düzeltip doğrultmak, kıymetlendirmek, devam ettirmek ve dikkat ederek yapmaktır.⁴⁹⁴ Namazın cemaatle kılınması gerektiğine ve namaz için her yerde sürekli düzenlemeler yapılması gerektiğine işaret eder. Aksi takdirde bir yerin sakinlerinin hepsi tek tek namazlarını kılsalar bile, namaz ikâme edilmiş olmayacaktır.⁴⁹⁵ Eda etmek demektir. Bu fiil, namazın içinde rükû, secde ve tesbihin de bulunmasıyla kunutu da ifade eden bir fiildir. Veyahut da erkânları yerli yerinde doğruca yapmak kastedildiğinden ikame fiili kullanılmıştır. Devam ve muhafaza manasına da gelir.⁴⁹⁶

Ayrıca, Peygamber'imize hitap eden şu ayette kastedilen 'kıyam', namaz kılmaktır: **"Az bir kısmı hariç olmak üzere gece kıyamet (namaz kıl)"**⁴⁹⁷ Namazda 'kıyam', yalnızca bir şekil değildir. Kulun, Allah'ın huzuruna tam bir teslimiyet, derin bir alçak gönüllülük ve hürmet (saygı) anlayışı içerisinde çıkmasıdır.⁴⁹⁸

"Belli olan namazı dosdoğru kılmak ve devam ettirmek demektir. Namazın şartlarına uymak, Allah'a boyun eğmek ve tevazu göstermek sûretiyle namazı güzelce kılmak ve hatta kıldırmaktır. Ve bunun için namazda ta'dil-i erkân (namazı erkânına uyarak kılmak) vacip olduğu gibi, özellikle namaz için iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, namazın gereklerini tamamlamak için gayret sarfetmek de dinin lüzumlu gördüğü hususlardandır. Ana-babanın çocuklarına namaz terbiyesi; din kardeşlerin birbirlerine tavsiye ve hatırlatması; amirlerin engelleri ortadan kaldırma ve imkanları tamamlama sûretiyle

⁴⁹¹ Rahman, 55/9.

⁴⁹² Maide, 5/66.

⁴⁹³ Kasimi, a. g. e., 2/35.

⁴⁹⁴ Elmalılı, a. g. e., I/175-177.

⁴⁹⁵ Mevdûdî, a. g. e., I/44-45.

⁴⁹⁶ Nesefî, a. g. e., I/11

⁴⁹⁷ Müzzemmil, 73/2.

⁴⁹⁸ Ece, a. g. e., s. 358.

beğendirmesi ve teşvik etmesi; Cum'a namazına ve cemaatle namaz kılmaya dikkat ve devam etmesi de bu cümledendir.⁴⁹⁹

İkame fiilinin müşrikler için de kullanıldığı da vakidir. Muhammed Esed böyle bir kullanımda kastedilen mânânın, müşriklerin namaza katılmaları olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁰ Söz konusu (فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ) “*Eğer tövbe edip namazı kılarlarsa...*”⁵⁰¹ ayetinde kastedilen ikame fiilinden maksat; namazı kılmak demek değil, namazın farz olduğunu kabul (ikrar) etmektir diyenler de olmuştur.⁵⁰²

Özetle: Genel anlamda Kur'an'a baktığımızda ikame fiilinin şu kalıplarda kullanıldığını görürüz: Doğrultmak,⁵⁰³ namazı kıldırmak,⁵⁰⁴ hakkıyla yerine getirip tatbik etmek,⁵⁰⁵ değer vermek,⁵⁰⁶ tatbik etmek suretiyle yerine getirip korumak,⁵⁰⁷ çevirip yönelmek,⁵⁰⁸ doğru tutup bağlanmak suretiyle ayakta tutmak,⁵⁰⁹ doğru ve adaletli yapmak,⁵¹⁰ kabul ve ikrar ederek iştirak etmek.⁵¹¹

İkame fiilinin yapısı ve ona izafe edilen anlamları da beraber göz önünde bulundurduğumuzda fiil ile ilgili olarak önümüze geniş ve zengin bir mânâ atlası çıkmaktadır:

Meclis, cemaat, grup, istikamet, itidal, adalet, doğru ve orta olan, taat üzere devam etmek, şirki terk etmek,⁵¹² devam ve sebat etmek, ortaya çıkıp galip olmak,⁵¹³ azmetmek gibi anlamları kök itibarıyla bünyesinde bulunduran kıyam masterından müştak olan ikame fiili; en başta namaza katılmak,⁵¹⁴ namazın farz olduğunu kabul (ikrar) etmektir.⁵¹⁵ Daha sonra da namazı gözetmek, korumak,

⁴⁹⁹ Elmalılı, *a. g. e.*, I/175-177.

⁵⁰⁰ Esed, *a. g. e.*, I/345,348.

⁵⁰¹ Tövbe, 9/11.

⁵⁰² İsfehani, *a. g. e.*, s. 431-434.

⁵⁰³ Kehf, 18/77. (فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَبْقُضَ فَأَقَامَهُ)

⁵⁰⁴ Nisa, 4/102. (وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ)

⁵⁰⁵ Maide, 5/68. (حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ)

⁵⁰⁶ Kehf, 18/105. (فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَثًا)

⁵⁰⁷ Bakara, 2/229. (فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا بُعِيْمَا حُدُودَ اللَّهِ)

⁵⁰⁸ Yunus, 10/105. (وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا)

⁵⁰⁹ Şûra, 42/13. (أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ)

⁵¹⁰ Rahman, 55/9; Talak, 65/2. (وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ)

⁵¹¹ Tövbe, 9/11. (فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخِوْا لَهُمْ)

⁵¹² İbn-i Manzur, *a. g. e.*, 12/496.

⁵¹³ Kurtubi, *a. g. e.*, I/164.

⁵¹⁴ Esed, *a. g. e.*, I/345,348.

⁵¹⁵ İsfehani, *a. g. e.*, s. 431-434.

ifa etmeye devam etmek,⁵¹⁶ hem ilmi hem de ameli olarak hakkını vermek, tam mânâsıyla yerine getirmek,⁵¹⁷ ortaya çıkarmak,⁵¹⁸ isbat etmek,⁵¹⁹ şeklin ötesinde hak ve şartlarını yerine getirmek,⁵²⁰ vaktinde kılmaya devam etmek, kavil ve fiilleriyle bütün rukunlerini tam mânâsıyla yerine getirmek,⁵²¹ dikkatlice devam etmek,⁵²² dosdoğru, sürekli⁵²³ ve duyarlılık içinde yerine getirmek,⁵²⁴ tamamlamak, sona erdirmek,⁵²⁵ hudutlarıyla, farzlarıyla eda etmek, bütün erkânıyla, mükemmel bir şekilde kılmak, rükûu, secdesi, kıraati ve huşûu tam olarak yerine getirmek, eda etmek,⁵²⁶ nefsi tamamen namaza vermek,⁵²⁷ namaz için ayağa kalkmak, Allah'a saygı ve O'nu büyük tanımak için namazı ayakta kılmak,⁵²⁸ vakitlere, abdestine, rükû ve secdesine, vakitlerine riayet edip o vakitlerde abdesti yenilemek, rükû ve secdesini tamamlayıp Kur'an tilavet etmek, teşehhütte Allah Rasulüne salevât getirmek,⁵²⁹ namazı doğrultmak, dosdoğru yapmak, her türlü şartına uyarak namazı kılmayı, yani kıyâmı, kıraati, rükûu, secdeyi vb. düzgün yapmak, tam bir huşû ve tazarru halinde bulunmak,⁵³⁰ zahiri farzlarıyla, huşû, mürakebe ve okunanları tedebbür gibi batını farzlarını birlikte hakkıyla eda etmek,⁵³¹ devam ettirmek ve dikkat ederek yapmak,⁵³² namaz ve namazın cemaatle kılınabilmesi için her yerde sürekli düzenlemeler yapmak,⁵³³ Allah'ın huzuruna tam bir teslimiyet, derin bir alçak gönüllülük ve hürmet (saygı) anlayışı içerisinde çıkmak,⁵³⁴ Allah'a boyun eğmek ve tevazu göstermek sûretiyle güzelce kılmak ve kıldırmak, namaz için iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak ve namazın gereklerini tamamlamak için gayret sarfetmek

---

⁵¹⁶ Kurtubi, *a. g. e.*, I/164.

⁵¹⁷ İsfehani, *a. g. e.*, s. 431-434; Kurtubi, *a. g. e.*, I/164.

⁵¹⁸ Halebi, *a. g. e.*, I/93.

⁵¹⁹ İbn-i Atiye, *a. g. e.*, I/85.

⁵²⁰ İsfehani, *a. g. e.*, s. 294.

⁵²¹ İbnü'l-A'rabi, *a. g. e.*, I/10; Kurtubi, *a. g. e.*, I/164; Şevkânî, *a. g. e.*, I/31.

⁵²² Esed, *a. g. e.*, I/4.

⁵²³ Esed, *a. g. e.*, I/350.

⁵²⁴ Esed, *a. g. e.*, II/509.

⁵²⁵ Zeccac, *a. g. e.*, I/72.

⁵²⁶ Neseî, *a. g. e.*, I/11

⁵²⁷ Taberi, *a. g. e.*, I/104.

⁵²⁸ Ece, *a. g. e.*, s. 357.

⁵²⁹ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, I/75.

⁵³⁰ Ünal, *a. g. e.*, s. 447.448.

⁵³¹ Kasimi, *a. g. e.*, 2/35.

⁵³² Elmalılı, *a. g. e.*, I/175-177.

⁵³³ Mevdûdî, *a. g. e.*, I/44-45.

⁵³⁴ Ece, *a. g. e.*, s. 358.

demektir.⁵³⁵ Bu itibarla Kur'an'da bu fiile ait mücerret fiilin (kum emri ile) Hz. Peygamber'e namazın emri konusunda tek başına kullanıldığını da dikkate alırsak, kıyam ve özellikle ikame fiili, namazla ilgili olarak kullanılan diğer fiilleri bünyesinde barındıran ve yerinde tek başına kullanıldığı zamanlarda bile namaza işaret eden önemli bir fiildir.

7. Namazı Zâyî Etmek

Bu kökten olarak, day'at; zanaat, iş, meslek ve ticaret demektir. *'Edâa er-racülü'* cümlesi, adamın işi mesleği arttı, yayıldı demektir. Day'at kelimesi bazen, kaybedip zâyî etmek (dıya') mânâsına (gelecek şekilde) kullanılır.⁵³⁶

Ahmed b. Hanbel, Muğire b. Şube'den naklettiği bir hadis-i şerifte şöyle geçmiştir:

يُنْهَى عَنْ قَيْلٍ وَقَالَ وَعَنْ كَثْرَةِ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةِ الْمَالِ وَعَنْ وَأَدِ النَّاتِ وَعُفُوقِ الْأَمَّهَاتِ وَمَنْعِ وَهَاتِ

"Allah, malın (gelişi güzel) zâyî edilmesini (çarçur etmek veya cimrilik etmek sûretiyle Allah'a taatin dışında harcanmasını) yasaklamıştır."⁵³⁷ 'Day'a ve dıya', ihmal mânâsına geldiği gibi helak oldu mânâsına da gelir. *'Dâa eş-şey'u'*, helak oldu demektir.⁵³⁸

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا

"Sonra bunların arkasından bozuk bir güruh geldi, namazı ziyan ettiler ve şehvetlerinin ardına düştüler; bunlar da Gayya kuyusunu boylayacaklardır."⁵³⁹

Edâa es-salâte; *'Namazı vaktin dışında kıldılar'* demektir. Bu ayetle kafirler kastediliyor diyerek bu cümleye *'namazlarını tamamen terk ettiler'* diye mânâ verenler de olmuştur. Bu şekilde mânâ vermelerine delilleri de ayetin devamındaki *'ancak tövbe edip iman ederlerse'* cümlesidir.⁵⁴⁰

KuRâzî, 'idâa' fiili; inkar ve küfür demek olan kaybetmek demektir der. Kasım b. Muhaymire ile Abdullah b. Mes'ud, vakitlerini kaybetmek ve haklarını

⁵³⁵ Elmalılı, *a. g. e.*, I/175-177.

⁵³⁶ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VIII/230; Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 162.

⁵³⁷ Buhari, *Zekât*, 18; Tirmizi, *Zühd*, 19.

⁵³⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VIII/230; Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 162.

⁵³⁹ Meryem, 19/59.

⁵⁴⁰ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VIII/230.

gereğince yerine getirmemektir derler. Kurtubi'ye göre sahih olan da budur. Kılınacak olsa dahi hakları ihlal edilecek ve kabul olmayacaktır.⁵⁴¹

Şevkânî, namazı zâyî etmek onu terk etmek mânâsına gelmez der. İnsan bazen bir şeyi zâyî eder de onu terk etmez. Dolayısıyla 'idaat'; namazı vaktinde kılmamaktır.⁵⁴² Şevkânî bu görüşünü serdettikten sonra aşağıdaki hadisi şahit olarak getirir. Said el-Hudri Allah Rasulünü şöyle derken işittiğini söylemiştir:

يَكُونُ خَلْفٌ مِنْ بَعْدِ سِتِّينَ سَنَةً أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا

"Benden altmış sene sonra bir güruh gelecek, onlar, namazı ziyan edecekler, şehvetlerinin ardına düşecekler de bu yüzden gayya kuyusunu boylayacaklar."⁵⁴³

Ayette zikredilen (اضاعوا الصلاة) ifadesi; namazı bıraktılar veya zamanını geçirdiler, şeklinde izah edenler olmuştur. Kasım b. Mahaymire, vakitlerini zâyî ettiler, aksi takdirde, (namazı zâyî etmiş olsalar) kafir olurlar demiştir. Mesruk, beş vakit farz namazı muhafaza edemeyen kimse gafillerden sayılır. Bunların ifratında ise helak olanlardan yazılır. Beş vakit namazın ifratı: Onları vaktinden sonraya bırakmaktır demiştir. Bazıları da 'namazların terkidir' demişler. KuRâzî, namazı terk ettiler demiştir.⁵⁴⁴ İbn Zeyd, İbn Elsem ve Süddi gibi İbn Cerir de Ka'b el-KuRâzî'nin bu görüşünü paylaşmaktadır.⁵⁴⁵

Farz olan namazları terk etmek,⁵⁴⁶ Bazen onu tamamen terk etmek bazen de vaktinde kılmamaktır.⁵⁴⁷ Namazı terk ettiler,⁵⁴⁸ boş verdiler demektir. Evzai'nin İbrahim İbn Yezid'den rivayetle Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: Onların namazı zâyî etmeleri namazı terk etme değildir. Fakat onlar vakitlerine riayet etmemişlerdir. İbn Ebu Necih'in Mücahid'den rivayeti de aynı istikamettir.⁵⁴⁹

Mevdûdi'nin konuyla ilgili görüşü şu istikamettir: Buradan anlaşılıyor ki sapık bir topluluk namazı tamamen terk etmiştir veya onun edasında tamamen

⁵⁴¹ Kurtubi, *a. g. e.*, XI/122.

⁵⁴² Şevkânî, *a. g. e.*, III/341.

⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel, 3/39.

⁵⁴⁴ Taberi, *a. g. e.*, XVI/98-99.

⁵⁴⁵ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, IV/468.

⁵⁴⁶ Neseî, *a. g. e.*, II/336.

⁵⁴⁷ Razi, *a. g. e.*, XXI/235.

⁵⁴⁸ Kasimi, *a. g. e.*, XI/4153.4154 ; İbn-i Kesir, *a. g. e.*, IV/468.

⁵⁴⁹ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, IV/468-469.

dikkatsiz ve aldırılmaz olmuşlardır. Bu, sapık bir topluluğun işlediği ilk günahdır, çünkü bundan sonra onlarla Allah arasında başka bir bağ kalmaz.⁵⁵⁰

Özetle: Kur'an-ı Kerimde konumuz olan fiil, mazi ve muzari versiyonuyla olmak üzere 10 defa tekrarlanmıştır.⁵⁵¹ Bunlardan 9 tanesinin faili Allah, 1 tanesinin ki konumuz olan ayettir, fiili yalnız insanlardır. Bu 9 ayetten 1 tanesinde Allah, amel edenin amelini,⁵⁵² 1 tanesinde muslihlerin ecrini,⁵⁵³ 4 tanesinde muhsinlerin ecrini,⁵⁵⁴ 1 tanesinde iyi amelde bulunanların⁵⁵⁵ ve 1 tanesinde de müminlerin ecrini zâyî etmeyeceğini⁵⁵⁶ bildirirken, 1 tanesinde de inananların imanını zâyî etmeyeceğine işaret etmiştir.⁵⁵⁷

Fiilin, ayet-i celilerdeki kullanımını ve onunla kastedilen mânâlar, söz konusu fiille ilgili olarak en azından Kur'an'daki ele alınış şekliyle zaruri olarak bizi şöyle bir sonuca sevk ediyor: İdâa fiili, Kur'an'da, bir şeyi basite indirgeyip hesaba katmadan onu ihlal ve ihmâl etmektir. Binaenaleyh, namazı zâyî etmek de böyle bir durum olsa gerektir. O zaman namazı zâyî etmek ve bu fiili irtikap edenler şu şekilde anlaşılabilir:

Zâyî etmek; kaybedip helak etmek,⁵⁵⁸ inkar ve küfür anlamına kaybetmek demektir.⁵⁵⁹

Namazları zâyî etmek ise; namazları tamamen terk etmek,⁵⁶⁰ boş vermek,⁵⁶¹ haklarını gereğince yerine getirmemek,⁵⁶² bazen onu tamamen terk etmek bazen de vaktinde kılmamak,⁵⁶³ tamamen terk etmek, veya onun edasında tamamen dikkatsiz davranıp aldırış etmemek ve böylece Allah ile aradaki bağı koparmaktır.⁵⁶⁴

---

⁵⁵⁰ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/207.

⁵⁵¹ Abdalbaki, *a. g. e.*, s. 424.

⁵⁵² Al-i İmran, 3/195.

⁵⁵³ A'raf, 7/170.

⁵⁵⁴ Tövbe, 9/120; Hud, 11/115; Yusuf, 12/56, 90.

⁵⁵⁵ Kehf, 18/30.

⁵⁵⁶ Al-i İmran, 3/171.

⁵⁵⁷ Bakara, 2/143.

⁵⁵⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VIII/230; Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 162.

⁵⁵⁹ Kurtubi, *a. g. e.*, XI/122.

⁵⁶⁰ Taberi, *a. g. e.*, XVI/98.99; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, VIII/230; İbn-i Kesir, *a. g. e.*, IV/468; Nesefî, *a. g. e.*, II/336; Kasimi, *a. g. e.*, XI/4153-4154.

⁵⁶¹ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, IV/468-469.

⁵⁶² Kurtubi, *a. g. e.*, XI/122.

⁵⁶³ Razi, *a. g. e.*, XXI/235.

⁵⁶⁴ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/207.

8. Namazda Sehv Yapmak

Sehv: Gaflet⁵⁶⁵ ve dikkatsizlikten dolayı yapılan hatadır. Yapılış sebepleri açısından iki çeşit hata vardır: Birincisinde sebep; doğuştan kaynaklanan bir hastalık, bir noksanlık ve afettir. İkincisindeki sebep ise, sonradan arız olan bir durumdur ve bundan dolayı meydana gelir. Meselâ, birisi, akıl noksanlığından dolayı bir başkasına söver; bir başkası da içki içer, sarhoş olmasından dolayı istemediği halde yanlış bir iş yapar. Bu iki kişiden ilki (mazeretlidir) affedilir; ikincisi ise mazur sayılmaz, cezalandırılır. İşte bu iki tür hata da sehv içinde mütalaa edilir.⁵⁶⁶

Sehv: Bir şeyi unutmak (nisyan), bir şeyden gaflet etmek ve kalbin bir şeyden başka bir şeye kayması demektir.⁵⁶⁷ Sehv'de yumuşaklık ve yumuşak huyluluk mânâsı da vardır. Meselâ; '*Meş'yun sehvun*' (yumuşak ve kolay yürüyüş) '*cemelun sehvun*' (yumuşak huylu, yürürken sürücüsünü yormayan deve) ve benzeri kullanımlarda olduğu gibi. '*Seha fi's-şey*'; bir şeyi bilmeyerek terk etmek demektir. Sehv fiilin kullanımında 'fi' harf-i cerri ile, bilmeyerek hataya düşmek demektir. 'anhu' cer harfi ile kullanımında ise, bilerek hata yapmak, terk etmek mânâsı vardır ki, Mâun suresinde geçen (الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ) ayeti işte bu mânâdadır. Ebu Amr da sehâ fiili, gafil olmak mânâsındadır demiştir.⁵⁶⁸ Zemahşerî de buradaki işkâli şöyle izah eder: Ayette geçen 'an (عَنْ)' ifadesi; onların namazı terk edecek ve ona çok az aldırarak şekilde namazdan gaflet içerisinde olduklarını anlatır. Bu ise münafıkların işidir yahut da müslümanlar arasında fasık ve murdar kimselerin işidir. 'Fi (فِي)' harf-i cerri ile kullanılsaydı eğer, o zaman; onlar namaz kılarken şeytan vesvesesi yahut içlerinden geçirdikleri bir düşünce sebebi ile bazen namazlarında gaflete düşerler demek olurdu.⁵⁶⁹

قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

“Fakat veyl o namaz kılanlara ki, namazlarında yanılmaktadırlar.”⁵⁷⁰

⁵⁶⁵ Razi Muhammed, *a. g. e.*, s. 134.

⁵⁶⁶ İsfehani, *a. g. e.*, s. 252.

⁵⁶⁷ Wensinck, *a. g. e.*, X/112.

⁵⁶⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, XIV/406.

⁵⁶⁹ Kurtubi, *a. g. e.*, XX/211-212.

⁵⁷⁰ Maun, 107/4.

عَنْ سَعْدِ قَالَ : سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- عَنْ قَوْلِهِ (الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ) قَالَ : « هُمْ الَّذِينَ يُؤَخَّرُونَ الصَّلَاةَ عَنْ وَقْتِهَا ».

Sa'd b. Ebi Vakkas şöyle demiştir: (عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ) ayetini Allah Rasulüne sordum, "**namazların vakitlerini geciktirenlerdir**" dedi.⁵⁷¹ İbn Vehb, Enes b. Malik'ten, bu ayetin münafıklar hakkında indiğini diye rivayet etmiştir.⁵⁷²

Namazda sehv: Bir şeyden dolayı namazdan gafil olmak, namazı ihmal etmek,⁵⁷³ vakti terk etmektir.⁵⁷⁴ Dikkate şayandır ki (ayette) namazlarında sehv değil, namazlarından sehv ile azarlama yapılmıştır. Çünkü bazen namaz içinde sehvetmek, yanılmak insanlık gereği çekinilmesi kabil olmayan arızalardandır. Ondan dolayı Ata b. Dinar'dan rivayet edildiği üzere denilmiştir ki; hamdolsun Allah'a, namazda yanılma ile azarlamamış bunun için, 'namazlarında (sehv edenler) yanılanlar' buyurmamış da 'namazlarından (sehv edenler) yanılanlar' diye buyurmuştur Allah. Başlıca namazın öneminde gaflet edip onu gereği gibi ciddi bir vazife olarak yapmamaktır ki, kılınıp kılınmadığına aldırılmamak, vaktine dikkat etmemek, geçip geçmediğine aldırış etmeyip vaktinden geri bırakmak, terk etmekten üzülmemek, kıldığı vakit de Allah için halis niyyet ile kılmayıp, dünyaya ait bir takım maksatlar, gayeler için münafıkça bir şekilde kılmak, açıkta, el yanında kılsa gizlide kılmamak, kıldıklarını da Hakk'ın huzurunda hayatın ruhanî ve cismanî bütün değişimlerini temessül ettirecek bir kulluk ve ta'zim olarak değil de bir gösteriş veya bir eğlenti halinde yapmak, şekillerine şamil olur. Söz konusu sıfat, musalli (namaz kılan) denilenlerde olduğu için büsbütün namazı terk etmek bu konudan hariç olmak gerektir.⁵⁷⁵

Sâhun ise; Dahhak, İbn Abbas'a göre, namaz kıldığı vakit sevap alacağını ümit etmeyen, terk etmesi halinde de bundan ötürü cezalandırılmaktan korkmayan kimsedir. Namazları sonraya bırakıp geciktirenlerdir. Gizli hallerde namazı terkeden fakat aleni olarak namazı kıldıkları görülen kimselerdir. Ayrıca İbn Abbas şöyle demiştir: '*fi salâtihim*' olsaydı, o vakit bu ayet müminler hakkında olurdu. Ebu'l-Âliye'ye göre, namazı kendine mahsus vakitlerinde

⁵⁷¹ İbn-i Atiyye, *a. g. e.*, V/527.

⁵⁷² Kurtubi, *a. g. e.*, XX/211-212.

⁵⁷³ Wensinck, *a. g. e.*, X/112.

⁵⁷⁴ Taberi, *a. g. e.*, II/554.

⁵⁷⁵ Elmalılı, *a. g. e.*, IX/503-505.

kılmazlar. Rükû ve sucudunu tam mânâsıyla yapmayanlardır. İbrahim en-Nehai de, secde ettiği vakit sağına soluna bakacak şekilde başını kaldıran kimse(ler)dir demiştir.⁵⁷⁶

"Sehv, Mus'ab b. Said'e göre, vakte dikkat etmemektir, Mesruk, vakitleri zâyî etmektir, Abdullah b. Abbas, Mesruk, Ebudduha, İbn Ebza, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Müslim b. Sübeyh, ilgili ayeti, 'namazlarını vaktinde kılmazlar, onun vaktini geçirdikten sonra kılarlar' diye anlamışlardır. Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre, ayetin mânâsı; '**onlar namazı devamlı kılmazlar**' şeklindedir. Yani, insanların kendilerini gördüğü yerde gösteriş olsun diye kılıp görmedikleri yerde namazı terk ederler. Mücahid, Katade ve İbn Zeyd'den yapmış olduğu rivayete göre ayetin mânâsı şu şekilde olmalıdır: '**Onlar namazlarına karşı gevşektirler ve namazlarından gafilirdirler.**'

Taberi yukarıdaki görüşleri naklettikten sonra bu ayetin şöyle izah edilmesinin daha doğru olacağını söyler: '*Vay haline o kimselerin ki, namazlarına karşı gaflet içindedirler. Başka şeylerle meşgul olarak bazen vaktini geçirirler bazen de namazı terk ederler.*'⁵⁷⁷

Daha başka sahun ismi ile ilgili şunlar söylenmiştir: Namazın vakitlerini geciktirenler demektir. Bu kimseler bilerek bir sonraki namazın vakti girinceye kadar namazı geciktirirler.⁵⁷⁸ Gizli durumlarda kılmadıkları halde aleni olarak kılarlar ve namazın vucubiyetine de inanmazlar. Onlar namazlarından gafilirdirler. Namazla Allah'a yaklaşmak, farzı eda etmek gibi bir niyetleri ve istekleri de yoktur.⁵⁷⁹ Namazlarının özünden uzaktırlar,⁵⁸⁰ kalpleri namazlarına yabancıdır, namazlarına karşı bilerek gaflet içindedirler.⁵⁸¹ Namazı ilk vaktinde kılmayıp sürekli ya da çoğunlukla son vaktinde eda ederler; namazın erkân ve şartlarını emroldukları şekilde yerine getirmezler; namazın anlamını düşünmeyip onda huşû ile hareket etmezler demektir. Ayetteki ifade bütün bunlara şamildir. Kişi bu niteliklerden ne kadarına sahipse bu ayetten o kadar nasibini alır.⁵⁸²

⁵⁷⁶ Kurtubi, *a. g. e.*, XX/211-212.

⁵⁷⁷ Taberi, *a. g. e.*, XXX/311-313.

⁵⁷⁸ Zeccac, *a. g. e.*, V/367-368.

⁵⁷⁹ Nesefî, *a. g. e.*, III/729-730.

⁵⁸⁰ *Kur'an Yolu*, V/660-661.

⁵⁸¹ Esed, *a. g. e.*, III/1312.

⁵⁸² İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/380.

Nitekim Allah Rasulü şöyle buyurmuştur:

عَنْ بِنِ مَالِكٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « تِلْكَ صَلَاةُ الْمُنَافِقِ يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ قَامَ فَفَرَّهَا أَرْبَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ».

"İşte münafığın namazı, İşte münafığın namazı, İşte münafığın namazı, oturur güneşi gözetler. Güneş şeytanın iki boynuzu arasına girince kalkıp dört rekat namaz kılar ve namazda Allah'ı pek az zikreder."⁵⁸³

الَّذِينَ هُمْ فِي عَمْرَةٍ سَاهُونَ

"Onlar sarhoşluk içinde ne yaptığını bilmezler."⁵⁸⁴

Özetle: Kur'an-ı Kerim'de sehiv mastarından türeyenler olarak ism-i fail kalıbında sadece iki yerde kullanılmaktadır. Fiil kalıbında ise herhangi bir kullanım şekli yoktur.⁵⁸⁵ Yukarıda da ele aldığımız gibi benimsenip ileri sürülen görüşlerin çoğunluğunu ve Zariyat suresindeki kullanımı da dikkate aldığımızda söz konusu ayetteki sehivme işinin münafıklarla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre sehiv ve sâhun isimlerine şöyle anlam verebiliriz:

Sehiv: Bilerek hata yapmak, terk etmek,⁵⁸⁶ namazı terk edecek ve ona çok az aldırarak şekilde namazdan gaflet içerisinde olmak,⁵⁸⁷ namazların vakitlerini geciktirmek,⁵⁸⁸ namazı ihmal etmek,⁵⁸⁹ namazın önemi hususunda gaflet edip onu gereği gibi ciddi bir vazife olarak yapmamak, kılınıp kılınmadığına aldırılmamak, vaktine aldırış etmeyip geri vakte bırakmak, terk etmekten üzülmemek, kıldığı vakit Allah için halis niyet ile kılmayıp, dünyaya ait bir takım maksatlar, gayeler için kılmak, açıkta kılıp gizlide kılmamak, kıldıklarını da bir gösteriş veya bir eğlenti halinde yapmaktır.⁵⁹⁰

Buna göre sâhun ise; namaz kıldığı vakit sevap alacağını ümit etmeyen, terk etmesinden ötürü cezalandırılmaktan korkmayan, namazları sonraya bırakıp geciktiren, gizli hallerde namazı terk edip aleni olarak namazı kıldıkları

⁵⁸³ Müslim, Mesacit, 195; Ebu Davud, Salât, 5; Tirmizi, Mevakit, 6; Nesai, Mevakit, 9.

⁵⁸⁴ Zariyat, 51/11.

⁵⁸⁵ Abdalbaki, a. g. e., s. 367.

⁵⁸⁶ İbn-i Manzur, a. g. e., XIV/406.

⁵⁸⁷ Kurtubi, a. g. e., XX/211-212.

⁵⁸⁸ Taberi, a. g. e., II/554; İbn-i Atiyye, a. g. e., V/527.

⁵⁸⁹ Wensinck, a. g. e., X/112.

⁵⁹⁰ Elmalılı, a. g. e., IX/503-505.

görülen,⁵⁹¹ vakitleri zâyî eden, devamlı kılmayan,⁵⁹² bilerek bir sonraki namazın vakti girinceye kadar namazı geciktiren,⁵⁹³ namazın vücûbiyetine inanmayan, namazla Allah'a yaklaşmak, farzı eda etmek gibi bir niyetleri ve istekleri olmayan,⁵⁹⁴ namazlarının özünden uzak olan,⁵⁹⁵ kalpleri namazlarına yabancı olup namazlarına karşı bilerek gaflet içinde bulunan,⁵⁹⁶ namazı ilk vaktinde kılmayıp sürekli ya da çoğunlukla son vaktinde eda eden, namazın erkân ve şartlarını emroldukları şekilde yerine getirmeyen ve namazın anlamını düşünmeyip onda huşû ile hareket etmeyen kimselerdir.⁵⁹⁷

---

⁵⁹¹ Kurtubi, *a. g. e.*, XX/211-212.

⁵⁹² Taberi, *a. g. e.*, XXX/311-313.

⁵⁹³ Zeccac, *a. g. e.*, V/367-368.

⁵⁹⁴ Nesefî, *a. g. e.*, III/729-730.

⁵⁹⁵ *Kur'an Yolu*, V/660-661.

⁵⁹⁶ Esed, *a. g. e.*, III/1312.

⁵⁹⁷ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, VII/380.

III. BÖLÜM

NAMAZIN ÖNEMİ

1. İslam Öncesi Dönemde Namaz

Salât kavramı, semavi dinlerin, dolayısıyla insanlık tarihinin bir ortak paydasıdır. Bizi böyle bir sonuca götüren amiller aşağıda temas edeceğimiz ayetler ile Kanun Koyucu Şari'nin konumuza ışık tutacak olan ayetlerde şeriat kelimesini kullanmasıdır. Bu sebeple özellikle ve öncelikle 'şeriat' kavramını ele almayı düşünüyoruz, çünkü, kısaca değineceğimiz gibi, söz konusu kavrama ait etimolojik yapının bize bu konuda önemli ip uçları verip bir bakış açısı kazandıracağını düşünüyoruz.

Şeriat kelimesi etimolojik açıdan incelendiğinde, 'uzunlamasına açılmak, bir doğrultuda uzanmak' anlamına gelen⁵⁹⁸ 'şe-re-a' kökünden türetilmiş bir kelime olduğu görülür. Lügatteki anlamı ise, yol, cadde, açık ve doğru yol şeklindedir.⁵⁹⁹ Başka bir deyişle, hayatın kaynağına giden yol demektir.⁶⁰⁰ Aynı kökten gelen teşri' kelimesi de yolu açık ve geniş yapmak, davarı su içilecek suvata götürmek ve zahmetsiz su içirmek gibi anlamlara gelir.⁶⁰¹ Nitekim modern Arapça'da çok şeritli büyük bulvarlara, geniş ve önü açık caddelere şâri' denilmesi de kelimenin halen eski anlamını yitirmediğini gösterir.⁶⁰²

Kuran-ı Kerim'deki kullanımına baktığımızda, 'şe-re-a' kökünden türetilen üç ayrı kelimenin ayrı ayrı yerlerde farklı anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz:

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

*"Ve son olarak (ey Muhammed!) Seni de buyruğumuzdan bir yola koyduk. O halde bu (yolu) izle ve (hakikati) bilmeyenlerin boş arzu ve heveslerine uyma!"*⁶⁰³

Müfessirler genellikle buradaki 'şeriat' kelimesinin, yol, açık ve doğru yol

⁵⁹⁸ İbn-i Manzur, *a. g. e.*, II/299.

⁵⁹⁹ İsfehani, *a. g. e.*, 265; İbn-i Manzur, *a. g. e.*, II/299.

⁶⁰⁰ Fazlurrahman *İslam*, (trc: M. Aydın, M. Dağ), Ankara, 1992, 141

⁶⁰¹ Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, İstanbul, 1304, III/302.

⁶⁰² Güner, Osman, sy. 12,13, "*İbrahimi Dinlerdeki Müşterek Dini Pratiklerin Yorumlanması Sorunu*", OMÜİFD, Samsun, 2001, s. 156-157.

⁶⁰³ Casiye, 45/18.

mânâsına geldiğini belirtmişlerdir.⁶⁰⁴ Muhammed Esed, şeriat teriminin su kaynağına giden yol şeklindeki kelime anlamına vurgu yaparak, suyun organik hayat için vazgeçilmez bir unsur olması sebebiyle bu terimin de zamanla insana ruhi tatmin ve sosyal refah yolunu gösteren ahlaki ve pratik 'kurallar sistemi' anlamına gelmeye başladığını, dolayısıyla şeriat'ın, en geniş anlamıyla 'dini kurallar' demek olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰⁵ Şeriat, tarikattır,⁶⁰⁶ tevhitir; şeriata tabi olmak ise Lailahe illellah hakikatine tabi olup uymak demektir.⁶⁰⁷ Sünnet ve tarikat demektir. Arap keliminde nehir ve benzeri şeyleri geçmek için kullanılan yerlere şeriat denir. Şeriat de bu anlamda din demektir. Çünkü insanlar, onun aracılığıyla Allah'ın emirlerini yerine getirip O'na yakınlaşmayı sağlarlar.⁶⁰⁸

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ

"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin" diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi, Allah size şeriat/din kılmıştır..."⁶⁰⁹

Burada, 'din konusunda şeriat koymak'tan maksat, dinin değişmeyen neshe uğramayan ve Hz. Muhammed'le (s.a.v) birlikte diğer peygamberlere de öğütlenen ve vahyedilen ortak temel prensipleri yani itikadi ilkeleridir.⁶¹⁰ Tek ve şeriki olmayan Allah'a ibadet etmek, birlik ve beraberlik içinde olmak gibi ilk Peygamber'den son Peygamber'e kadar değişmeyen prensipler koymak demektir.⁶¹¹

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

⁶⁰⁴ İsfehani, a. g. e., 265; Kurtubi, a. g. e., XVI/109.

⁶⁰⁵ Esed, a. g. e., III/1021.

⁶⁰⁶ Celaleyn, (Celaleddin Muhammed b. Ahmed el-Mahalli, Celaleddin Abdurrahman b. Ebu Bekir es-Suyûtî), *Tefsiru Celaleyn*, (I-II), el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, Mısır, 1958, II/186.

⁶⁰⁷ İbn-i Kesir, a. g. e., 6/267.

⁶⁰⁸ Alûsi, Ebu'l-Fadl Şehabeddin es-Seyyid Mahmud el-Alûsi, *Ruhu'l-Meâni Fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesâni*, (I-XXX), Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, tsz, XXV/149.

⁶⁰⁹ Şura, 42/13.

⁶¹⁰ Taberi, a. g. e., XXV/145; Kurtubi, a. g. e., XVI/9.

⁶¹¹ İbn-i Kesir, a. g. e., 6/192.

"Ey Muhammed! Sana da kendinden önceki Kitabı doğrulayıcı ve onu kollayıp koruyucu olarak bu Kitab'ı indirdik... Her biriniz için bir şeriat (yol) ve bir yöntem belirledik. Eğer Allah dileyseydi sizi bir tek ümmet yapardı, fakat bu, verdikleriyle sizi denemesi içindir..."⁶¹²

Ayette geçen 'şir'at' kelimesi de şeriat anlamındadır.⁶¹³ Alimlerin ittifakla bu kelimedenden anladıkları mânâ; her Peygamber'in getirmiş olduğu ve kendi yaşadıkları zaman ve ortama göre, farklılık arz eden, değişken, ameli ve ayrıntılı hükümlerdir.⁶¹⁴ İbn-i Abbas'tan nakledildiğine göre, 'şir'at; yol (sebil) demektir. Mücahit, İkrime, Hasan-ı Basri, Katade, Dahhak, Süddi ve Ebu İshak da yol (sebil) demişlerdir. 'Şir'at', şeriat anlamında,⁶¹⁵ şeriat da suya giden yoldur.⁶¹⁶ Alusi'ye göre burada şeriat kelimesiyle din kastedilmiştir. Su fani bir hayat için nasıl bir sebep teşkil ediyorsa, din de ebedi bir hayata sebep olacak bir yoldur. Dolayısıyla dine şeriat denmiştir.⁶¹⁷

Şeriat kavramının birbirinden farklı anlamlarda kullanıldığı bu üç ayetten ilkinde, şeriatın daha çok kelime anlamına yani, yol ve gidişat anlamına vurgu yapılırken, son iki ayette şeriatın, ameli ya da itikadi hükümler şeklinde terim mânâsının kastedildiği görülmektedir. Burada Osman Güner, *"İbrahimi Dinlerdeki Müşterek Dini Pratiklerin Yorumlanması Sorunu"* adlı makalesinde Tahanevi'nin şeriatı şu şekilde tarif ettiğini belirtir: "Şeriat, herhangi bir Peygamber'in Allah tarafından insanlara getirdiği hükümlerdir. Bunlardan fonksiyonel değeri olanlara, fer'i ve ameli hükümler; inançla alâkalı olanlara ise itikadi ve asli hükümler denir." Bu anlamda şeriat din ile özdeş bir kavram haline gelmektedir.⁶¹⁸ O zaman şeriat bir yolsa, kaynağa varıp istifade etmeyi düşünen kimseleri eskilerde olduğu gibi o kaynağa kadar götüren dosdoğru, yanıltmaz ve yanılmaz bir şehrah ise bu yol; ta Hz. Âdem'den günümüze kadar zaman ve mekâna göre daha doğrusu ümmetlere göre bir takım değişiklikler göstermiş olsa da bizlere kadar ulaşan bir yoldur. Bu yolun genel karakterlerinden biri olan

---

⁶¹² Maide, 5/48.

⁶¹³ Celaleyn, a. g. e., I/107.

⁶¹⁴ Kurtubi, a. g. e., VI/137; İbn-i Kesir, a. g. e., II/587-588.

⁶¹⁵ Celaleyn, a. g. e., I/107.

⁶¹⁶ İbn-i Kesir, a. g. e., II/257-258.

⁶¹⁷ Alûsi, a. g. e., VI/153.

⁶¹⁸ Güner, a. g. e., s. 157.

namaz da onunla birlikte var olagelmıştır.

1.1. Geçmiş Ümmetlerde Namaz

Yüce Allah, tarih boyunca insanları ilahi iradenin buyrukları doğrultusunda yönlendirmek amacıyla her topluma peygamberler göndermiş⁶¹⁹ ve her Peygamber'e de hayatı tanzim etmek üzere ilahi yasalar ve prensipler indirmiştir.⁶²⁰ Peygamberlerin getirdiği bu prensiplerin en temel niteliği, yukarıda da kısaca ifade ettiğimiz gibi aynı kaynaktan gelmiş olmalarıdır. Dolayısıyla bütün peygamberler temelde aynı mesajı insanlara sunmuşlardır.⁶²¹

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَةُ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ

الَّذِينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ

“Böyle iken o, kitap verilmiş olanlar ancak, kendilerine apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler. Oysa onlar, hakka tapan, Allah'ı birleyiciler olarak dini yalnızca Allah'a tahsis edip Allah'a ibadet etsinler, namazı dosdoğru kılsınlar ve zekâtı versinler diye emrolunmuşlardı ancak. İşte odur dosdoğru din!”⁶²²

İbadet teriminin genel anlamı içinde namaz ve zekât da bulunmakla birlikte bu iki ibadet dinin esaslarını teşkil eden unsurlardan olduğu için ayette özellikle zikredilmiştir. Gerek önceki kutsal kitapların aslında ve gerekse Kur'an'da insanlara sadece bir olan Allah'a ihlasla ibadet etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmiştir.⁶²³

Namaz ve zekât her zaman vahyî dinlerin temel noktalarından birini oluşturmuştur.⁶²⁴ Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki ona namazı ve zekâtı farz kılmamış olsun.⁶²⁵ ...Onun için kendilerine kitap verilmiş olan kitap ehli de ta baştan itibaren bununla görevli olmuşlardı ki, Allah'a böyle samimi dindar, hanif olarak ibadet etsinler, namazı kılsınlar ve zekâtı versinler. İşte bu üç esas: Samimi din ile Allah'a ibadet, namaz kılmak ve zekât vermek din-i kayyimedir. Bunların edâ şekilleri itibarıyla açıklaması her Peygamber'in

⁶¹⁹ Yunus, 10/47.

⁶²⁰ Haşr, 57/25.

⁶²¹ Nahl, 16/36; Enbiya, 21/25; Zuhruf, 43/45.

⁶²² Beyyine, 98/4-5.

⁶²³ Kur'an Yolu, V/612.

⁶²⁴ Mevdûdî, a. g. e., I/63.

⁶²⁵ Kurtubi, a. g. e., IX/87.

zamanına ve şeriatine göre değişebilirse de, asıl namaz ve zekât hepsinde sabittir.⁶²⁶

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ النَّعَامِ فَاَلْهَكُمُ اللَّهُ وَاحِدًا فَلَهُ أَسْلَمُوا
وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

“Her ümmet için Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanların üzerine (Allah'ın) adını anınsınlar diye bir mabet yapmışızdır. Hepinizin tanrısı bir tek tanrıdır; onun için yalnız O'na teslim olan müslümanlar olun. İtaat eden alçak gönüllü kimseleri müjdele! Ki Allah anıldığı zaman, kalpleri oynar; kendilerine gelen musibete sabreder; namazı devamlı kılar ve kendilerine verdiğimiz şeylerden başkalarına dağıtırlar.”⁶²⁷

Ayet geçen muhbitin şöyle tarif edilmiştir: Allah'ın buyruklarına içtenlikle teslimiyet gösteren kimselerdir. Gönlü Allah'a yönelmekle huzur bulanlar, içtenlikle tövbe edenler, alçak gönüllü kimseler, haksızlık etmeyen ve haksızlığa uğradığında da özverili davrananlardır.⁶²⁸

Ayetten anladığımıza göre her dönemde ve her ümmetin içerisinde muhbit olan kimselerin özelliklerine sahip inananlar mevcuttu. Dolayısıyla Allah'a teslim olup itaat etmek, alçak gönüllü olup Allah anıldığında kalben ürpermek, sabırlı olmak, namazı ikame etmek ve infakta bulunmak insanlık tarihi kadar eski duygular ve kavramlardır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَاقَاتٍ كُلُّ قَدْ عِلْمَ صَلَاتِهِ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

“Görmez misin ki, göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini? Her biri kendi tesbihini ve duâsını bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir.”⁶²⁹

⁶²⁶ Elmalılı, a. g. e., IX/363.

⁶²⁷ Hac, 22/34-35.

⁶²⁸ Kur'an Yolu, IV/23.

⁶²⁹ Nur, 24/41.

وَلَوْ لَأَدْفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمَتْ صَوَامِعُ وَيَبَعُ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ
كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

“...Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi mânâstırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescitler elbette yıkılırdı.”⁶³⁰

Yukarıdaki ayette geçen mescit ve salevât kelimeleri, daha önceki milletlerin namazla olan ilgilerini ortaya koymaktadır. Nitekim böyle bir durum, Ashab-ı Kehf'le ilgili olarak da geçmektedir. Ashab-ı Kehf'in durumunu öğrenenler, onların mezarlarının yanına mescit yapmışlardı. Kur'an buna *"Onların işine vakıf olanlar ise mutlaka yanlarına bir mescit edineceğiz dediler."*⁶³¹ Yakın zamanlarda Lut gölünde Essenîler'e ait bazı vesikalar bulunmuştur. Bunlarda mescit kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu vesikalarda 'Bizim ibadet ettiğimiz yer Tanrı için başımızı koyduğumuz yerdir.' denilmektedir. Yine Nebati ve Süryani dillerinde, tapınılan ve kutsal varlıklar önünde diz çökülen yer anlamında 'mesgeda' kelimesi kullanılmıştır.⁶³²

Yukarıdaki ayetlerle ilgili müfessirlerce benimsenen yaklaşımlar daha önce arz edilmişti. Burada konumuzla ilgili olarak şunları da söyleyebiliriz: İnsanlar inandıkları Yaratıcıya kulluklarını takdim ettikleri gibi, takdim edecekleri kullukları için de belli mekânlar tayin ederek aynı zamanda ibadetlerini müesseseleştirmişlerdir. Değil insanlık, kâinattaki diğer varlıklar bile kendilerine has bir üslupla da olsa, bu kulluk faaliyetinden geri kalmamışlar, kalamamışlardır.

1.2. Peygamberlerde Namaz

1.2.1. Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup peygamberlerde namaz

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ
فَعَلَّ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ

“Ona İshak'ı lütfettik, üstelik Yakub'u da; ve onların her birini iyi kimseler yaptık. Ve hepsini, emrimizle yol gösteren rehberler yaptık ve

⁶³⁰ Hacc, 22/40.

⁶³¹ Kehf, 18/21.

⁶³² Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, Beyan Yay., İst., 1996, s. 49-50.

kendilerine hayırlı işler işlemeyi, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Hepsi Bize kulluk eden kimselerdi."⁶³³

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

"Bir zamanlar İbrahim'e Beyt (Kabe'n)in yerini açıklamış (ve ona şöyle emretmiş)tik: 'Bana hiçbir şeyi ortak koşma ve tavaf edenler, ayakta duranlar, rükû ve secde edenler için evimi temizle.'"⁶³⁴ emrini ihtiva eden ayet-i kerime, Hz. İbrahim'in kılmış olduğu namazın varlığına işaret etmekle birlikte kıyam, rukû' ve secde rukünlerine de haiz olduğunu ifade etmektedir. Hz. İbrahim'in dininde namaz ibadetinin mevcut olduğunu sözlü Yahudi rivayetlerinden de anlamaktayız. Talmud'da Hz. İbrahim'in sabahları erken kalktığı, şafak vaktinde Allah'a ibadet ettiği, yahudilerin 'Şaharit' ibadetinin Hz. İbrahim'den kaldığı kaydedilmiştir.⁶³⁵

1.2.2. Hz. İsmail'de namaz

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا

*"Kur'an'da İsmail'i de an; çünkü o, vaadine sadık bir kuldu ve gönderilmiş bir peygamberdi. Ailesine ve çevresine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrederdi ve Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti."*⁶³⁶

Yahudilerin öğle yaptıkları 'minha' ibadetinin Hz. İshak'tan, akşamleyin yaptıkları 'maarip' ibadetinin de Hz. Yakup'tan kaldığı zikredilmektedir. Bundan başka Hz. İbrahim'in Makam-ı İbrahim'i kible edindiği, kapı yönünden oraya doğru namaz kıldığı, Hz. İsmail'in de aynı uygulamayı devam ettirdiği kaydedilmektedir.⁶³⁷

⁶³³ Enbiya, 21/72-73.

⁶³⁴ Bakara, 1/125.

⁶³⁵ Ateş, a. g. e., s. 44; Soysaldı, a. g. e., s. 6.

⁶³⁶ Meryem, 19/54-55.

⁶³⁷ Ateş, a. g. e., s. 44.

1.2.3. Hz. Şuayb'da namaz

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصْلَانِكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ

الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

“Onlar: 'Ey Şuayb, atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımız hususunda dilediğimizi yapmamamızı sana namazın mı emrediyor? Herhalde sen çok uslu ve akıllısın !' dediler.”⁶³⁸

İlgili ayetle alâkalı farklı yaklaşımları daha önce aktarmıştık. Burada görülüyor ki namaz Hz. Şuayb'da da vardı. Var olmasının ötesinde sosyal hayata her yönüyle tesiri söz konusuydu.

1.2.4. Hz. Zekeriya'da namaz

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ فَنَادَتْهُ الْمَلَكَةُ وَهِيَ

قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُنْشِرُكَ بِيْحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ

“O aralık Zekeriyya Rabbine: 'Ey Rabbim, bana katından temiz bir soy ihsan eyle; şüphesiz sen duayı işitensin!' diye dua etti. O kalkmış mihrabda namaz kılariken melekler kendisine şöyle seslendiler: 'Haberin olsun, Allah sana, Allah'tan gelen bir kelimeyi doğrulayacak, efendi, son derece nefesine hakim ve salihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya'yı müjdeliyor.”⁶³⁹

Arapça bir kelime olan mihrap; camilerde imam için hazırlanan bir makam (ibadet edilen oyuk bir yer) anlamına gelir. Fakat burada bu kelime, manastırları ve kiliseleri birbirine bağlayan ve yerden biraz yüksek olarak inşa edilen hücreler için kullanılmıştır. Bu yerler, ibadet edilen yerlerin koruyucuları olan ve kendini zahitçe ibadete veren kimseler için hazırlanmıştır. Hz. Meryem de bu hücrelerden birinde kendini ibadete veriyordu.⁶⁴⁰

1.2.5. Hz. Lokman'da namaz

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ

الْأُمُورِ

“Yavrum namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır. Başına gelene sabret, çünkü bunlar azmi gerektiren işlerdendir.”⁶⁴¹

⁶³⁸ Hud, 11/87.

⁶³⁹ Al-i İmran, 3/38-39.

⁶⁴⁰ Mevdûdî, a. g. e., I/223.

⁶⁴¹ Lokman, 31/17.

Peygamber mi değil mi konusuna değinmeden Hz. Lokman'ı da burada andık. Peygamberse konumuzun başlığına muvafık bir kullanım olmuş olur. Değilse, o zaman şunu deriz: Namaz, değil peygamberlik müessesesi ve peygamberler, insanlık tarihi boyunca salih insanların bile vaz geçmediği bir ibadet biçimidir. Bunun dışında, salât kavramının haricinde bir kavramla zikir kelimesi ile dile getirilen Hz. Davud'un da namaz kıldığı belirtilmektedir.⁶⁴² Hz. Peygamber de Amr b. Abbas (r.a)'ın rivayet ettiği bir hadiste

أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ -

"(Nafile) namazın Allah'a en sevimli olanı Davud (a.s)'ın namazıdır."⁶⁴³ buyurmuşlardır.

1.2.6. Hz. Musa ve Harun'da namaz

Namaz ve zekât her zaman vahyî dinlerin temel noktalarından birini oluşturduğunu ifade ettik. Buna göre namaz, diğer bütün peygamberler gibi Hz. Musa ve Hz. Harun'a da emredilmiştir. Dolayısıyla yahudiler de bu emre muhatap olmuşlardır. Çok geçmeden Yahudilerin namazı, cemaatle ikâme etmeyi terk ettiği, tek başlarına kılmaya bile başladıkları hatta bazılarınca unutmaya yüz tuttıkları rivayet edilmiştir.⁶⁴⁴

Hali hazırdaki ibadetlerinin eski peygamberlerden tevarüs ettikleriyle ilgili bilgiyi aktarmıştık. Bunun ötesinde ibadet saatleri ve bu saatler içerisinde sabah ibadetine ayrı bir kutsiyet atfetmeleri, insanlık ve dinler tarihinde ibadet formlarının aynı çizgide cereyan ettiğine dair önemli ip uçları vermektedir.⁶⁴⁵

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي

"Ben seni seçtim, şimdi (sana) vahyolunacak şeyleri dinle. Şüphesiz ben Allah'ım, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Onun için bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl."⁶⁴⁶

⁶⁴² Sâd, 38/24-25.

⁶⁴³ Buhari, Teheccüt, 7; Ebu Davud, Savm, 67.

⁶⁴⁴ Mevdûdî, a. g. e., I/63.

⁶⁴⁵ "Yahudilikte, günde tayin edilmiş üç ayrı ibadet vakti vardır. Bunlar; sabah, öğleden sonra ve akşamdır. Sabah ibadeti, şafağın sökmesinden günün üçte bir vakti girinceye kadar, öğleden sonraki ibadet, güneşin batmasından biraz önceye kadar, akşam ibadeti, akşam karanlığının biraz öncesinden şafağın sökmesine kadar ezberden okunarak yapılır. Bu vakitler, Mated'de sunulan günlük takdimlerin saatleriyle de mutabıktır. Günlük ibadetin en mukaddesi sabah ibadetidir; ondan önce yemek yemeğe veya iş yapmaya izin verilmez." (Soysaldı, a. g. e., s. 10.)

⁶⁴⁶ Taha, 20/14.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّأَ لِقَوْمِكَ مِمَّا بَمِصْرَ بُيُوتًا وَأَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ

الْمُؤْمِنِينَ

“Biz de Musa ile kardeşine şöyle vahyettik. "Kavminiz için Mısır'da bir takım evler hazırlayın, evlerinizi kible tarafına yapın ve namaz kılın! Bir de mü'minleri müjdele!”⁶⁴⁷

Ayetle ilgili olarak Mevdudi şöyle demiştir: Bu sözleri ve hangi şartlar altında indirildiğini derin derin düşünüp vardığım sonuca göre Hz. Musa (a.s), cemaatle namaz (salât) kılmak için bir takım binalar inşaa etmek ya da evler edinmekle emrolunmuştur. Bu gerekliydi, çünkü cemaatle namaz kılma şekli, iktidarın zulmü ve itikat zayıflığı yüzünden israiloğulları ve Mısır müslümanları tarafından terkedilmişti. Bu durum onların dağılmaları ve dini ruhlarının ölmesi sonucunu getirdiği için cemaatle namaz kılmayı yeniden tesis etmek asıl olacaktı diyen Mevdudi şöyle devam eder: (Dolayısıyla) "Evlerinizi kible (ye dönük mescidler) haline getirin" ifadesi bence şu anlama gelmektedir. **"Bu evleri cemaatle namazın kılındığı ortak mekanlar ve toplantılarınızın yapıldığı merkezi yerler haline getirin."** İfadenin akabinde **"namazı ikame edin"** emrinin gelmesi, namazlarını tek tek değil, cemaatle kılmaları yolundaki imaya delalet eder.⁶⁴⁸ Bu ayet daha farklı şekillerde de izah edilmiştir.⁶⁴⁹

Elmalılı, Bakara süresinin 83. ayeti israiloğullarından namaz kılma sözünün alındığına işaret etmektedir demiştir.⁶⁵⁰

Kitab-ı Mukaddes'in bazı yerlerinde geçen "Sabahleyin erken kalktılar ve Rabb'in önünde secde kıldılar..." ve "...ve orada Rabb'e secde yaptı..." gibi ifadelerin israiloğullarında namaz ibadetinin mevcudiyetine dair bir işaret olduğu söylenmektedir.⁶⁵¹ Buna rağmen günümüz itibarıyla konuya farklı açıdan

⁶⁴⁷ Yunus, 10/87.

⁶⁴⁸ Mevdüdi, a. g. e., II/333.

⁶⁴⁹ Bazı müfessirler daha sonra gelen namaz kılma emriyle de bağ kurarak, kible kelimesini mabetler anlamıyla açıklamışlar ve bu buyruğu, evlerinizi ibadet mahalleri yapınız şeklinde yorumlamışlardır. Bazı müfessirler ise kible kelimesinin sözlük anlamından yola çıkarak burada, karşılıklı evler yapıp dayanışma içinde bulunmalarının kastedildiği kanaatini taşımaktadırlar. Bazıları da ayeti şöyle izah etmiştir: Kısa bir süre sonra İsrailoğulları'nın -kendi izni ve yardımıyla- Mısır'dan ayrılacağını bilen yüce Allah'ın onlardan mabetler yapmalarını istemesi anlamlı olmaz; bu emirle onlardan, göçe hazırlık amacıyla, buldukları yerin dışında bir mahalde muhtemelen çadır veya baraka türü meskenler edinmeleri istenmiş olmalıdır. (*Kur'an Yolu*, III/138-139.)

⁶⁵⁰ Elmalılı, a. g. e., I/331.

⁶⁵¹ Ateş, a. g. e., s. 46-47.

yaklaşanlar ve namaz ile günümüz yahudilerinin yapmış olduğu ibadet arasında irtibat kuranlar da olmuştur.⁶⁵²

1.2.7. Hz. İsa'da namaz

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا

*"Beni, nerede olursam olayım mübarek kıldı. Hayatta bulunduğum müddetçe namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti."*⁶⁵³

Hz. İsa bu şekilde kendisinin namaz, oruç ve benzeri kulluk görevlerini yerine getirmekle yükümlü kılındığını ifade etmiştir. Bu ifadelerden namazın, - vakitleri ve rek'at sayıları gibi şeklî yönlerinde farklılıklar bulunsa da- en azından Hz. İbrahim'den sonra peygamberler geleneğinde mevcut bir ibadet olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁵⁴

⁶⁵² Yahudilik tarihinde namazın teşri' tarihçesi, ahkâmı ve durumu büyük bir kapalılık arz etmektedir. Bunun içindir ki, bütün asır ve nesillerde kılınan geleneksel namaz için tek ve açık bir sûret ortaya koymak zordur. Çünkü Yahudilikte namaz, İslamiyet'teki namazın hilafına, zamanla ve olaylar karşısında asliyetini kaybetmiş, büyük değişikliklere uğramıştır. Halen de yenileme ve geliştirme akımlarının tesiri altındadır. Binaenaleyh bir araştırmacının, Yahudilik tarihinin derinliğine inip de; Yahudi Peygamberlerinin, hahamlarının ve fakihlerinin kılmış oldukları namaz şudur diyebilmesi güçtür. Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük bir Yahudi Fakültesinde "Yahudilik Dini Kürsüsü" profesörü Yahudi bilgini Samuel S. Cohon, konuyu özetleyecek şekilde şöyle demiştir: "Tevrat'ta namazı emreden açık bir nass olmamakla beraber -çünkü ahd-i kadimde geleneksel ibadetler hemen hemen kurbanlara münhasır idi.- Yahudiler, dua ve namazı da Allah'a yaklaşma vesilesi telakki etmişlerdi. Yahudi Peygamberleri, bazen mistik bir hayat yaşamış, tövbe ve istiğfarla vakit geçirmişlerdir. Meselâ Peygamber Yereyima, hayatın dağdağa ve külfetlerinden kaçıp tövbe ve tezellülle vakit geçirmiş, Babil sürgününde bulunan Yahudilere de ibadet ve dua yoluyla Allah'a yaklaşmalarını ve O'nun için nefislerini hazırlamalarını tavsiye etmişti. Mezmurların müellifleri de bu yolda devam etmişlerdir; bunların dindarlık ve takvaları, Yahudilikteki ferdi ve toplu olarak yapılan namazları meydana getirmiş ve onları kendilerine has olan şekillerle klişeleştirmiştir."

Tevrat'ta namazın aslını araştıran Yahudi hahamları, namaz mefhumunu 'Tesniye' kitabında yer alan bir ayetten çıkarmışlardır. Bu ayette deniliyor ki: "Sen O'nu seversin, bütün kalbin ve ruhunla O'na ibadet edersin."

Dua ve ibadet anlamına gelen İbranice kelimeler, Yahudilerdeki namaza ve ondan kast olunan mânâya delalet etmektedir. Bu deyimlerin en meşhuru 'Tephillah'tır ki, bunu Cold Tesher, Hakim olan Allah'a yalvarma ve ona teslim olma şeklinde tercüme etmiştir. Ahbar devrinde ferdi ve toplu namazlar; sabah, öğle ve gurup vaktinde olmak üzere üç vakitti. Heykel devrindeki dindarların yaptıkları da bu şekilde idi. Bu üç vakit namaz (dua demek yerinde olur) ve üslupları, cumartesi gününün üslupları, yeni ay namazı, ilave edilen mukaddes günler namazı, özel keffaret günü namazı; Heykel devrindeki kurban ve diğer ibadetlere denk sayılmıştır.

Yahudilerdeki geleneksel ibadet sistemi; namazda kadınla erkeğin ayrı olmasını emrettiği gibi, başın örtülmesini, rükû şeklinde eğilmeyi, muayyen namazlarda ayakta durmayı, Amidah ve Hezekiel'in baş kısmı okunurken üç adım kadar namaz kılanın (dua edenin) geri çekilmesini de icap ettirmektedir. (en-Nedvi, Ebu'l Hasen el-Haseni, *Kitap ve Sünnet Işığında Dört Rükûn*, (trc: İsmet Ersöz), 3. Baskı, İslami Neşriyat, Konya, 1991, s. 80-83.)

⁶⁵³ Meryem, 19/31.

⁶⁵⁴ *Kur'an Yolu*, III/511-512.

Hız. İsa'nın annesi Hız. Meryem'in de namaz kılmak için her gece guslettiđi⁶⁵⁵ ve ayakları şişinceye kadar namaz kılıp kıyamda durduğu rivayet edilmektedir.⁶⁵⁶

Ashab-ı Kehf'le ilgili olarak Kur'an'da geçen mescid kelimesi, ilk Hıristiyanların namaz kıldıklarını göstermektedir. Lut Gölü'nde bulunan ve Essenler'e ait olan bazı vesikalarda mescid kelimesi kullanılmaktadır. Bu vesikalarda "Bizim ibadet ettiğimiz yer, Tanrı için başımızı koyduğumuz yerdir" denilmektedir. Nabati ve Süryani dillerinde, tapınılan ve kutsal varlıklar önünde diz çökülen yer anlamında 'Masgeda' kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca, Doğu Hıristiyanları, kendi ibadetlerine 'Salah' adını vermekteydiler. Bundan hareketle bazı müsteşrikler, İslam'daki namazın Doğu Hıristiyanlarından esinlenerek tanzim edildiğini ileri sürmüşlerdir.

J. Wensinck ise, namazla Yahudi ve Hıristiyanların dini ayinleri arasında benzerlik kurmakta ve Aramice'de 'Selota' kelimesinin katlamak, bükme anlamında olup, namaz gibi ayin şeklindeki dua mânâsına kullanıldığını söylemektedir. Bu durum, namaz ibadetinin Hıristiyanlara da emredildiğini ve Hız. Peygamber'in çağında Doğu Hıristiyanlarının tahrif edilmiş şekliyle de olsa, bunu devam ettirdiklerini göstermektedir. Nitekim Hıristiyanların ibadetinde de namazda olduğu gibi, kıyam, secde ve ka'de durumları göze çarpmaktadır. Süryanilerin ise rükû ve secdeli namazları olduğu nakledilmektedir.⁶⁵⁷

Ali Osman Ateş, adı geçen makalesinde M. Rodinson'un, Doğu Hıristiyanlarının kendi ibadetlerine salât dediklerini, İslam'daki namazın da Doğu Hıristiyanlarının bu ayinlerinden esinlenerek tanzim edildiği iddiasında olduğunu nakletmektedir.⁶⁵⁸

---

⁶⁵⁵ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, I/363.

⁶⁵⁶ Taberi, *a. g. e.*, III/265; İbn-i Kesir, *a. g. e.*, I/363.

⁶⁵⁷ Soysaldı, *a. g. e.*, s. 10.

⁶⁵⁸ Ateş, *a. g. e.*, s. 50.

Bu günkü hıristiyanlıkta ibadet hayatında farklılıklar göze çarpsa da⁶⁵⁹ konuyla ilgili olarak Nedvi şu görüşleri ileri sürmektedir: Dördüncü asırda İznik'te toplanan konsil Hıristiyanlıktaki namazı kabul ve tesbit etmiştir. Bugün dahi Vatikan, onun üzerinde rötuş ve değişiklikler yapıp Katolik hıristiyan âlemine göndermektedir. Aynı şekilde, ileri gelen kiliseler de onda (namazda) değişiklik yapabilmektedirler. “*Din ve Ahlak Ansiklopedisi*” inde “*Hıristiyanlarda Namaz*” makalesinin yazarı, Hz. İsa'nın havralara gittiğini ve yahudilere namazlarında iştirak ettiğini, eski hıristiyan ileri gelenlerinin de aynı şeyi yaptığını, hıristiyanlıktaki ibadetin bu ilk hıristiyan neslinin hareketleri üzerine kurulduğunu, hıristiyan kilisesinin yahudilikle alakasını kesmediğini, yahudiliğin hıristiyan kiliseleriyle ilişkisini kestiğini ileri sürer.⁶⁶⁰ Hz. Aişe (r.anha)'dan naledilen bir hadiste Allah Rasulünün, "**Allah, yahudi ve hıristiyanlara lanet etsin, peygamberlerinin kabirlerini mescit yaptılar.**"⁶⁶¹ şeklinde buyurması da yahudi ve hıristiyan inanç dünyasında namaz kılınan secdegahların bulunduğu bir işarettir. Yine ayrıca Ebu Hureyre (r.a) rivayet ettiği bir başka hadiste Hz. Peygamber tarafından "**Yeryüzü (diğer ümmetlerin ve peygamberlerin dışında hususi olarak) bana mescit kılındı.**"⁶⁶² diye ifade edilmesi; mescit kültürünün bütün peygamberlerde olduğu meselesi ile

---

⁶⁵⁹ Kiliselerin kararlaştırdığı üslup ve lafız tarzlarında, duaları ayrı makam ve besteler haline sokmalarında, seçtikleri dilde, Allah anılırken ve bazı dualar esnasında sükut ve düşüncenin hakim olması ve Hz. İsa'yı tanımlayan açık ifadelerin kaldırılması konularında farklılıklar göze çarpsa da (en-Nedvi, a. g. e., s. 87.) Hıristiyanlıkta ibadet iki esasa dayanmaktadır:

1 - Hz. İsa'nın ibadet (ayin, dua) konusundaki telkini

2 - Hz. İsa'nın yaşayan ibadeti (ayin, dua).

Hıristiyan Kutsal Kitabı'nda İsa tA'rafından tavsiye edilmiş dini bir uygulama bulunmaz. Ancak kalben dua edilmesi yer almaktadır.

Dua konusunda da Hz. İsa'nın telkinleri menfi ve müspet olmak üzere iki şekildedir: Hz. İsa putperestler, Ferisiler gibi ibadet etmemek; odaya kapanarak- ve gizlilik içinde yapmak gerektiğini telkin etmiştir. İsa'nın ibadet ettiği, namaz kıldığı ve geceyi ibadetle geçirdikten sonra havarilerini seçtiği tartışılan konulardır.

Günlük ibadet (ayin), sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa yapılmaktadır. Kilise, toplu halde yapılan ibadeti ferdi yapılandan üstün görmüştür. Bunun için, mecburi olmasa da, ibadet sabah ve akşam kilisede papaz nezaretinde yapılmaktadır. Zamanı, iklim ve hayat şartlarına göre ayarlanmaktadır. Haftalık ibadet (ayin) : Pazar günleri sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakittir ve kilisede yapılmaktadır. Pazar günü yapılan ayinin (Messe) özel bir yeri ve önemi vardır. Yıllık İbadet (ayin): Noel, Paskalya, Haç Yortusu'dur. (Küçük, Abdurrahman, "*Dinlerde İbadet ve Mabet*", DİBİD., c. 24, sy. 3, 1998 s. 32-34.)

⁶⁶⁰ Nedvi, a. g. e., s. 84-85.

⁶⁶¹ Müslim, Mesacit, 19; Ahmed b. Hanbel, XIII/7352.

⁶⁶² Ahmed b. Hanbel, XIII/124.

yeryüzünün bütünüyle mescit olarak kendisine ve ümmetine hususi anlamda tahsis edildiğine işaret etmektedir.

1.3. Haniflerde namaz

Meryem süresinde Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: **"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği Peygamberlerden, Adem'in zürriyetinden, Nuh ile beraber taşıdıklarımızdan, İbrahim ile İsmail'in neslinden, hidayete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir. Onlara çok Esirgeyici (Allah'ın) ayetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı."**⁶⁶³

Ayetin hemen akabinde aşağıdaki ayet getirilmiş, 'fa-i takibiyye' ile de ayete başlanılarak zihinlerde oluşabilecek istifhamlar ortadan kaldırıp sağlam bir bağla iki ayet birbiriyle irtibatlandırılmıştır. Böylece ta Hz. Âdem'den Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in nesillerine kadar, şehvetlerine uyup namazlarını zâyî eden dolayısıyla gayya ile karşı karşıya kalacak olan insan profilinin, insanlık ve dinler tarihinin bir ortak paydası olduğuna vurgu yapılmıştır.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا

"Sonra bunların arkasından bozuk bir güruh geldi, namazı ziyan ettiler ve şehvetlerinin ardına düştüler; bunlar da Gayya kuyusunu boylayacaklardır."⁶⁶⁴

Sapık bir topluluğun namazı tamamen terk etmesi veya onun edasında tamamen dikkatsiz ve aldırılmaz olmaları bu, sapık topluluğun işlediği ilk günahdır; çünkü bundan sonra onlarla Allah arasında başka bir bağ kalmaz. Bu nokta burada evrensel bir ilke şeklinde, yani eski peygamberlerin hepsinin ümmetlerinin ilk önce namazı bırakarak sapıtmaya başladıkları gerçeği ortaya konularak sunulmaktadır.⁶⁶⁵

Namazın zâyî edilmesinin ne mânâ ifade ettiği ile ilgili serdedilen görüşler ayrıca ele alınmıştı.

Kaynaklarda yer alan bazı haberlerden, cahiliye döneminde hanifliğe mensup bazı kimselerin namaz kıldıklarını öğrenmekteyiz. Ebu Zerr ile Kus

⁶⁶³ Meryem, 19/58.

⁶⁶⁴ Meryem, 19/59.

⁶⁶⁵ Mevdûdi, a. g. e., III/207.

b.Saide cahiliye döneminde namaz kılan kimseler arasında yer almaktaydı. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde Hz.İbrahim ve İsmail'in namaz kıldıkları ve kendilerine tabi olan kimselere namaz kılmayı emrettikleri bildirilmektedir. Peygamber'imiz'in dedesi Abdulmuttalib'in Kabe'nin Hz. İbrahim tarafından kible olarak tesis edildiğini bildiği, Zeyd b. Amr'ın da cahiliye döneminde kibleye yönelip "İlahım, İbrahim'in ilahıdır, dinim de İbrahim'in dinidir" diyerek secdeye kapandığı kaydedilmektedir. Bu ve benzeri haberler, namazla ilgili bazı şeylerin Hz. İbrahim devrinden cahiliye devrine intikal ettiğini göstermektedir.⁶⁶⁶

1.4. Müşrik Araplarda namaz

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

*“Kabe'nin huzurunda namazları ise ıslık çalıp el çırpılmaktan başka bir şey değil! O halde küfrü küfranınızdan (inkar ve nankörlüğünüzden) dolayı tadın azabı!”*⁶⁶⁷

Tahiru'l-Mevlevi, cahiliye müşriklerine ait ibadetin, Kabe ve putların etrafında ıslık çalarak, el çırpılarak dönmek, putlara dokunmak ve onlar için kurban kesmekten ibaret olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁸

İ. Goldziher, namaz ibadetinin cahiliye devrinde mevcut olmadığını, 'salât' teriminin Arapça olmayan bir kelime oluşunu da buna delil olarak ileri sürdüğüne işaret etmiştir.⁶⁶⁹

"Cahiliye döneminde namaz ibadetinin olmayışı, tespiti doğru kabul edilirse, Hz. İbrahim'in Dini'nde mevcut olan namaz ibadetinin, zamanla cahiliye Arapları tarafından terk edilip unutulmuş olmasından dolayıdır. Nitekim cahiliye Araplarının Hz. İbrahim'in Dini'nde mevcut olan birçok hususu unuttukları bilinen bir gerçektir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de yer alan; **"Onların Beyt(ullah) yanındaki namazları da ıslık çalmadan ve el çırpılmaktan başka bir şey değildi..."** ayeti cahiliye döneminde müşrik Arapların namaza yabancı olmadıklarını göstermektedir. Gerçekten de bu dönemde müşrikler, erkek-kadın, açık saçık el ele tutuşur, Kabe'nin etrafında dolaşırlar ve ıslık çalıp el çırpırlardı.

⁶⁶⁶ Soysaldı, a. g. e., s. 5-7.

⁶⁶⁷ Enfal, 8/35.

⁶⁶⁸ Tahiru'l-Mevlevi, a. g. e., s. 22.

⁶⁶⁹ Ateş, a. g. e., s. 51; Soysaldı, a. g. e., s. 7.

Ayrıca çeşitli çalgılar çalar, oynar, hora teper ve yaptıklarını alkışlardı. Hz. Peygamber Kabe'ye gelip namaz kılmak ya da Kur'an okumak istediği zaman, çoğu kez böyle ayinler yapmakta ileri giderler, kendileri de namaz kılıyor ve dua ediyorlarmış gibi gösteri ve gürültü yaparlardı. Bunu da kendileri için bir ibadet sayarlardı.⁶⁷⁰ Namaz, şekliyle değil, fakat mânâsıyla Hz. Muhammed'in İslam'dan önceki günlerine kadar uzanır.⁶⁷¹

Wensinck İslam Ansiklopedisi salât maddesinde şöyle bir bakış açısı ileri sürer: Salâtın ve sallâ fiilinin en eski surelerde zikredilmiş olması⁶⁷² keyfiyeti, bu ibadetin İslam'ın ilk doğuşundan itibaren mevcut olduğunu, bu konuda şüpheli düşünce ve faRâzîyeler, Kur'an'ın şahadetini yeteri derecede hesaba katmamaktan ileri gelmektedir.⁶⁷³

Abdullah İbn Ömer'den gelen bir rivayete göre müşriklerde İslam namazına benzer bir namaz biçimi vardı. Kabe'yi tavaf ettiklerini ve el çırtıklarını söyleyen İbn Ömer, kendi eliyle, onların nasıl el çırtıklarını tarif ettikten sonra 'yanaklarını yere koyarlardı' ifadesini de kullanmıştır.⁶⁷⁴ İbn Kesir'in rivayetine göre İbn Ömer, ıslık çalarak müşriklerin tavafta nasıl ıslık çaldıklarını, sonra da yanağını eğerek elleri ile onların nasıl el çırtıklarını anlatmış; başka bir rivayette de: 'Kabe'yi sola doğru tavaf ederler, yanaklarını yere koyup el çırpar, ıslık çalarlardı' demiştir. Bu rivayete göre müşriklerin ibadeti, hareketleri ve secdesi olan bir namaz olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷⁵

Ayetteki 'mukâ' ve 'tasdiye' kelimeleriyle ilgili şunlar söylenmiştir: 'Mukâ', ıslık ve ıslık çalmaktır. Üflenip çalınan düdük seslerini de içine alır. 'tasdiye', bağırıp çağırmak ve eğlenip oynamak gibi bir maksada yönelik yapılan el çırtmaya denir.⁶⁷⁶ Buradaki 'ıslık çalmak, el çırtmak' ifadesi, zenginlik, iktidar, nüfuz, toplumsal konum gibi çevresel, toplumsal olgulara; talih ya da şans denen ve sebep-sonuç ilişkisiyle açıklanmasında acze düşülen soyut olgulara

---

⁶⁷⁰ Elmalılı, *a. g. e.*, IV/228.

⁶⁷¹ İzutsu, *a. g. e.*, s. 140.

⁶⁷² Mearic, 70/23; Kıyame, 75/31; Mâun, 107/5; Kevser, 108/2.

⁶⁷³ Wensinck, *a. g. e.*, s. 112.

⁶⁷⁴ Vahidi, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vahidi, *Esbabu'n-Nüzul*, (Ebu'l-Kasım Hibetullah'ın en-Nasih vel-Mensuh adlı eseri hamisiyle), Matbaat-ı Hindiye, Mısır, h. 1315, s. 176-178.

⁶⁷⁵ İbn-i Kesir, *a. g. e.*, III/251.

⁶⁷⁶ Elmalılı, *a. g. e.*, IV/228.

yarı tanrısal bir mahiyet yakıştırmaya alışkın bir toplumun dinsel törenlerindeki ya da tapınma forumlarındaki manevi boşluğa ve yoksulluğa mecazi bir yolla işaret etmek için kullanılmış gibidir.⁶⁷⁷

H. Mehmet Soysaldı "*Kur'an Semantiği Açısından Salât Kavramı*" adlı makalesinde Kastallani'den naklen şu bilgileri aktarmaktadır: Cahiliye devri Araplarında namazın bilindiği, ölüye de namaz kıldıkları rivayet edilir. Ölünün kabri başında durur, onun iyiliklerini, güzel işlerini anar ve hüzün gösterirlerdi. Bu işe de 'es-Salah' (namaz) derlerdi. İslam, bu namaza ve benzeri dini geleneklere 'da'va'l-cahiliyye' (cahiliyye duası) demiştir. Bu namaz, İslam'daki cenaze namazından farklı da olsa yine namaz sayılır. Netice olarak diyebiliriz ki, Kur'an'dan önce cahiliye dönemi Araplarda ve İslam öncesi ilahi dinlerde namaz ibadeti vardı. Kıldıkları namaz, ruhtan yoksun, huzur ve edepten uzak, düzensiz bir ibadet şekli idi. Ve onlar, bu ibadeti sırf Allah için değil, Allah ile beraber O'nun ortakları kızları kabul ettikleri melekler için yaparlardı.⁶⁷⁸

2. İslam'da Namaz ve Önemi

Kur'an-ı Kerim'de –saliye fiilini hariç tutarak- 'salât' lafzını incelediğimizde, 67 yerde müfret, 11 yerde hem müfret ve hem de bir zamire muzaf olarak, 4 yerde de 'salevât' şeklinde çoğul, 1 yerde hem çoğul hem de bir zamire muzaf olarak geçtiğini görmekteyiz. Ayrıca 3 yerde mazi fiili olarak 'sallâ' şeklinde, 5 yerde muzari fiil olarak 'yusalli ve yusallune' şeklinde, 3 yerde emir, bir yerde de nehy olarak geçtiği görülmektedir. Bunların dışında 3 defa 'musallin' şeklinde ism-i fail, 1 yerde de 'musallâ' şeklinde ism-i mekan olmak üzere toplam 99 defa tekrarlanmıştır.⁶⁷⁹

2.1. İnanç Yönüyle Namaz

İbadet teriminin genel anlamı içinde namaz ve zekâtın da bulunmasına rağmen bu iki ibadetin, Kur'an'da (ibadet kavramından sonra özellikle zikredilerek)⁶⁸⁰ dinin esaslarını teşkil eden (önemli) unsurlardan ikisi olduğu zikredilmiştir.⁶⁸¹ Namaz, bedeni ibadetlerin en önemlisidir.⁶⁸² Kim ki onu

⁶⁷⁷ Esed, *a. g. e.*, I/330.

⁶⁷⁸ Soysaldı, *a. g. e.*, s. 12.

⁶⁷⁹ Abdülbaki, *a. g. e.*, s. 412-414.

⁶⁸⁰ Beyyine, 98/4-5.

⁶⁸¹ *Kur'an Yolu*, V/612.

doğrulttu dinini doğrultmuş; kim de onu terk etti dinini yıkmış demektir. O bütün işlerin başıdır, kim ki onu muhafaza altına aldı, onun haricinde olanları daha iyi muhafaza etti; kim de onu zâyî etti, onun dışındakileri çoktan kaybetti (ve kaybedecek) demektir. Allah onun muhafızlarını, ikamesinde (koşmakta) olanları ve onda haşyet duyanları övmüştür. (övmüş te) Ahirette onlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.⁶⁸³

Namaz insanlara dünyevi zevkler nedeniyle Allah'tan gafil olmamaları ve insanın kendi başına bağımsız bir varlık değil, Allah'ın kulu olduğunu hatırlamaları için farz kılınan önemli bir ibadettir.⁶⁸⁴ Bu itibarla namazdan uzaklaşmak, yavaş yavaş şehvetlerin hakim olması demektir.⁶⁸⁵ Kur'an'da, küfrü bırakmış ve İslam'ı kabul etmiş sayılmak için; küfür ve şirkten dönüp tövbe etmekle mesele bitmediği,⁶⁸⁶ dahası, (kişinin) namaz kılmak ve farz olan zekâtı vermek mecburiyeti olduğu vurgusu yapılmıştır.⁶⁸⁷ Ve yine ilgili ayette, imanda müslümanların kardeşi (olarak) sayılabilmenin şartı; tövbe (edip) namaz ve zekât farzlarını yerine getirmek olduğu hususu işaret edilmiştir.⁶⁸⁸

Bir kimsenin namaz kılması onun muhakkak, Allah'a, Rasulü'ne, Kitabı'na ve ahiret gününe inanmakta ve bu imânâ göre amel etme gayretinde olduğu anlamına gelir.⁶⁸⁹ Uyarma ve müjdeye layık olabilmek için, imandan sonra en azından namaza devam etmek ve zekâtı vermek şarttır.⁶⁹⁰ Gayba iman sebebiyle Allah'tan korkma yani O'na içtenlikle, tam bir teslimiyet içinde iman etmek ve namazı özenle kılmak; Rasûlullah'ın uyarılarının fayda vereceği samimi müminlerin temel özelliklerindedir.⁶⁹¹

"Ayetler (dolayısıyla Kur'an), yalnız şu iki vasfı taşıyanlara doğru yolu/hidayeti gösterir ve mutlu sonun müjdesini verir:

---

⁶⁸² Razi, *a. g. e.*, III/44.

⁶⁸³ Abbas Kerrare, *a. g. e.*, s. 64.

⁶⁸⁴ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/221.

⁶⁸⁵ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/207.

⁶⁸⁶ Tövbe, 9/11.

⁶⁸⁷ Mevdûdî, *a. g. e.*, II/193.

⁶⁸⁸ Elmalılı, *a. g. e.*, IV/281-282; Mevdûdî, *a. g. e.*, II/195.

⁶⁸⁹ Mevdûdî, *a. g. e.*, VI/421.

⁶⁹⁰ Elmalılı, *a. g. e.*, VI/125.

⁶⁹¹ *Kur'an Yolu*, IV/410-411.

a) İmanı benimseyenler, yani Kur'an ve Hz. Muhammed'in davetini kabul edenler...

b) İmanı yalnızca dille ikrar etmelerinin yanında aynı zamanda ilâhî emirlere itaat etmeleri ve (bu emirleri) fiilen uygulamaları gerekir. Bu teslimiyetin ilk göstergesi de namaz kılmak ve zekât vermektir."⁶⁹²

Aşağıda vereceğimiz örnek ayetlerdeki salât kelimesi ile ilgili kullanımlar dikkat çekicidir.

Kur'an'da istisna edatıyla tövbe edenlerin özellikleri zikredilirken, bazen tövbenin ardından iman ve salih amel zikredilir.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

"Ancak tövbe edip, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler hariçtir."⁶⁹³

Bazen istisna edatı hariç, buna benzer kullanımlarda tövbe ameliyesinin ardından ıslah fiili ve türevleri getirilmiştir.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ

"Böyle iken her kim de yaptığı zulmün ardından tövbe edip dürüstlüğü dönerse, Allah elbette tövbesini kabul eder..."⁶⁹⁴

Bazen de tövbenin hemen ardından ikame-i salât ve ita-i zekât ifadelerine yer verilmiştir.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ

"Fakat tövbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse..."⁶⁹⁵

Bir ayet-i celilede de artık namaza en yüksek paye verilerek onun yerine imanın kullanımı yoluna gidilmiştir. Bu ayetin nüzulüne sebep olan husus; kible tahvili öncesinde vefat eden kardeşlerinin namaz ibadetlerinin heba olması endişesini taşıyan sahabenin meseleyi Hz. Peygamber'e iletmeleridir.⁶⁹⁶

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَوُوفٌ رَحِيمٌ

⁶⁹² Mevdûdî, a. g. e., IV/76.

⁶⁹³ Meryem, 19/60; Furkan, 25/70.

⁶⁹⁴ Nisa, 4/16; Maide, 5/39.

⁶⁹⁵ Tövbe, 9/5,11.

⁶⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, V/86.

"Allah imanınızı zâyî edecek değildir. Allah insanlara karşı çok şefkatli ve merhametlidir."⁶⁹⁷

Hulasa, namaz; yanlışından dönen veya İslam'a girmeye namzet olan bir kişi için tövbenin ardından iman etmesinin ve kendisini ıslah ederek salih amellerde bulunmasının bir nişanesi sayılmış ve bu iki temel unsurun yerine kullanılmıştır. Bir başka ayette de bu durum, tam tersine, namazın yerine iman getirilerek perçinlenmiştir.

2.2. Namazın Dünyevi Faydaları ile Ruhi ve Psikolojik Kazanımları

Nimetin artması şükür ile; şükür de nimeti unutmamakla ayakta duracağından, temizlikleri yapmak, Allah'ın nimetlerini ve özellikle İslâm nimetini unutmamak, zikir ve fikirden çıkarmamak, daima anmakla şükretmek gerekir ki, namaz, bu şükür cümlesindedir.⁶⁹⁸ Müminler, kafirlerin aksine şükür seçmelidirler. Şükürlerinin bürünmesi gereken pratik şekil ise, namazı kılmaları ve mallarını Allah yolunda harcamalarıdır.⁶⁹⁹

Aile ehline namaz kılmalarını emretmesi, şahsın bizzat kendisinin de ona sabırla devam etmesi, rızıklanmaya sebeptir. Güzel akibet bu durumdaki takva sahiplerininindir.⁷⁰⁰ Namaz rızık sebebidir, acıkan için şifadır.⁷⁰¹ Nitekim Allah Rasulü (s.a.v) bir hadiste şöyle buyurmuşlardır. Ebu Hureyre anlatıyor:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ هَجَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَهَجَرْتُ فَصَلَّيْتُ ثُمَّ جَلَسْتُ فَأَتَقَتَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ « أَشِكَمْتَ دَرْدُ ». قُلْتُ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ « فَمُ فَصَلِّ فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شِفَاءً ».

"Allah Rasulü öğle sıcağında yola çıktığı ben de çıktım. Namaz kılıp oturdum. Bana dönüp 'acıktın mı ?' dedi. Evet, Allah'ın Rasulü deyince 'kalk, namaz kıl, çünkü namazda şifa vardır' buyurdu."⁷⁰²

Namazı devam üzere kılmak, gerçekten fahşadan, yani açık çirkinlikten, edepsizlikten, fuhşiyattan ve münkerden; aklın ve şer'in beğenmeyeceği uygunsuzluktan ve günahattan men eder.⁷⁰³ Namaz kılmak, kişinin tutumlarını ve değerler sistemini değiştirir. Onun günah ve lüks yerine temiz bir hayat ve helâl

⁶⁹⁷ Bakara, 2/143.

⁶⁹⁸ Elmalılı, a. g. e., III/175.

⁶⁹⁹ Mevdûdî, a. g. e., II/519.

⁷⁰⁰ Elmalılı, a. g. e.,

⁷⁰¹ Kurtubi, a. g. e., I/1170.

⁷⁰² İbn-i Mace, Tıb, 10.

⁷⁰³ Elmalılı, a. g. e., VI/222-223.

kazanç yolunu seçmesine neden olur.⁷⁰⁴ Tövbe, kişinin fikri potansiyelini cehaletten, namaz ve zekât ise davranış potansiyelini insana yaraşmayan eylemlerden arındırması demektir.⁷⁰⁵

Vaad edilmiş olan olgunluk gayesine ermek için her şeyden önce sabır ve namazla yardım istemek gerekmektedir.⁷⁰⁶ Müminlerin imanlarının güçlenmesi, nefislerin terbiye edilmesi, Allah rızası için ölümü göze alacak bir ruh kemalinin oluşması, namaz ve zekâtla mümkündür.⁷⁰⁷ Sabır ve namaz, Allah yolunda karşılaşılan güçlüklerin çözülmesine yardım eder.⁷⁰⁸ Sabır ve namaz, verilen görevin yükünü taşımak için gerekli olan gücü yaratır. Namaz ise kişiyi, disiplin ve önderlik görevinde gerekli olan ahlâkî nitelikler yönünden eğitir.⁷⁰⁹

Namazını kılan kimsenin hayatta en az dört kazancı vardır: Temizlik, kalp kuvveti, vakitlerin intizamı ve toplumsal düzelmedir. Fakat en ufak ahlâkî faydası; bilfiil büyüklenmeyi kırmak, kardeşliğe hazırlamak, Allah rızası için iş yapmaya alışmaktır.⁷¹⁰

Namazın öneminin çoğu Avrupalı araştırmacı tarafından tam olarak anlaşılamadığını ileri süren Wensinck şöyle demiştir: Medine'de Peygamber'in sağlığında dini hayatın son derece mühim bir hususu, İslamiyet'ten önce Arap düşüncesinin, müslüman düşüncesi haline gelmesi, namaz etrafında tamamlanmış olmalıdır. Aynı değişme sonraları halifeler devrinde İslam imparatorluğunun eyaletlerinde vukua geldi. Dinî cemaatlerdeki gelişmenin en müessir amillerinden biri namaz olmuş olmalıdır.⁷¹¹ Sosyal refahı ve daha medenî bir hayat kurmayı sağlamak amacıyla gerekli kanun ve düzenlemeler ortaya konulduktan sonra Allah, son nokta olarak namazın önemini vurgulamaktadır. Çünkü namaz tek başına bile, Allah korkusu, fazilet ve hikmet duyguları doğurup İlâhî Kanun'a itaatkâr bir tavır ortaya çıkarabilir ve insanı doğru yolda tutabilir.

---

⁷⁰⁴ Mevdûdî, *a. g. e.*, III/261.

⁷⁰⁵ *Kur'an Yolu*, III/12.

⁷⁰⁶ Elmalılı, *a. g. e.*, I/448.

⁷⁰⁷ *Kur'an Yolu*, II/75.

⁷⁰⁸ Mevdûdî, *a. g. e.*, I/65.

⁷⁰⁹ Mevdûdî, *a. g. e.*, I/111.

⁷¹⁰ Elmalılı, *a. g. e.*, I/175-177.

⁷¹¹ Wensinck, *a. g. e.*, X/120.

Kimse namazsız Allah'ın kanunlarına tamamen bağı kalmaz.⁷¹² Ruhun düzelmesinin, bedenın intizama girmesinin, sabır ve vakarın, ruhî ve bedenî her vazifenin, dünya ve ahiretle ilgili her olgunluğun düzenleyicisi olan, gerek kişisel ve gerekse sosyal her özelliği içine alan ve ümmet teşkilatının en birinci ve en esaslı belirtisi bulunan namaz, imanın en büyük güçlendiricisi, bütün ibadetlerin ve amellerin başıdır. Müminlerin miracı, âlemlerin Rabbine beden ve candan durumlarını arz etmek sûretiyle niyazları, kısaca zikir ve şükürü içine alan bir ibadet olduğu için, ilâhî yardımını celp edecek en önde gelen bir vesiledir.⁷¹³

Kötülüğü dünyadan kazımanın yolu; salih ameller işlemektir. Faziletli olmanın en iyi yolu; namazı ikame etmektir.⁷¹⁴ Namaz, kişiyi kötü ve iğrenç şeylerden alıkoyar ve o kişinin davranışlarında kötü ve iğrenç şeylerden kaçınmasını sağlar.⁷¹⁵ Gerek abdest, kıraat, rükû, secde, ta'dil-i erkân gibi zahiri şartlarına ve rükünlerine; gerekse ihlas, huşû, takva gibi manevi şartlarına özen göstererek kılınan namaz, İslam'ın ve sağduyu sahibi erdemli toplumların edepsizlik, hayâsızlık ve kötülük sayıp reddettiği tutum ve davranışlarla uyuşmaz; adeta bir nasihatçi, bir uyarıcı gibi namaz kılan kişiyi bu davranışlardan men eder.⁷¹⁶

Kişinin, tabiatının tahammülsüzlüğünü, nankörlük ve bencilliğini yenme iradesi gösterebilmesi; (başta namaz kılma olmak üzere) ibadetler ve ahlaki davranışlarla ilkel kusurlarını giderip kişiliğini zenginleştirmesiyle mümkündür.⁷¹⁷ Mümine moral gücü sağlamak ve onu geliştirmek, Kur'an okumak ve namazı ikame etmekle mümkündür.⁷¹⁸ Bağışlama, takva ve karşılıklı lütufkarlık gibi faziletlere erebilmek için gerekli bulunan manevi eğitimin en önemli aracı namazdır.⁷¹⁹

---

⁷¹² Mevdûdî, *a. g. e.*, I/161.

⁷¹³ Elmalılı, *a. g. e.*, I/449-450.

⁷¹⁴ Mevdûdî, *a. g. e.*, II/402.

⁷¹⁵ Mevdûdî, *a. g. e.*, IV/227-228.

⁷¹⁶ *Kur'an Yolu*, IV/257.

⁷¹⁷ *Kur'an Yolu*, V/381.

⁷¹⁸ Mevdûdî, *a. g. e.*, IV/227-228.

⁷¹⁹ *Kur'an Yolu*, I/259.

2.3. Namazın Ahirete Yönelik Mânevi Faydaları

Her namaz bir hasenedir, beş vakit ise hasenattır. Hasenata devam edildikçe seyyiat, yani kötülükler silinir gider.⁷²⁰ Nitekim Ebu Hureyre (r.a)'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de varid olmuştur ki;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الصَّلَاةُ الْمَكْتُوبَةُ إِلَى الصَّلَاةِ الَّتِي بَعْدَهَا كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا

*"Namazdan namaza kadar ikisi arasındakilere kefarettir."*⁷²¹

Namaz kılmak kişide dünya ve ahiret saadetini sağlayacak bir takva doğurur.⁷²² Namaz, kişinin sekar'a yani cehenneme girmesine engeldir.⁷²³ Namaza gitmek için atılan her bir adım; karşılığında bir sevabın yazılması, bir de günahın silinmesi gibi bir güzel sonuç doğurmaktadır.⁷²⁴

İbn-i Sina bu konuda şöyle bir bakış açısına sahiptir: Şari' gördü ki nefs-i natıkaya yalnız hakiki namazı vacip kıldı ki o da ancak Allah'ı bilmekten ibarettir. O namaza tebean bedene bu namazı teklif etti. Hususi sayılardan mürekkep kıldı ve bunu en belîğ bir nizam ve ekmel bir surette, gayet güzel bir hey'ette tanzim ve tertip buyurdu ki –her ne kadar mertebede ona muvafık değilse de- ecdam teabbüdde ervaha mütebaat etmiş olsun.

Ve yine Şari' insanların hepsinin akılları derecelerine yükselmeyeceklerini, yüksek olan ruhi derecelere çıkamayacaklarını ve binaenaleyh onlara bir siyaset-i şer'iyye ve tabii hevalarına muhalefet edici teklif-i riyazet-i bedeniye lazım geleceğini bildi ve bildiği içindir ki bir yol açtı ve insanları behimîlere benzemekten korumak ve kurtarmak vesair hayvanlardan ayırmak için onların zahirleri ile ilgili ve her görenin gözünü dolduracak, hayret ve tazimini artıracak şekilde bulunan şu hareket ve sayılardan yani namazın vakit ve rekatlarına mahsus olan sayılardan mürekkep umumi bir ibadet esası kurdu. Ve o hareket ve âdetlere bağlanmayı umuma emir buyurdu.⁷²⁵

⁷²⁰ Elmalılı, *a. g. e.*, V/20.

⁷²¹ Ahmed b. Hanbel, I/378; V/310.

⁷²² Mevdûdî, *a. g. e.*, III/261.

⁷²³ Elmalılı, *a. g. e.*, VIII/430.

⁷²⁴ Ahmed b. Hanbel, XIV/210.

⁷²⁵ İbn-i Sina, *a. g. e.*, s. 37-38.

Allah'ın adını anan ve namaz kılan kimse, kurtuluşa erecektir.⁷²⁶ Namazı doğru bir şekilde kılmak, zekâtı vermek, bütün peygamberlere inanmak, onları müdafaa etmek ve bunlardan başka bir de Allah'a karz-ı hasen (borç verme) ile borç vermek, Allah'ın yardımını celb etmeye en büyük bir vesiledir.⁷²⁷ Kitab'a sıkı sıkıya sarılanlar ve sarılmayı sağlayanlar ve namazı kılıp kıldıranların, iyilik yapanların ecri, sevabı asla zâyî edilmeyecektir.⁷²⁸ İman edip iyi işler, salih ameller yapan ve özellikle namazlarını doğru dürüst kılıp zekâtlarını veren kimselerin her zaman Rableri katında ecirleri vardır. Bunlara gelecek bir korku yok, bir kayıptan dolayı mahzun olacak da değillerdir.⁷²⁹ Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten hiçbir şeyin alıkoyamadığı kimseler, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkanları Allah, amellerinin daha güzeli ile mükâfatlandırarak ve lütfundan onlara fazlasıyla verecektir.⁷³⁰

---

⁷²⁶ *Kur'an Yolu*, V/536-537.

⁷²⁷ Elmalılı, *a. g. e.*, III/183.

⁷²⁸ Elmalılı, *a. g. e.*, IV/161-162.

⁷²⁹ Elmalılı, *a. g. e.*, II/251.

⁷³⁰ Elmalılı, *a. g. e.*, VI/29.

SONUÇ

Namaz anlamıyla ele aldığımızda salât kavramı, sadece İslam dininin değil, Allah tarafından insanoğluna gönderilmiş ve peygamberler vasıtasıyla tebliğ edilmiş bütün semavi dinlerin ortak paydası, en değişmez prensibidir.

Dinlerin gönderilmiş olduğu dillere göre farklı isimlerle anılma ihtimali söz konusu olsa da, şeklî formlarında bir takım değişiklikler göstermiş olsa da salât kavramı ve dolayısıyla namaz; söz konusu dinlere muhatap olmuş ve onlara inanmış olan insanların ameli dünyalarının vazgeçilmezi, baş tacı bir ibadettir.

İlgi kurduğu fiillerin farklılığıyla değişik mânâ boyutlarına giren salât kavramı, son dinin ma'kesi müslümanlarla birlikte zikredilince, bir taraftan Peygamber'i ta'zim, tebcil ve tebrik gibi mânâlar ifade etmiştir. Kendisine has bir ibadetin adı ve şekli olup namaz adını alırken, bir diğer taraftan da ilgili olduğu isimlerin farklılığıyla ortaya çıkan anlam derinliklerine de zarf olma durumunu kazanmış şümüllü bir ibadettir. Menşei konusunda alimlerin ileri sürmüş oldukları muhtelif görüşlerle de bir şekilde temas halinde olan, İslam'ın kavşak noktasındaki bir ibadettir namaz.

Salât kavramının menşei ile ilgili olarak ileri sürülen görüşlere baktığımızda, salât kavramı ile namaz ibadetine yaraşır bir zenginliğin olduğunu görürüz. Buna göre salât kelimesinin menşei hususunda şunlar söylenmiştir: Dua, istiğfar ve tezkiye anlamına gelen 'salât'tır; cehennem mânâsına gelen 'siliyyun'dur; devam etmek anlamına gelen 'salâ'dır; uylukları hareket ettirmek olan 'salâ'dır; sırtın ortasında bir damar anlamında olan 'salâ'dır; kuyruk sokumu anlamındaki 'salâ'dır; ateş ve yakacak mânâsına 'sılâ'dır; 'selota' kökünden gelen 'salât'tır. Öte yandan bu kavramın herhangi bir menşei yoktur diyenler de olmuştur.

Sözlük anlamı olarak salât kelimesi, beraber kullanıldığı isimlerle şu anlamlara gelmektedir: Allah'ın, Peygamber'ine salâtı; sevgiyle yaklaşması, üzerine eğilmesi, yüceltmesi, rahmet etmesi, nimet vermesi, rıdvanı, kutsaması, terahhumu (sevmesi ve merhamet etmesi), ismini dünyada yüceltmekle, davetini ve davasını galip getirmekle, şeriatını devam ettirmekle ta'zim etmesi, ahirette

şefaathakkı vermekle, mükâfat ve sevabını artırmakla şanını yüceltmesi, güzel bir şekilde övmesi, acıması, rahmet ve istiğfarı kapsayan özel bir yardımda bulunması, fazlaca merhamet etmesi, işlerini bereketli kılması ve üzerine rahmetini indirmesi demektir.

Allah'ın kullarına salâtı; nimetleri, bereketi, fazlaca rahmet etmesi, iltifat edip şeref ve lütuf bahşetmesi, onları dünyada, tevfiik ve rüşd, ahirette sevap ve mağrifete nail etmesi, dünya ve ahirette şereflendirmesi, temize çıkarması (affedip tezkiye etmesi), azaptan emniyette kılması, övmesi, diğerkulları arasında güzel bir şekilde anılmakla teşyi' etmesi, tebrik etmesi, şefkat göstermesi, meleklerin yanında övmesi, rahmetiyle mükâfatlara ve nimetlere ulaştırması, insanlar arasında şöhret sahibi olmak, tanınmak gibi nimetler lütfetmesi, yüce bir makama yükselterek insanların övmesini ve meleklerin sena etmesini sağlaması, onların günahlarını affetmesi, günahlarını tamamen örtmesi, gözlerini ve gönüllerini hakikate açması, Kendisi için salâtı ikame eden üzerine salât getirmesi, böylece onun günahlarını bağışlaması ile onu, doğru yola götürüp hidayete erdirmesi, takvaya muvaffak kılıp sonunda cehenneminden uzaklaştırması gibi mânâlara gelmektedir.

Peygamber'in Rabb'ine karşı salâtı; namaz kılması, nafîle namaz kılması, Kur'an okuması ve namazında kıraat yapması anlamlarına gelirken, ümmetine salâtı; onların günahlarının mağfireti için hayır dua etmesi, istiğfarda bulunması, onlara merhamet etmesi, rahmet dilemesi (terahhum) ve onları temize çıkarması (affedip tezkiye etmesi) demektir.

Meleklerin Allah'a karşı salâtı; dua ve tesbih edip kıyam, rükû, sücut halinde bulunmalarıdır. Peygamber'e salâtı; dua etmeleri, mağfiret dilemeleri, kutsamaları, istiğfarları ve hizmetleriyle Peygamber'e ikram etmeleri, O'na en yüce makamları vermesi, dininin ve şeriatının gelişmesi ve O'nu yüksek derecelere ulaştırması için Allah'a dua etmeleri, övgü ve tebrikte bulunmaları ve Peygamber için rahmet talebinde bulunmaları anlamındadır. Müminlere salâtı ise; onlar için dua etmeleri, mağfiret dilemeleri, onları tebrik etmeleri, övmeleri demektir.

İnananların Allah'a karşı salâtı; huzurunda namaz kılmaları, O'nu ta'zim ve takdis etmeleri, camilerde Kur'an okumaları, dua halinde bulunmaları, ta'zim ile Allah'ı mâsivadan tesbih ve tenzih etmeleri, kıyam, rükû, sücut halinde bulunmaları ve O'ndan mağfiret dilemeleri demektir. Peygamber'e salâtı; Peygamber'i kutsamaları, O'na dua etmeleri, O'nu övgü ve hayırla anmaları, Allah'ın salevâtını, rahmetini ve bereketlerini niyaz etmeleri, *'Allah'ım, ismini dünyada yüceltmekle, davetini ve davasını galip getirmekle ve şeriatını devam ettirmekle Hz. Muhammed'i ta'zim et; ahirette şefaah hakkı vermekle, mükâfat ve sevabını artırmakla şanını yücelt'* diye duada bulunmaları, hem dünya hem de ahirette Peygamber için ta'zim talep etmeleridir. İnananların birbirlerine salâtı; evlerinde iki rekat namaz kılmaları, birbirlerine bereket, hayır dua ve istiğfarda bulunmaları demektir.

Geçmiş peygamberlerin salâtı; kıraat etmek, kur'an okumak, dua alışkanlığı ile farzıyla, nafileleriyle namaz kılmaktır.

Geçmiş ümmetlerde salât; havra, ibadethane, kilise, sabiilerde mabet, küçük mânâstır anlamında ibadetgâh, hıristiyanların çöllerdeki yolculuklarında dua ve ibadet etmek için yaptıkları binalar, kiliseler, namaz kılma yerleri, dua etmek, namaz kılmak anlamındadır.

Diğer mahlukatın salâtına gelince; kuşların kanatlarını çırpmaları, ses çıkarmaları, Allah'ı tesbih etmeleri, Allah'a nasıl yönelip niyaz edilmesi, O'nun yüceliği nasıl dile getirilmesi gerekiyorsa öyle yapmaları, Allah'ın kendilerine ilham buyurup ilettiği tesbihle nasıl ibadet etmeleri icap ediyorsa öylece ibadet etmeleri demektir.

Müşriklerin salâtı; Kabe'deki ıslık çalmaları, el çırpmaları, manevi ve ruhi öğelerden yoksun derinliksiz ve şekilci eylemleri, tapınma forumları ve hususi bir ibadet şeklinin adıdır.

Salât; ıstılâhî olarak; içinde rükû, sücut, kıyam, kıraat gibi özel fiillerin bulunduğu bir ibadettir. Belirlenmiş vakitlerde özel bir takım şartlarla (eda edilen) hususi rükünlerden, bilinen zikirlerden ibaret (olan bir ibadet)tir. Edası müslümanlar için farz olan, erkânı malum bir ibadettir. Erkân-ı malume ve af'al-i mahsusadır. Müslümanlara Kitab-ı mevkuttur olup mali ve bedeni sair ibadetlerin

efdalidir. İbare olarak kısa ve öz; sosyal ve ferdi hayatı da kapsayacak şekilde düşünüldüğünde şumüllü ve derin bir başka tarifi de şudur: Salât; kavi, amel ve imsak demektir.

Namazı salât etmek; salt mânâda namazı eda etmek, en güzel şekilde namazı kılmak, Peygamber'e tabi olmak... gibi anlamlara gelirken, 'musallin', salt anlamda, namaz kılan ya da kılar görünen bir kişiye ad olurken; sonrasında nifaka işaret eden sıfatlar geldiğinde münafığa, imana delalet eden özellikler zikredildiğinde mümine işaret eden bir sıfat ve isimdir.

Namazda devamlı olmak; namaza inandım demenin ötesinde namazı ihmal ve ihlal etmeden beş vaktin beşini de vaktinde eda etmek ve bunda kararlı olmaktır. Bunu huy edinmek suretiyle Allah'ı ve emirlerini her zaman hatırd tutarak, asgari ölçüde de olsa yüzü ve yönü kible istikametinden hiç ayırmamacasına kullukta bulunmak suretiyle namaz kılan bir musalli profili çizmektir. Çünkü az da olsa devamlı olan herşey, bir bütünlük ve mükemmeliyet ifade eder.

Namazı muhafaza etmek; namazları her türlü meşgale ve tehlikeye rağmen kılmak, olabilecek maniaları bertaraf etmek suretiyle vaktinde kılmaya ihtimam göstermek, hatta ilk vaktinde kılabilmek için elden gelen çaba ve gayreti sarfetmek, bunu sağlamak için vakit bekçiliği yapmak, namus ve verilen sözlere gösterilen hassasiyet içerisinde, Allah'ın müminlerle olan ahdi ve onlara tevdi ettiği bir emaneti hissiyle ne yapılması gerekiyorsa onu yapıp namaz emanetinin hakkını vermektir.

Namazda kunut; huşûlu olmak, tezarru ve tevazu içerisinde mâlâyânî şeylerden yüz çevirerek, gönülden gelen bir inkıyat ve itaat halinde livechillah, içinde bulunulan durumun ve huzurun hakkını vermektir.

Namazda huşû; bir çekirdek olarak kalpte başlayan duygu ve hissin, Kitab-ı Kerim ve sünnet-i seniyyenin arzu ettiği şekilde âzâlarda temessül etmesi demektir.

Namazı ikame etmek; Kur'an'da bu fiile ait mücerret fiilin (kum emri ile) Hz. Peygamber'e namazın emri konusunda tek başına kullanıldığını da dikkate alırsak, kıyam ve özellikle ikame fiili, namazla ilgili olan diğer fiilleri de

bünyesinde barındıran, namaz kadar önemi haiz bir fiildir. Dolayısıyla ikame; namaz ibadetini istenilen evsafa eda etmek demektir.

Namazları zâyî etmek; namazları tamamen terk etmek, boş vermek, haklarını gereğince yerine getirmemek, bazen onu tamamen terk etmek, bazen de vaktinde kılmamak, tamamen terk etmek veya onun edasında tamamen dikkatsiz davranıp aldırılmaz olmak ve böylece Allah ile aradaki bağı koparmaktır.

Namazda sehiv; namazı terk edecek ve ona çok az aldırarak şekilde namazdan gaflet içerisinde olmak, namazların vakitlerini geciktirmek, namazı ihmal etmek, namazın önemi hususunda gaflet edip onu gereği gibi ciddi bir vazife olarak yapmamak, kılınıp kılınmadığına aldırılmamak, vaktine aldırış etmeyip geri vakte bırakmak ve terk etmekten üzülmemek... gibi anlamlara gelmektedir.

Namazın İslam dinindeki yeri ve önemine gelince şunları söyleyebiliriz: Namaz; müslümanlara dünyada Allah'ın avn u inayetini, ukbada rahmet ve merhametini celbeden bir ibadettir. Dünyada felah ve hidayet, ahirette huzur ve saadete medar olmanın yanında müslümanın bir takım musibetlere tahammül gösterebilme kabiliyetini inkişaf ettirme gibi, rızık ve maişet bolluğuna sebep olma gibi maddi getirileri olan kulluk takdiminin, teslim ve tevekkülün nişanesi, inabenin neticesi, takvanın ön şartı ve mütemmimi bir ibadettir. Hülasa, namaz; Kur'an'ın bile bazen iman yerine kullandığı bazen de imanı onun yerine kullandığı bir ibadet olmakla İslam dini için direk, iman-küfür arası bir mihenkittir.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLBAKİ, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1994.

AHMED B. HANBEL, (v. 241 h.), Müsned, (I-XV), (şerh: Ahmed Muhammed Şakir), 3. Baskı, Daru'l-Mearif, Mısır, 1949.

AKSAN, Doğan, *Anlambilim ve Türk Anlambilimi*, AÜDTCFY., Ankara, 1978.

ALBAYRAK, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri), 4. Baskı, Şule Yay., İst., 1998.

ALÛSİ, Ebu'l-Fadl Şehabeddin es-Seyyid Mahmud el-Alûsi, (v. 1270 h.), *Ruhu'l-Meâni Fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesâni*, (I-XXX), Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

ARSLAN, Gıyaseddin, FÜİFD., sy. 2, "*Tefsir Çalışmalarında Konulu Tefsirin Önemi*", Elazığ, 1997.

ASIM EFENDİ, *Kamus Tercümesi*, Okyanus, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1304.

ATEŞ, Ali Osman, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, Beyan Yay., İst., 1996.

BEYHAKİ, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, (v. 458 h.), es-Sünenü'l-Kübra, (I-X) (el-Cevher'n-Naki zeyliyle), 1. Baskı, Meclis-i Dairatü'l-Mearif, Haydarabat, h. 1344.

BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhari, (v. 256), *el-Camiu's-Sahih*, Çağrı Yay., İst., 1981.

CERRAHOĞLU, Prof. Dr. İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ank., 1996.

CÜRCANİ, es-Seyyid Şerif, (v. 816 h.) *Tarifat*, Derseadet, İst., 1318 h.

DOĞAN, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, 1. Baskı, Vadi Yay., Ank., 2001.

EBU DAVUD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani, (v. 275 h.), es-Sünen, (I-IV), (thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamit), 1. Baskı, Matbaa-ı Seadet, Mısır, 1950.

ECE, Hüseyin K., *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yay., İst., 2000.

ELMALILI, M. Hamdi Yazır, (v. 1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, (sad.: Prof. Dr. İsmail Karaçam, Yrd. Doç. Dr. Emin Işık, Dr. Nurettin Bolelli, Abdullah Yücel) (I-X), Erkam Matbaacılık, İst., tsz.

ESED, Muhammed, (v. 1992), *Kur'an Mesajı*, (I-III), (trc.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yay., 5. Baskı, İstanbul.

EZHERİ, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezheri, (v. 370 h.), *Tehzibu'l-Luga*, (I-XV), (thk. Ahmed Abdulalim el-Biruni), ed-Daru'l-Mısriyye, Mısır, 1964.

FAZLURRAHMAN, *İslam*, (trc: M. Aydın, M. Dağ), Ankara, 1992.

GÜNER, Doç. Dr. Osman, OMÜİFD., sy. 12.13, "*İbrahimi Dinlerdeki Müşterek Dini Pratiklerin Yorumlanması Sorunu*", Samsun, 2001.

HALEBİ, Ahmet b. Yusuf, (v. 756 h.) *ed-Dürrü'l-Mesun*, (I-XI), (tah.: Ahmet Muhammed el-Harrat), Darü'l-Kalem, Dımaşk, 1986.

HİNDİ, Ali el-Müttaki el-Hindi, *Kenzü'l-Ummal fi Süneni'l-Akval ve'l-Efal*, V. Baskı, Beyrut, 1985.

İBN ATİYYE, Ebu Muhammed Abdulhak İbn Galip İbn Atiye el-Endelüsi, (v. 546 h.), *El-Muharraru'l-Veciz Fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, (tah: Abdüsselam Abdüşşafi Muhammed), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

İBN FARİS, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, (v. 395 h.), *Mu'cemu Makayisi'l-Luga*, (I-VI), (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), 3. Baskı, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi ve Oğulları, Mısır, 1970.

İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail, (v. 774 h.), *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, (I-VII), 1. Baskı, Daru'l-Endelüs, Beyrut, 1966.

İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed İbn Mükerrrem, (v. 711 h.), Dar-u Sâdır, Beyrut. tsz.

İBN SİNA, *Namaz Risalesi*, (trc: M. Hazmi Tura), Orhan Mete ve Ortakları Koll. Şirketi, Matbaası, 1959.

İBNU'L-A'RABİ, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillah, (v. 543 h.), *Ahkamu'l-Kur'an*, (I-IV), (thk. Ali Muhammed el-Becavi), 2. Bakı, İsa el-Babi el-Halebi ve Ortakları Matbaası, Mısır, 1967.

İSFEHANİ, Rağıp, (v. 503 h.), Müfredatü Elfazı'l-Kur'an, (tah: Nedim Mer'aşli), Darü'l-Fikr, tsz.

İZUTSU, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (trc: Doç. Dr. Süleyman Ateş), AÜB., Ank., 1975.

İZUTSU, Toshihiko, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, (trc: Selâhattin Ayaz), Pınar Yay., İst., tsz.

KARAGÖZ, Dr. İsmail, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kavramların Önemi ve İnsanı Anlatan Kur'an'ın Temel Kavramları*, DİD. c. 31 sy. 3, 1995.

KASİMİ, Muhammed Cemaleddin, (v. 1332/1914), *Mehasinü't-Tevil*, (I-XVII) Darü İhayai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957.

KERRARE, Abbas el-Hâc, *Kitabü'd-Din ve's-Salât*, III. Baskı, Matbaatu Daru'l-Kitap, Mısır, 1954.

KUR'AN YOLU, (Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrıncı, Prof. Dr. İ. Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş), *Kur'an Yolu*, (I-V), DİBY., Ankara, 2003.

KURTUBİ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet el-Ensari, (v. 671/1273), *el-Cami lihkami'l-Kur'an*, (I- XX), 3. Baskı, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Mısır, 1967.

KÜÇÜK, Doç. Dr. Abdurrahman, DİD., c. 24, sy. 3, "*Dinlerde İbadet ve Mabet*", 1998.

MAHALLİ, Celaledin Muhammed b. Ahmed el-Mahalli, *Tefsiru Celaleyn*, (I-II), el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, Mısır, 1958.

MEVDUDİ, Ebu'l-Ala, (v. 1979) *Tefhimu'l-Kur'an*, (trc: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İnsan Yay., İst., 1997.

MUSTAFA, Müslim, *Kur'an Çalışmalarında Yöntem*, (trc: Salih Özer), 2. Baskı, Fecr Yay., Ank., 1998.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac b. Müslim, (v. 161/875), *Sahih-u Müslim*, (I-V), (tah. Muhammed Fuad Abdulbaki), (1. Baskı), Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, İsa el-Babi el-Halebi ve Ort. Mtb., 1955.

NEDVÎ, Ebu'l Hasen el-Haseni, *Kitap ve Sünnet Işığında Dört Rükûn*, (trc: İsmet Ersöz), 3. Baskı, İslami Neşriyat, Konya, 1991.

NESAÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed bi Şuayp Ahmed b. Muhammed, (v. 303 h.), *es-Sünen*, (şerh: Celaleddin Suyûtî, haşiye: İmam es-Sindi), (I-VIII), Matbaat-u Mısriyye, Mısır, tsz.

NESEFÎ, Ebu'l-Berakat Ahmed b. Mahmut en-Nefesi, (v. 710 h.) *Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, (I-III), Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, tsz.

RAZÎ, Fahreddin Muhammed İbn Ömer, (v. 606), *et-Tefsiru'l-Kebir*, Matbaatü'l-Behiyyetü'l-Mısriyye, Mısır. tsz.

RAZÎ, Muhammed İbn-i Ebi Bekir İbn-i Abdulkadir er-Râzî, *Muhtaru's-Sihah*, Dairetü'l-Meacim Fi Mektebeti Lübnan, 1986.

SOYSALDI, Yard. Doç. Dr. H. Mehmet, *İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan Yay., İzmir, 1997.

SOYSALDI, Yrd. Doç. H. Mehmet, FÜİFD., sy. 1., "*Kur'an Semantiği Açısından Salât Kavramı*", Elazığ, 1996.

SÜYÛTÎ, Celaluddin Abdurrahman B. Ebi Bekr es-Suyûtî, (v. 911 h.) *Mu'teraku'l-Ekran fi İ'câzi'l-Kur'an*, (I-III), (thk. Ali Muhammed el-Becâvi), Dâru'l-Fikri'l-Arabi, tsz.

SÜYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebu Bekir es-Suyûtî, *Tefsiru Celaleyn*, (I-II), el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, Mısır, 1958.

ŞAFÎÎ, Muhammed İdris eş-Şafi, (v. 204 h.), *er-Risale*, (thk: Ahmed Muhammed Şakir), 3. Baskı, Daru't-Türas, Kahire, 1979.

ŞA'RAVÎ, Muhammed Mütevelli, *Kur'an Mucizesi*, (trc: Sait Şimşek), Esra Yay., İst., 1995.

ŞEMSEDDİN SAMÎ, *Kamus-i Türki*, Alfa Yay., İst., tsz., s. 131.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, (v. 1250 h.), *Fethu'l-Kadir*, (I-V), 2. Baskı, Mustafa el-Babi el-Halebi ve oğulları Matbaası, Mısır, 1964.

ŞİMŞEK, Prof. Dr. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası, Konya, Tarihsiz.

TABERİ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, (v. 310), *Camii'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, (I-XXX), II. Baskı, Şirket-i Mektebe ve Matbaat-ı Mustafa, Mısır, 1954.

TAHİRÜ'L-MEVLEVİ, Tahiru'l-Mevlevi, (v. 1951) Müslümanlıkta İbadet Tarihi, 2. Baskı, Bilmen B.E., 1963.

TDK., *Türkçe Sözlük*, 5. Baskı, TDKB., Ank., 1969, s. 202.

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, (v. 279 h.), *es-Sünen*, (I-X), (thk: İzzet Ubeyd ed-De'as), Daru'd-Da've, 1965.

ÜNAL, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, 2. Baskı, Nil Yay., İst., 2001.

ÜNVER, Mustafa, *Kur'anî Siyakın Metinsel Boyutları Üzerine Yeni Bir Öneri*, OMÜİF., sy. 8, s. 239, Samsun, 1996.

VAHİDİ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vahidi, (v. 468 h.), *Esbabu'n-Nüzul*, (Ebu'l-Kasım Hibetullah'ın en-Nasih vel-Mensuh adlı eseri hamışıyle), Matbaat-ı Hindiye, Mısır, (h. 1315).

WENSİNCK, A. J., "Salât Maddesi", *İslâm Ansiklopedisi*, (I-XII), MEB., İst., 1988.

YILDIRIM, Doç. Dr. Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşr., İst., 1983.

ZEBİDİ, es-Seyyit Muhammed Murtaza ez-Zebîdî, (v. 1205 h.) *Tâcu'l-Arus*, (I-X), Daru Libya, Bingazi, tsz.

ZECCAC, Ebu İshak İbrahim İbn es-Seri (v. 311 h.), *Meani'l-Kur'an ve İ'rabühü*, 1. baskı, (şerh ve tahkik: Dr. Abdulcelil Abdühü Şelebi), Âlemü'l-Kütüp, Beyrut, 1988.

ZEMAŞERİ, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî el-Havarizmi, (v. 538 h.) *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil*, (I-IV), Daru'l-Marife, Beyrut, tsz.

ZERKEŞİ, Bedruddin Muhammed b. Abdilllah ez-Zerkeşi, (v. 794 h.) *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, (I-IV), (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), 1. Baskı, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1957.